Printed by Ramchandra Yesu Shedge at the Nirnaya sagar
Press 23 Kolbhat Lane Bombay

Published by Vallabhadas Tribhuvandas Gandhi Secretary
Jain Atmananda Sabha Bhavnagara.

॥ अर्हम् ॥

किञ्चित्प्रस्ताविकनिवेदनम् ।

इह हि जगज्जन्तुनिष्कारणबन्धूना परमपवित्रचरिता तीर्थकृता विधिपूर्वकवन्दनविधान विदधाति स्वर्गापवर्गादिसुखसपत् हरति चानेकभवसञ्चितदुष्कर्मकदम्बकमिति समवधार्य परमकारुणिकचेतोभिरवगतविशुद्धसिद्धान्तसारै श्रीमच्छान्तिसूरिभिश्चतुर्विधश्रीसङ्घस्य परोपकृतये जिनागम–आवश्यकनिर्युक्ति–विशेषावश्यक–पञ्चाशकाद्यनेकचिरत्नप्रकरणग्रन्थेभ्य समुद्धृत्य चैत्यवन्दनविधिबोधबन्धुर पूजाविधिप्रमुखानेकविचारसारकलित प्रमाणभूतागमप्रमाणेन निराकृतानेकसन्देह चैत्यवन्दनसूत्रव्याख्याप्रधान चैत्यवन्दनमहाभाष्यनामा ग्रन्थ सङ्कलित ।

यद्यपि ग्रन्थस्यास्य प्रान्तवर्तिना–"इति श्रीशान्त्याचार्यविरचित चैत्यवन्दनमहाभाष्य सम्पूर्णम् ।" इत्यनेनोल्लेखेन श्रीशान्त्याचार्या ग्रन्थस्यास्य सङ्ग्रहीतार इति प्रकटमेवावसीयते, तथापीह जिनमतवर्तिष्वनेकेषु गच्छेषु–उत्तराध्ययनबृहद्वृत्ते कर्ता थिरापद्रगच्छीयवादिवैतालश्रीशान्तिसूरि १ तिलकमञ्जरीकथाटिप्पनकस्य रचयिता पूर्णतल्लगच्छीयश्रीशान्तिसूरि २ वार्त्तिकवृत्तेर्विधायकश्चन्द्रकुलीयश्रीवर्द्धमानसूरिशिष्यश्रीशान्तिसूरि ३ धर्मरत्नप्रकरणस्वोपज्ञवृत्ति–बृहल्लघुपृथ्वीचन्द्रचरित्राणा विरचयिता चन्द्रकुलनभश्चन्द्रश्रीनेमिचन्द्रसूरिशिष्यश्रीशान्तिसूरि ४ भक्तामरस्तोत्रवृत्ते प्रणेता खण्डिल्लगच्छीयश्रीशान्तिसूरि ५ प्रमाणप्रमेयकलिकावृत्तेर्निर्माता श्रीशान्तिसुरि ६ जीवविचारप्रकरणस्य विधाता श्रीशान्तिसूरि ७ घटखर्पर–राक्षस–वृन्दावनकाव्यादिवृत्तीना ग्रथयिता श्रीशान्तिसूरि ८ बृहच्छान्ते कवयिता श्रीशान्तिसूरि ९ पर्वपञ्चाशिकाया, (अभिषेकविधे) प्रणेता श्रीशान्तिसूरि १० पिण्डैषणाशतकस्य रचयिता श्रीशान्तिसूरि, ११

१ एते श्रीशान्तिसूरय पिप्पलगच्छप्रवर्तका भवेयुरिति सभाव्यते ।

इत्येते ग्रन्थकर्तृत्वेन सुविदिता अभूवन् परमेतेषा मध्यात्कतमा अ प्रस्तुतग्रन्थस्य सङ्ग्रहीतार श्रीशान्त्याचार्या सम्भवेयु ? कदा कतम द महीमण्डल मण्डयामासु ? इत्येतद्विषया जिज्ञासा तु—"श्रीशान्त्याचार्य-विरचित चैत्यवन्दनमहाभाष्यम् ।" इत्येतन्मात्रोल्लेखदर्शनेन तथाविधस्व-गच्छगुरुपरम्पराद्युपलम्भाभावेन च न परिशाम्यति ।

अस्य ग्रन्थस्य प्रेसकोपिपरिशोधन–त्रिशतगाथापर्यन्तच्छायाविधा सम्पूर्णग्रन्थप्रुफावलोकनादिकार्यं मुनिश्रीचतुरविजयादिना कृतम् । अवशि-ष्टाया दशोत्तरषट्शतगाथायाश्छायासम्पादन समग्रग्रन्थस्योपरि उपयोगिटि-प्पननिवेशन च वेतनप्रदानेन पण्डितश्रीबेचरदासपार्श्वात्कारितम् ।

अस्य ग्रन्थस्य विषयविवेचन तु गाथोपरि यथास्थान सम्यक्प्रकारेण पण्डितश्रीबेचरदासेन निवेशित तन्न पृथगकारि ।

अस्य सशोधनसमये गवेषणपरेणापि द्वे एव पुस्तके समुपलब्धे । तत्र प्रथम श्रीअणहिल्लपुरपत्तनश्रीसङ्घचित्कोशीय प्राचीन नात्यशुद्धम् । द्वितीय पुन प्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयकृतसङ्ग्रहपुस्तककोशीय चिरन्तन शुद्धम् । इत्येते द्वे पुस्तके समवलम्ब्य सशोधितेऽप्यत्र निबन्धे यत्र क्वचनाशुद्धि-रवशिष्टा भवेत्तत्र सशोध्य वाचनीय धीधनैरिति प्रार्थयते—

भावनगरस्था श्रीजैन-आत्मानन्द-सभा ।

॥ अर्हम् ॥

न्यायाम्भोनिधिश्रीविजयानन्दसूरिपादपद्मेभ्यो नम ।

सिरिसतिसूरिविरइअं

चेइयवंदणमहाभासं ।

पणमह पणमतसुरा-ऽसुरिंदमणिमउडघट्टपयपीढं ।   ऋषभ
सिप्प कला-ऽऽगम सिवमग्गदेसय जिणवर उसह॥१॥
प्रणमत प्रणमत्सुरा-ऽसुरेन्द्रमणिमुकुटघृष्टपदपीठम् ।
शिल्प-कला-ऽऽगम शिवमार्गदेशक जिनवरमृषभम्॥ १ ॥

सगमयामरगयऽमाणमाणमायंगमद्दणमयद ।   वीर
पणमह वीर तित्थस्स नायगं वट्टमाणस्स ॥ २ ॥
सगमकाऽमरगताऽमानमानमातङ्गमर्दनमृगेन्द्रम् ।
प्रणमत वीर तीर्थस्य नायक वर्त्तमानस्य ॥ २ ॥

संसारगहिरसायरपडतजतूण तारणप्पवणे ।   तीर्थङ्करा
तीया ऽणागय-सते, वदे सव्वे वि तित्थयरे ॥ ३ ॥
ससारगभीरसागरपतज्जन्तूना तारणप्रवणान् ।
अतीता-ऽनागत-सतो वन्दे सर्वानपि तीर्थकरान् ॥ ३ ॥

जम्मुहमहद्दहाओ, दुवालसंगी महानई वूढा ।   गणधरा
ते गणहरकुलगिरिणो, सव्वे वदामि भावेण ॥ ४ ॥
यन्मुखमहाह्रदाद्द्वादशाङ्गी महानदी व्यूढा ।
तान् गणधरकुलगिरीन् सर्वान् वन्दे भावेन ॥ ४ ॥

नमिऊण समणसघ, सघायार समासओ वुच्छं ।   प्रत्याभिधेय
चेइयवदणविसय, सुत्तायरणाऽणुसारेण ॥ ५ ॥   सबध
नत्वा श्रमणसङ्घ सङ्घाचार समासतो वक्ष्ये ।
चैत्यवन्दनविषय सूत्राऽऽचरणानुसारेण ॥ ५ ॥

सघो महाणुभावो, अमरिंद-णरिंदवदिओ एसो ।
तित्थयरेहि वि नियमा, पणमिज्जइ देसणारमे ॥६॥
सङ्घो महानुभावोऽमरेन्द्र-नरेन्द्रवन्दित एष ।
तीर्थकरैरपि नियमात्प्रणम्यते देशनारम्भे ॥ ६ ॥

वाचकसाक्ष्यम् ता एयसमायारो, कित्तिज्जतो वि कुणइ कल्लाण ।
पोसेइ पुन्नमउल, वायगगथे जओ भणिय ॥ ७ ॥
तत एतत्समाचार कीर्त्यमानोऽपि करोति कल्याणम् ।
पोषयति पुण्यमतुल वाचकग्रन्थे यतो भणितम् ॥ ७ ॥

जे तित्थयरपणीया, भावा तयणतरेहि परिकहिआ ।
बहुसो वि तेसि परिकित्तणेण पुन्न लहइ पुट्ठि ॥८॥
ये तीर्थकरप्रणीता भावास्तदनन्तरै परिकथिता ।
बहुशोऽपि तेषा परिकीर्त्तनेन पुण्य लभते पुष्टिम् ॥ ८ ॥

ग्रन्थहेतु अइगरुयभत्तिबहुमाणचोइओ मदबुद्धिबोहत्थ ।
सूरिपरपरपत्त, कित्तेमि अह पि त तत्तो ॥ ९ ॥
अतिगुरुकभक्तिबहुमानचोदितो मन्दबुद्धिबोधार्थम् ।
सूरिपरम्पराप्राप्त कीर्त्तयाम्यहमपि त तत ॥ ९ ॥

वन्दनाफलम् अहिगारिणा उ काले, कायव्वा वदणा जिणाईण ।
दसणसुद्धिनिमित्त, कम्मक्खयमिच्छमाणेण ॥ १० ॥
अधिकारिणा तु काले कर्त्तव्या वन्दना जिनादीनाम् ।
दर्शनशुद्धिनिमित्त कर्मक्षयमिच्छता ॥ १० ॥

अधिकारी सवेगपरो जीवो, अहिगारी वदणाएँ तत्तेण ।
कालो य तिन्नि सझा, सामन्नेणेत्थ विन्नेओ ॥ ११ ॥

---

१ वाचको नाम तत्त्वार्थसूत्राद्यनेकग्रन्थविधाता श्रीउमास्वातिवाचक ।

२ वाचकग्रन्थे यद् भणित तदिदम्— ये तीर्थकरप्रणीता भावास्तदन्तरै परिकथिता । तेषा बहुशोऽप्यनुकीर्तन भवति पुष्टिकरमेव ॥ १२ ॥ प्रशमरतौ पीठबन्धाधिकारे ।

सद्बैकतरो जीवोऽधिकारी वन्दनाया तत्त्वेन ।
कालश्च तिस्र सन्ध्या सामान्येनात्र विज्ञेय ॥ ११ ॥

भावजिणप्पमुहाण, सव्वेसि चेव वंदणा जइ वि । चैत्यवन्दनार्थ
जिणचेइयाण पुरओ, कीरइ चिइवदणा तेण ॥ १२॥

भावजिनप्रमुखाणा सर्वेषा चैव वन्दना यद्यपि ।
जिनचैत्याना पुरत क्रियते चैत्यवन्दना तेन ॥ १२ ॥

जिणबिंबाभावे पुण, ठवणा गुरुसक्खिया वि कीरती ।
चिइवदण च्चिय इमा, नायव्वा निउणबुद्धीहिं ॥ १३॥

जिनविम्बाभावे पुन स्थापना गुरुसाक्षिक्यपि क्रियमाणा ।
चैत्यवन्दना खल्विमा ज्ञातव्या निपुणबुद्धिभि ॥ १३ ॥

अहवा जत्थ वि तत्थ वि, पुरओ परिकप्पिऊण जिणबिंब ।
कीरइ बुहेहिँ एसा, नेया चिइवदणा तम्हा ॥ १४ ॥

अथवा यत्रापि तत्रापि पुरत परिकल्प्य जिनबिम्बम् ।
क्रियते बुधैरेषा ज्ञेया चैत्यवन्दना तस्मात् ॥ १४ ॥

तीसे करणविहाण, नज्जइ सुत्ताणुसारओ किं पि । सूत्रानुसारता, सविग्नाऽऽचरणा च
सविग्गायरणाओ, किंची उभयं पि त भणिमो ॥१५॥

तस्या करणविधान ज्ञायते सूत्रानुसारत किमपि ।
सविग्नाचरणात किञ्चिदुभयमपि तद्भणाम ॥ १५ ॥

पुच्छइ सीसो भयवं!, सुत्तोऽयमेव साहिउं जुत्त । शिष्यपृच्छा
किं वदणाहिगारे, आयरणा कीरइ सहाया? ॥१६॥

पृच्छति शिष्यो भगवन्! सूत्रोदितमेव कथयितु युक्तम् ।
किं वन्दनाधिकारे आचरणया क्रियते सहायता? ॥१६॥

आयरिओ—

'दीसइ सामन्नेण, वुत्त सुत्तम्मि वदणविहाण । आचार्यप्रतिवच
नज्जइ आयरणाओ, निसेसकरणक्कमो तस्स ॥ १७ ॥

आचार्य —

दृश्यते सामान्येनोक्त सूत्रे वन्दनविधानम् ।
ज्ञायते आचरणातो विशेषकरणक्रमस्य ॥ १७ ॥

सूत्रशदार्थ परंपराऽऽचरणाप्रामाण्य च

सूयणमेत्त सुत्त, आयरणाओ य गम्मइ तयत्थो ।
सीसायरियकमेण हि, नज्जते सिप्पसत्थाइ ॥ १८ ॥

सूचनमात्र सूत्रमाचरणातश्च गम्यते तदर्थ ।
शिष्याचार्यक्रमेण हि ज्ञायन्ते शिल्पशास्त्राणि ॥ १८ ॥

अन्न च—

श्रुतगाम्भीयम्

अगो-वग पइन्नयभेया सुअसागरो खलु अपारो ।
को तस्स मुणइ मज्झ, पुरिसो पडिचमाणी वि ?॥१९॥

अन्यच्च—

अङ्गो पाङ्ग प्रकीणकभेदाम् श्रुतसागर खल्वपार ।
कस्तस्य जानाति मध्य पुरुष पण्डितमानी अपि ? ॥१९॥

वन्दनाया सूत्रविधेयता

किंतु सुहझाणजणग, ज कम्मखयावह अणुट्ठाण ।
अगसमुद्दे रुद्दे, भणिय चिय त तओ भणिय ॥२०॥

किन्तु शुभध्यानजनक यत्कमक्षयावहमनुष्ठानम् ।
अङ्गसमुद्रे रौद्रे भणित खलु तत्तो भणितम् ॥ २० ॥

सव्वप्पवायमूल, दुवालसग जओ समक्खाय ।
रयणायरतुल्ल खलु, ता सव्व सुदर तम्मि ॥ २१ ॥

सर्वप्रवान्मूल द्वादशाङ्ग यत समाख्यातम् ।
रत्नाकरतुल्य खलु तस्मात्सर्व सुन्दर तस्मिन् ॥ २१ ॥

मूलश्रुतव्यु च्छेद

वोच्छिन्ने मूलसुए, बिंदुपमाणम्मि सपइ धरते ।
आयरणाओ नज्जइ, परमत्थो सव्वकज्जेसु ॥ २२ ॥

व्युच्छिने मूलश्रुते बिन्दुप्रमाणे सम्प्रति ध्रियमाणे ।
आचरणातो ज्ञायते परमार्थ सर्वकार्येषु ॥ २२ ॥

भणियं च—

वहुसुयकमाणुपत्ता, आयरणा धरइ सुत्तविरहे वि । आचरणाप्रामाण्यदृष्टीसार
विज्झाए वि पईवे, नज्जइ दिट्ठं सुदिट्ठीहिं ॥ २३ ॥

भणित च—

बहुश्रुतक्रमानुप्राप्ताऽऽचरणा ध्रियते सूत्रविरहेऽपि ।
विध्यातेऽपि प्रदीपे ज्ञायते दृष्ट सुदृष्टिभि ॥ २३ ॥

जीवियपुव्व जीवइ, जीविस्सइ जेण धम्मियजणम्मि । जीत शब्दार्थ
जीय ति तेण भन्नइ, आयरणा समयकुसलेहिं ॥२४॥

जीवितपूर्व जीवति जीविष्यति येन धार्मिकजने ।
'जी(वि)तम्' इति तेन भण्यते आचरणा समयकुशलै २४

तम्हा अनायमूला, हिंसारहिया सुझाणजणणी य । आचरणाया सूत्रसादृश्यम्
सूरिपरंपरपत्ता, सुत्त व पमाणमायरणा ॥ २५ ॥

तस्मादज्ञातमूला हिंसारहिता सुध्यानजननी च ।
सूरिपरम्पराप्राप्ता सूत्रमिव प्रमाणमाचरणा ॥ २५ ॥

जह एग जिणबिंब, तिन्नि व पच व तहा चउवीस । जिनबिम्बादि प्रयोजनम्
सत्तरसय पि केई, कारेंति विचित्तपणिहाणा ॥ २६ ॥

यथैक जिनबिम्ब त्रीणि वा पञ्च वा तथा चतुर्विंशतिम् ।
सप्ततिशतमपि केऽपि कारयन्ति विचित्रप्रणिधानात्(ना) ॥

जिणरिद्धिदसणत्थ, एग कारेइ कोइ भत्तिजुओ ।
पायडियपाडिहेर, देवागमसोहिय चेव ॥ २७ ॥

जिनर्द्धिदर्शनार्थमेक कारयति कोऽपि भक्तियुत ।
प्रकटितप्रातिहार्य देवागमशोभित चैव ॥ २७ ॥

दसण-नाण-चरित्ता-ऽऽराहणकज्जे जिणत्तिअं कोइ ।
परमेट्ठिनमोक्कार, उज्जमिय कोइ पच जिणे ॥ २८ ॥

दर्शन ज्ञान चारित्राऽऽराधनकार्ये जिनत्रिक कोऽपि ।
परमेष्ठिनमस्कारमुद्यमित कोऽपि पञ्च जिनान् ॥ २८ ॥

कल्लाणयतवमहवा, उज्जमिय भरहवासभावि त्ति ।
बहुमाणविसेसाओ, केई कारेंति चउवीस ॥ २९ ॥
कल्याणकतपोऽथवोद्यमित भरतवर्षभाविन इति ।
बहुमानविशेषात्केऽपि कारयन्ति चतुर्विंशतिम् ॥ २९ ॥

उक्कोस सत्तरिसय, नरलोए विहरइ त्ति भत्तीए ।
सत्तरिसय पि कोइ, जिंणाण कारइ धणड्ढो ॥ ३० ॥
उत्कृष्ट सप्ततिशत नरलोके विहरतीति भक्त्या ।
सप्ततिशतमपि कोऽपि जिनाना कारयति धनाढ्य ॥३०॥

सूरिविहित प्रतिष्ठा

इय बहुविहजिणाइ, सूरीहिँ पइट्ठियाइँ दीसंति ।
भवियाणदकराइ, पभावगाइ पवयणस्स ॥ ३१ ॥
इति बहुविधबिम्बानि सूरिभि प्रतिष्ठितानि दृश्यन्ते ।
भविका(व्या)नन्दकराणि प्रभावकाणि प्रवचनस्य ॥ ३१ ॥

सूत्रविहित जिनबिम्बम्

सुत्ते पुण अट्ठसय, सासयभवणाण देवछंदेसु ।
सुवइ जिणपडिमाण, न निसेहो अन्नहाकरणे ॥ ३२ ॥
सूत्रे पुनरष्टशत शाश्वतभवनाना देवच्छन्देषु ।
श्रूयते जिनप्रतिमाना न निषेधोऽन्यथाकरणे ॥ ३२ ॥

ता सुत्ताऽपडिसिद्धा, पवयणसोहावहा चिरपवत्ता ।
सच्चा न दूसिअव्वा, आयरणा मुत्तिकामेहि ॥ ३३ ॥
तस्मात्सूत्राऽप्रतिषिद्धा प्रवचनशोभावहा चिरप्रवृत्ता ।
सत्या न दूषयितव्याऽऽचरणा मुक्तिकामै ॥ ३३ ॥

पृच्छा श्रीहरिभद्रसूरिप्रामाण्य च

जइ एव किं भणिया, तिविहा [1]हरिभद्दसूरिणा [2]सुत्ते ।
जिणबिंबस्स पइट्ठा?, ज भणिओ तत्थ एमत्थो ॥३४॥
यद्येव किं भणिता त्रिविधा हरिभद्रसूरिणा सूत्रे ।
जिनबिम्बस्य प्रतिष्ठा? यद्भणितस्तत्रैषोऽर्थ ॥ ३४ ॥

---

१ याकिनीमहत्तरासूनुना हरिभद्रभगवता । २ सूत्रे षोडशकरूपे ।

वत्तिपइट्ठा[1] एगा, खित्तपइट्ठा महापइट्ठा य ।
एगं[2]-चउवीस-सत्तरसयाण सा होइ अणुकमसो ॥३५॥
व्यक्तिप्रतिष्ठैका क्षेत्रप्रतिष्ठा महाप्रतिष्ठा च ।
एक-चतुर्विंशति-सप्ततिशतानां सा भवत्यनुक्रमशः ॥३५॥

भन्नइ तिविहपइट्ठाउवलक्खणमेत्र तत्थ तं भणियं ।
अवधारणविरहाओ, ओसरणाइपइट्ठाओ ॥ ३६ ॥ प्रतिवच
भण्यते त्रिविधप्रतिष्ठोपलक्षणमेव तत्र तद्भणितम् ।
अवधारणविरहादवसरणादिप्रतिष्ठा ॥ ३६ ॥

चोयगो—
सब्बमसंगयमेयं, रूढं जमणेगजिंचकारवणं । पृच्छा
आसायणा महंती, जं पयडा दीसए एत्थ ॥ ३७ ॥

चोदक —
सर्वमसंगतमेतद्रूढं यदनेकजिनबिम्बकारणम् ।
आशातना महती यत्प्रकटा दृश्यतेऽत्र ॥ ३७ ॥

जिनं महंतमेगं, सेसाणि लहूणि कारयंतेण ।
गरुयलहुत्तं तेसिं, पयडिज्जइ समगुणाण पि ॥३८॥
जिनं महान्तमेकं शेषाणि लघूनि कारयता ।
गुरुकलघुत्वं तेषां प्रकट्यते समगुणानामपि ॥ ३८ ॥

पूआवंदणमाई, काऊणेगस्स सेसकरणम्मि ।
नायग सेवगभावो, होइ कओ लोगनाहाण ॥ ३९ ॥
पूजावन्दनादि कृत्वैकस्य शेषकरणे ।
नायक-सेवकभावो भवति कृतो लोकनाथानाम् ॥ ३९ ॥

---

१ तत्र यदुक्तं तदेवम्—"व्यक्त्याख्या खल्वेका क्षेत्राख्या चाऽपरा महाख्या च ।" अष्टमे षोडशके द्वितीयगाथा, (पृ० ४१) एतदेवात्र प्राकृतभाषया निबद्धम् ।
२ एतद् गाथार्धं षोडशके एवम्—'यस्त्वाथकृद् यदा किल तस्य तदाद्येति समयविद ॥ २ ॥ ऋषभाद्यानां तु तथा सर्वेषामेव मध्यमा ज्ञेया । सप्तत्यधिकशतस्य तु चरमेह महाप्रतिष्ठेति" ॥ ३ ॥ अष्टमे षोडशके (गा०२-३ पृ० ४१)

एगस्सायरमारा, कीरइ पूआऽवरेसि थोवपरी ।
एसावि महाऽवन्ना, लक्खिज्जइ निउणबुद्धीहिं ॥४०॥
एकस्मादरमारा क्रियते पूजाऽपरेषा स्तोकतरा ।
एषाऽपि महाऽवज्ञा लक्ष्यते निपुणबुद्धिभिः ॥ ४० ॥
ण्हाणोदगाइसंगो, लोगविरुद्धो परप्पर तेसिं ।
लोगोत्तमभावाओ, बहु मन्निज्जइ न हु बुहेहिं ॥४१॥
स्नानोदकादिसङ्गो लोकविरुद्धः परस्पर तेषाम् ।
लोकोत्तमभावाद्बहु मन्यते न खलु बुधैः ॥ ४१ ॥
अह कोइ सबुद्धीए, ण्हवेइ एगं न सेसबिंबाणि ।
पंतिगयवंचणं पिव, मन्ने एयं महापावं ॥ ४२ ॥
अथ कोऽपि स्वबुद्ध्या स्नपयत्येकं न शेषबिम्बानि ।
पङ्क्तिगतवञ्चनमिव मन्ये एतन्महापापम् ॥ ४२ ॥
विणिवारिउं न सक्का, एवं आसायणा बहुपगारा ।
ता एगबिंबकरणं, सेयं मन्नामि गुरुराह ॥ ४३ ॥
विनिवारयितुं न शक्यैवमाशातना बहुप्रकारा ।
तस्मादेकबिम्बकरणं श्रेयो मन्ये गुरुराह ॥ ४३ ॥

प्रतिवचः एवं जिणभवणम्मि वि, बीयं बिंबं न कारियं जुत्तं ।
तत्थ वि संभवइ जओ, पुव्वोइयदोसरिछोली[1] ॥४४॥
एवं जिनभवनेऽपि द्वितीयं बिम्बं न कारितं युक्तम् ।
तत्रापि संभवति यतः पूर्वोदितदोषपङ्क्तिः ॥ ४४ ॥

परवचनम् भणइ परो सच्चमिणं, सम्मयमेयं पि सुहुमबुद्धीणं ।
प्रतिवचः भन्नइ गुरुणा सुंदर !, सुत्तविरुद्धं इमं वयणं ॥४५॥
भणति परः सत्यमिदं सम्मतमेतदपि सूक्ष्मबुद्धीनाम् ।
भण्यते गुरुणा सुन्दर ! सूत्रविरुद्धमिदं वचनम् ॥ ४५ ॥

---

१ देशीप्राकृतशब्दोऽयम्, तथा च— 'रिंछोली पंतीए ।' देशीनाममालाया सप्तमे वर्गे सप्तम्यां गाथायाम् । 'ओली माला राइ रिंछोली आवली पंती' ॥१०६॥

अट्ठमयं पडिमाणं, सासयभवणेसु वन्निय सुत्ते ।
अट्ठावयम्मि चउवीस मज्झगेहे ततो वाहिं ॥ ४६ ॥

अष्टशत प्रतिमाना शाश्वतभवनेषु वर्णित सूत्रे ।
अष्टापदे चतुर्विंशतिर्मध्यगेहे ततो वहि ॥ ४६ ॥

चउमुह-तिदार-मुहपेच्छ-मंडवा थूभ-पडिम-चिइरुक्खे ।
इदज्झय-पुक्खरिणी, पत्तेय चउसु वि दिसासु ॥४७॥

चतुर्मुख-त्रिद्वार-मुखप्रेक्षा-मण्डपा स्तूप-प्रतिमा-चैत्यवृक्षा ।
इन्द्रध्वज-पुष्करिणी प्रत्येक चतसृष्वपि दिक्षु ॥ ४७ ॥

नदीसरे वि दीवे, एसो चिय वाहिरो परीवारो ।
वन्निज्जइ सिद्धते, पडिमट्ठसय च मज्झम्मि ॥ ४८ ॥

नन्दीश्वरेऽपि द्वीपे एष एव वाह्य परिवार ।
वर्ण्यते सिद्धान्ते प्रतिमाष्टशत च मध्ये ॥ ४८ ॥

इय सुत्तपमाणाओ, आयरणाओ य एगभवणम्मि ।
सइ सामत्थे जुत्त, कारवणमणेगबिंबाणं ॥ ४९ ॥

इति सूत्रप्रमाणादाचरणातश्चैकभवने ।
सति सामर्थ्ये युक्त कारणमनेकबिम्बानाम् ॥ ४९ ॥

नायग सेवगवुद्धी, न होइ एएसु जाणगजणस्स ।
पेच्छंतस्स समाण, परिवार पाडिहेराइ ॥ ५० ॥

नायक-सेवकबुद्धिर्न भवत्येतेषु ज्ञायकजनस्य ।
प्रेक्षमाणस्य समान परिवार प्रातिहार्यादिम् ॥ ५० ॥

ववहारो पुण पढम, पइट्ठिओ मूलनायगो एस ।
अवणिज्जइ सेसाणं, नायगभावो न उण तेण ॥५१॥

व्यवहार पुन प्रथम प्रतिष्ठितो मूलनायक एष ।
अपनीयते शेषाणा नायकभावो न पुनस्तेन ॥ ५१ ॥

मिच्छासायणदसी !, न मुणसि निंतरायमइपावं ।
विंधसि सरेण वाल, चुक्कसि त मदरगिरिस्स ॥ ५८
मिथ्याशातनादर्शिन्[1] न जानासि निम्यान्तरायमतिपापम् ।
विध्यसि शरेण व्याल भ्रद्यसे त्व मन्दरगिरे ॥ ५८ ॥

अन्नं च—

आसायणा अवन्ना, अणायरो भोग दुप्पणीहाण । आशातनानामानि
अणुचियवित्ती सव्वा, वज्जेयव्वा पयत्तेण ॥ ५९ ॥

अन्यच्च—

आशातनाऽवज्ञाऽनादरो भोगो दुष्प्रणिधानम् ।
अनुचितवृत्ति सर्वा वर्जयितव्या प्रयत्नेन ॥ ५९ ॥

पायपसारण पल्हत्थिबंधण निंपट्ठिदाणं च । अवज्ञाशातनस्वरूपम्
उच्चासणसेवणया, जिणपुरओ भन्नइ अवन्ना ॥ ६० ॥
पादप्रसारण पर्यस्तिबन्धन निम्बपृष्ठिदान च ।
उच्चासनसेवनता जिनपुरतो भण्यतेऽवज्ञा ॥ ६० ॥

जारिसतारिसवेसो, जहा तहा जम्मि तम्मि कालम्मि । अनादराशातनास्वरूपम्
पूयाइ कुणइ सुन्नो, अणायरासायणा एसा ॥ ६१ ॥
यादृक्तादृग्वेशो यथा तथा यस्मिंस्तस्मिन् काले ।
पूजादि करोति शून्योऽनादराऽऽशातनैषा ॥ ६१ ॥

भोगो दसप्पयारो, कीरंतो जिणवरिंदभवणम्मि । भोगाशातनास्वरूपम्
आसायण त्ति गाढ, वज्जेयव्वो जओ वुत्त ॥ ६२ ॥
भोगो दशप्रकार क्रियमाणो जिनवरेन्द्रभवने ।
आशातनेति गाढ वर्जयितव्यो यत उक्तम् ॥ ६२ ॥

तम्बोल पाण-भोयण-वाणह-थीभोग-सुयण-निट्ठुवण । दशप्रकारो भोग
मुत्तु-च्चार जय, वज्जे जिणमंदिरस्संतो ॥ ६३ ॥
ताम्बूल पान भोजनो पानत्स्त्रीभोग-स्वपन निष्ठीवनम् ।
मूत्रो च्चार द्यूत वर्जयेज्जिनमन्दिरस्यान्त ॥ ६३ ॥

दुष्प्रणिधाना शातनास्वरूपम्

रागेण व दोसेण व, मोहेण व दूसिया मणोवित्ती ।
दुप्पडिहाण भन्नइ, जिणविसए त न कायव ॥ ६४ ॥

रागेण वा दोषेण वा मोहेन वा दुष्टा(दूषिता)मनोवृत्ति ।
दुष्प्रतिधान भण्यते जिनविषये तत्र कर्त्तव्यम् ॥ ६४ ॥

अनुचितवृत्त्याशातनास्वरूपम्

विकहा धरणयदाण, कलहविवायाइगेहकिरियाओ ।
अणुचियवित्ती सवा, परिहरियवा जिणगिहम्मि॥६५

विकथा धरणदान कलहविवादादिगेहक्रिया ।
अनुचितवृत्ति सर्वा परिहर्तव्या जिनगृहे ॥ ६५ ॥

जइ आसायणभीरू, सुदर! एयाओ परिहरिज्जासु ।
अलियासायणसकी, मा जिणभवणाइँ दूसेसु ॥६६॥

यद्याशातनाभीरु सुन्दर! एता परिहर ।
अलीकाशातनाशङ्की मा जिनभवनानि दूषय ॥ ६६ ॥

एगम्मि वि जिणबिंबे, दिट्ठे हिययस्स होइ आणदो ।
अहियाहियदसणओ, अइप्पमाणो पवित्थरइ ॥ ६७ ॥

एकस्मिन्नपि जिनबिम्बे दृष्टे हृदयस्य भवत्यानन्द ।
अधिकाधिकदर्शनतोऽतिप्रमाण प्रविस्तृणोति ॥ ६७ ॥

अणुहवसिद्ध एय, पाय भवाण सुद्धबुद्धीण ।
मयलिज्जइ जाण मणो, अन्नाणवियभिय तेसि ॥६८॥

अनुभवसिद्धमेतत्प्रायो भव्याना शुद्धबुद्धीनाम् ।
मलिन्यते येषा मन अज्ञानविजृम्भित तेषाम् ॥ ६८ ॥

जो एगचेइअगिहे, जिणबिंबविहावणे गुणो भणिओ ।
चउवीसवट्टयाइसु, सो चेव बुहेण विन्नेओ ॥ ६९ ॥

य एकचैत्यगृहे जिनबिम्बविधापने गुणो भणित ।
चतुर्विशतिपट्टकादिषु स एव बुधेन विज्ञेय ॥ ६९ ॥

जं पुण लोगविरुद्धं, ण्हाणुदयाईण सगमे भणसि। पुन प्रतिवच
तत्थ वि मज्झत्थमणो, निसुणसु साहेमि परमत्थं ७०
यत्पुनर्लोकविरुद्धं स्नानोदकादीनां सगमे भणसि।
तत्रापि मध्यस्थमना नि शृणु कथयामि परमार्थम्॥ ७०॥
असुइमलपूरियंगा, खलिमलकलुसीकयं सिणाणजलं।
अहिमाणधणा पुरिसा, अन्नोन्नं नेव विसहंति॥७१॥
अशुचिमलपूरिताङ्गा कलमलकलुषीकृतं स्नानजलम्।
अभिमानधना पुरुषा अन्योन्यं नैव विषहन्ते॥ ७१॥
जुत्तो सो ववहारो, समाणपुरिसाण असुइदेहाणं।
सुहपोग्गलघडिआणं, पडिमाणं न जुज्जए वोत्तुं॥७२
युक्त स व्यवहारः समानपुरुषाणामशुचिदेहानाम्।
शुभपुद्गलघटितानां प्रतिमानां न युज्यते वक्तुम्॥ ७२॥
जलमज्झे घोलंतं, नरपडिबिंबं न दूसए उदयं।
पडिमाजलं पि एवं, अन्नोन्नं लग्गमाणं पि॥ ७३॥
जलमध्ये घूर्णमानं नरप्रतिबिम्बं न दूषयेदुदकम्।
प्रतिमाजलमप्येवमन्योन्यं लगदपि॥ ७३॥
पडिमापडिबिंबाणं, भेओ विउसाण सम्मओ नेय। प्रतिमा-प्रतिबिम्बयोः समानार्थत्वम् अभिधानकाण्डसाक्ष्यम्
जं एगत्था सद्दा, एए अभिहाणकंडेसु॥ ७४॥
प्रतिमा-प्रतिबिम्बयोर्भेदो विदुषां सम्मतो नैव।
यदेकार्थाः शब्दा एतेऽभिधानकाण्डेषु॥ ७४॥
पडिबिंब पडिरूवं, पडिमाणं पडिकियं पडिच्छंदं।
पडिकायं च पडितणुं, भणंति पडिजायणं छायं॥७५

१ "भणिति" इत्यपि॥ २ अभिधानवचनानि चैवम्—पडिमा पडिबिंब" (६६०) पाइअलच्छीनाममाला। "प्रतिमानं प्रतिबिम्बं प्रतिमा प्रतियातना प्रतिच्छाया। प्रतिकृतिरर्चा पुंसि प्रतिनिधिः॥"—अमरकोशे २० वर्गे ३६ श्लोक। "अर्चा तु प्रतिमा यातना निधिः॥ ९९॥ छाया छन्दः कायो रूपं बिम्बं मान-कृती अपि॥" श्रीअभिधानचिन्तामणौ सामान्यकाण्डे।

प्रतिबिम्ब प्रतिरूप प्रतिमान प्रतिकृत प्रतिच्छन्द ।
प्रतिकाय च प्रतितनु भणन्ति प्रतियातना छायाम् ॥ ७५

जइ ता ससरीराण वि, पडिबिंबं नेव दूसए उदय ।
असरीराण जिणाण, बिंबे काऽऽसायणासंका ? ॥७६

यदि तावत् सशरीराणामपि प्रतिबिम्ब नैव दूषयेदुदकम् ।
अशरीराणा जिनाना बिम्बे काऽऽशातनाशङ्का ? ॥ ७६ ॥

अशरीराणामाकारविधान हेतु

ज पुण असरीराण, अगोरगाइमगया मुत्ती ।
तत्थ वि निमित्तमेय, उवइट्ठ पुव्वसूरीहिं ॥ ७७ ॥

यत्पुनरशरीराणामङ्गोपाङ्गादिसगता मूर्ति ।
तत्रापि निमित्तमेतदुपदिष्ट पूर्वसूरिभि ॥ ७७ ॥

स्मृतिनिमित्त बिम्बम्

अरहता भगवता, असरीरा निम्मला सिव पत्ता ।
तेसिं संभरणत्थ, पडिमाओ एत्थ कीरति ॥ ७८ ॥

अर्हन्तो भगवन्तोऽशरीरा निर्मला शिव प्राप्ता ।
तेषा सस्मरणार्थ प्रतिमा अत्र क्रियन्ते ॥ ७८ ॥

प्रतिमासस्थानम्

उद्धट्ठाणठियाओ, अहवा पलियकसठिआ ताओ ।
मुत्तिगयाण तासिं, ज तइय नत्थि सठाण ॥ ७९ ॥

ऊर्ध्वस्थानस्थिता अथवा पल्यङ्कसस्थितास्ता ।
मुक्तिगताना तेषा यत्तृतीय नास्ति सस्थानम् ॥ ७९ ॥

भणिय च—

उसभो अरिट्ठनेमी, वीरो पलियकसठिया सिद्धा ।
अवसेसा तित्थयरा, उद्धट्ठाणेण उरयति ॥ ८० ॥

---

१. 'सभवणत्थ" इत्यपि पाठ ।

भणित च—

ऋषभोऽरिष्टनेमिर्वीरः[1] पल्यङ्कसस्थिता सिद्धाः[1] ।
अवशेषास्तीर्थकरा ऊर्ध्वस्थानेनोपयान्ति ॥ ८० ॥

ज सठाण तु इह, भवं चयंतस्स चरिममसमयम्मि ।
आसी य पएसघण, त सठाण तहि तस्स ॥ ८१ ॥

यत्सस्थान त्विह भव त्यजतश्चरमसमये ।
आसीच्च प्रदेशघन तत्सस्थान तत्र तस्य ॥ ८१ ॥

मुत्तिपयसठियाण वि, परिवारो पाडिहेरपामोक्खो । प्रातिहार्यप्रयोजनम्
पडिमाण निम्मविज्जइ, अवत्थतियभावणनिमित्तं ८२

मुक्तिपदसस्थितानामपि परिवार प्रातिहार्यप्रमुख ।
प्रतिमाना निर्माप्यतेऽवस्थात्रिकभावनानिमित्तम् ॥ ८२ ॥

ज पुण भणति केई, ओसरणजिणस्स रूवमेयं तु । केषाचिन्मतम्
जणववहारो एसो, परमत्थो एरिसो एत्थं ॥ ८३ ॥

यत्पुनर्भणन्ति केऽपि अवसरणजिनस्य रूपमेतत्तु ।
जनव्यवहार एष परमार्थ ईदृशोऽत्र ॥ ८३ ॥

सिहासणे निसन्नो, पाए ठविऊण पायपीढम्मि ।
करधरियजोगमुद्दो, जिणनाहो देसण कुणइ ॥ ८४ ॥

सिंहासने निषण्ण पादौ स्थापयित्वा पादपीठे ।
करधृतयोगमुद्रो जिननाथो देशना करोति ॥ ८४ ॥

तेणं चिय सूरिवरा, कुणति वक्खाणमेयमुद्दाए ।
ज ते जिणपडिरूवा, धरति मुहपोत्तिय नवर ॥८५॥

तेन खलु सूरिवरा कुर्वन्ति व्याख्यानमेतन्मुद्रया ।
यत्ते जिनप्रतिरूपा धरन्ति मुखवस्त्रिका नवरम् ॥ ८५ ॥

---

१ इय गाथा आवश्यके ९६९ तमा (पृ० ४४४)।

पुनरपि प्रतिवाक्यम्

सिद्धपडिमासु एव, एगतसुईसु असुइसकप्पो ।
आसायणभीरूण वि, गुरुतरमासायण कुणइ ॥८६॥

सिद्धप्रतिमास्वेवमेकान्तशुचिषु अशुचिसकल्प ।
आशातनाभीरूणामपि गुरुतरामाशातना करोति ॥८६॥

मलरहियाण ण्हाण, कीरइ पूआनिमित्तमेएसि ।
न उ मलविगमनिमित्त, सम्ममिण भावियव्व तु ८७

मलरहिताना स्नान क्रियते पूजानिमित्तमेतेषाम् ।
न तु मलविगमनिमित्त सम्यगिद भावयितव्य तु ॥८७॥

ता एमो परमत्थो, सहावविमलाण जिणवरचिईण ।
ण्हाणजल अन्नोन्न, लग्ग न हु कुणइ त दोस ॥८८॥

तदेष परमार्थ स्वभावविमलाना जिनवरचितीनाम् ।
स्नानजलमन्योन्य लग्न न खलु करोति त दोषम् ॥८८॥

निर्माल्यस्वरूपम्

निम्मल्ल पि न एव, भन्नइ निम्मल्ललक्खणाऽभावा ।
भोगविणट्ठ दव्व, निम्मल्ल बिंति गीयत्था ॥ ८९ ॥

निर्माल्यमपि नैव भण्यते निर्माल्यलक्षणाभावात् ।
भोगविनष्ट द्रव्य निर्माल्य ब्रुवन्ति गीतार्था ॥ ८९ ॥

एत्तो चिय एगाए, कासाईए जिणिंदपडिमाण ।
अट्ठसय लूहता, विजयाई वन्निआ समए ॥ ९० ॥

इत एव एकया काषाय्या जिनेन्द्रप्रतिमानाम् ।
अष्टशत मृजन्त विजयादयो वर्णिता समये ॥ ९० ॥

भत्तिब्भरनिब्भरमाणसेहिँ सबायरेण कीरत ।
सुहफलय जिणमज्जणमासायणलक्खणाभावा ॥९१॥

भक्तिभरनिर्भरमानसै सर्वादरेण क्रियमाणम् ।
शुभफलद जिनमज्जनमाशातनालक्षणाभावात् ॥ ९१ ॥

जइ पडिबिंबनिमित्ता, हुता आसायणा तओ कीस । आगमे यक्षादिबिम्बम्
जक्खपडिमाइरूवो, परिवारो आगमे सिट्ठो? ॥ ९२ ॥

यदि प्रतिबिम्बनिमित्ता अभविष्यन्नाशातना ततः कस्मात् ।
यक्षप्रतिमादिरूपः परिवार आगमे शिष्टः? ॥ ९२ ॥

कह वा तित्थयरोवरि, कीरइ मालाधराइपरिवारो? । समतदढीकरणम्
न य सो निन्हवियव्वो, सोहानासाइदोसाओ ॥९३॥

कथं वा तीर्थंकरोपरि क्रियते मालाधरादिपरिवारः? ।
न च स निह्नोतव्यः शोभानाशादिदोषात् ॥ ९३ ॥

जिणजलसंगनिवारणपरियरनीरं कह तु रक्खेसि? ।
न्हवणे वा तं न कुणसि, करेसि उज्जालणे नियमा ॥९४॥

जिनजलसङ्गनिवारणपरिकरनीरं कथं तु रक्षसि? ।
स्नपने वा तन्न करोषि करोषि उज्ज्वालने नियमात् ॥९४॥

अह तं न करेसि तुमं, चिइमालिन्नं उवेहमाणस्स ।
महती तओ अवन्ना, तओ वि आसायणा नऽन्ना ॥९५॥

अथ तन्न करोषि त्वं चैत्यमालिन्यमुपेक्षमाणस्य ।
महती ततोऽवज्ञा ततोऽपि आशातना नान्या ॥ ९५ ॥

अन्न च—

लोयकरणेण पीडं, उप्पायंतो वि सुद्धपरिणामो ।
जह सुद्धमणो समणो, होइ दढं निज्जराभागी ॥९६॥

अन्यच्च—

लोचकरणेन पीडा उत्पादयन्नपि शुद्धपरिणामः ।
यथा शुद्धमनाः श्रमणो भवति दृढं निर्जराभागी ॥ ९६॥

जह वा कुसलो विज्जो, लवण-कडुगोसहाइदाणेण ।
विहियारोग्गो पावइ, इच्छियमत्थं च कित्तिं च ९७॥

---

१ मालाधरः प्रतिमाया उपरि रचनाविशेषः ।

यथा वा कुशलो वैद्यो लङ्घन कटुकौपधादिदानेन ।
विहितारोग्य प्राप्नोतीच्छितमर्थं च कीर्तिं च ॥ ९७ ॥

एव सुहभावजुअ, ण्हाण उज्जालण च पडिमाण ।
भत्तीए कीरत, कम्मक्खयकारण चेव ॥ ९८ ॥

एव शुभभावयुत स्नानमुज्ज्वालन च प्रतिमानाम् ।
भक्त्या क्रियमाण कर्मक्षयकारण चैव ॥ ९८ ॥

उदाहरणम् आहरण पुण एत्थ, वीरजिणिदस्स कन्नसल्लाइ ।
अवणेत्तु सुह पत्ता, सिद्धत्थवणी-खरयवेज्जा ॥९९॥

---

१ तच्चैवम्— ततो भगवान् छम्माणीं नाम ग्राम गत तस्य बहि प्रतिमा स्थित तत्र स्वामिसमीपे गोपो गावौ छदयित्वा ग्रामे प्रविष्ट, दोहनानि कृत्वा निगत, तौ च गावौ अटवीं प्रविष्टौ चरितव्यकस्य कार्ये, तदा स आगत पृच्छति—देवार्यक! कुत्र तौ बलीवर्दौ ? भगवान् मौनेन आस्ते तदा स परिकुपित भगवत कर्णयो कटशलाके निपति, एकाऽनेन कर्णेन एकाऽनेन, यावद् द्वे अपि मिलिते तदा मूले भग्ने, मा कश्चिद् उत्खनिष्यति इति । केचिद् भणन्ति—एका एव यावद् इतरेण कर्णेन निर्गता तदा भग्ना । कर्णयो त्रपु तप्त गोपस्य कृत त्रिपृष्ठेन राज्ञा । कर्णयोर्वेधमानस्य तेन क्षिप्ता कटशलाका । भगवत तद्द्वारा वेदनीय कर्म उदीर्णम् । तत स्वामी मध्यमा गत, तत्र सिद्धार्थो नाम वणिक् तस्य गृह भगवान् अति इतक अतिगत, तस्य च मित्र खरका नाम वैद्य, तौ द्वावपि सिद्धार्थस्य गृहे आसात, स्वामी भिक्षायै प्रविष्ट वणिग् वन्दते, स्तौति च । वैद्य तीर्थंकर दृष्ट्वा भणति—अहो!!! भगवान् सर्वलक्षणसपूर्ण किं पुन सशल्य ? तत स वणिक् सभ्रान्तो भणति—प्रलोकय कुत्र शल्यम् ? तेन प्रलोकयता दृष्ट कर्णयो, तेन वणिजा भण्यते—गमय एतत् महानपस्विन पुण्य भावष्याति इति, तथापि ममाऽपि, भणति निष्प्रतिकर्मा भगवान् नेच्छति, तदा प्रतिचारितो यावद् दृष्ट उद्याने प्रतिमा स्थित तौ औषधानि गृहीत्वा गतौ तत्र भगवान् तैलद्रोण्या (तैलपूर्णमञ्जूषायाम्) निमज्जित म्रक्षितश्च । पश्चाद् बहुकैर्मनुष्यैर्यन्त्रित आक्रान्तश्च पश्चात् सदशकेन गृहीत्वा कर्षिते तत्र सरुधिरे शलाके आकृष्टे तयोश्च आकृष्यमाणयोर्भगवता आरसितम्, ताश्च मनुष्यान् उत्पाट्य उत्थित, महाभैरवमुद्यान तत्र जातम् देवकुल च पश्चात् संरोहणमौषध दत्तम् येन तदैव प्रगुण । तदा वन्दित्वा क्षमयित्वा च गतौ" इति ॥ सिद्धार्थवणिक्—खरकवैद्योदाहरण श्रीआवश्यके ५२५ गाथायाम् तद्वृत्तौ च (पृ २२६—२२७)

आहरण पुनरत्र वीरजिनेन्द्रस्य कर्णशल्यानि ।
अपनीय सुगं प्राप्तौ सिद्धार्थवणिक् खरकवैद्यौ ॥९९॥

तह वाहिओ न भयवं, संगमयविमुक्ककालचक्केण ।
जह जणियभेरवरवं, नीणिज्जंतेसु सल्लेसु ॥ १०० ॥

तथा वाधितो न भगवान् संगमकविमुक्तकालचक्रेण ।
यथा जनितभैरवरवं नीयमानेषु शल्येषु ॥ १०० ॥

तहनिहविसुद्धभावा, जाया कल्लाणभायणं दो वि ।
तम्हा भावविसुद्धी, कम्मक्खयकारणं नेया ॥१०१॥ भावविशुद्धि

तथाविधविशुद्धभावाज्जातौ कल्याणभाजनं द्वावपि ।
तस्माद्भावविशुद्धिः कर्मक्षयकारणं ज्ञेया ॥ १०१ ॥

जो मंदराग-दोसो, परिणामो सुद्धओ तओ होइ ।
मोहम्मि य पबलम्मि, न मंदया हंदि! एएसिं ॥१०२॥

यो मन्दराग-दोषः परिणामः शुद्धकस्ततो भवति ।
मोहे च प्रबले न मन्दता हन्त[1] एतेषाम् ॥ १०२ ॥

जो मोहकलुसियमणो, कुणइ अदोसे वि दोससंकप्पं ।
सो अप्पाणं वंचइ, पेयावमगो वणिसुउ व ॥ १०३॥

यो मोहकलुषितमना करोत्यदोषेऽपि दोषसंकल्पम् ।
स आत्मानं वञ्चयते पेयावमको वणिक्सुत इव ॥१०३॥

सुद्धं पि भत्तपाणं, कुणइ असुद्धं असुद्धसंकप्पो ।
संकाकलुसियचित्तो, एमणनिरवेक्खभावो वा ॥१०४॥

---

१ पेयां वमति इति पेयावमकः ।

२ पेयावमकस्य उदाहरणमिदम्—"यः शङ्कां करोति स विनश्यति, यथा स पेयावमकः, पेयाया माषा ये परिभुज्यमानास्ते क्षिप्ताः, अन्धकारके लेखशालात आगतौ द्वौ पुत्रौ पिबतः, एकश्चिन्तयति—एता मक्षिकाः, शङ्कया तस्य वल्गुली वायुर्जातः, मृतश्च । द्वितीयश्चिन्तयति—न मम माता मक्षिका ददाति, जीवित" आवश्यके सम्यक्त्वाधिकारे (पृ० ८२४)

शुद्धमपि भक्तपानं करोत्यशुद्धमशुद्धसंकल्पः ।
शङ्काकलुषितचित्त एषणनिरपेक्षभावो वा ॥ १०४ ॥

अवसउणकप्पणाए, सुंदरमउणो असुंदरं फलइ ।
इय सुंदरा वि किरिया, असुहफला मलिणहिययस्स ॥
अपशकुनकल्पनया सुन्दरशकुनमसुन्दरं फलति ।
इति सुन्दराऽपि क्रियाऽशुभफला मलिनहृदयस्य ॥१०५॥

सुत्ताविरुद्धकिरियं, खिसंतो नियघडियजुत्तीहिं ।
पंडियमाणी पुरिसो, कलुसइ भावं बहुजणस्स ॥ १०६
सूत्राविरुद्धक्रियां क्षिपन् निजकघटितयुक्तिभिः ।
पण्डितमानी पुरुषः कलुषयति भावं बहुजनस्य ॥ १०६॥

धम्मत्थी मुद्धजणो, अउव्वभणियम्मि लग्गइ सुहेण ।
फुडमेयं मोहिज्जइ, लोहिल्लो अलियवाईहिं ॥ १०७ ॥
धर्मार्थी मुग्धजनोऽपूर्वभणिते लगति सुखेन (शुभेन ।)
स्फुटमेतं मोह्यते लोभी अलीकवादिभिः ॥ १०७ ॥

कह नाम भवारन्ने, चिरकालं परियडिस्समेगागी ।
इय मेलइ जणसत्थं, नियए बोहे असग्गाही ॥१०८॥
कथं नाम भवारण्ये चिरकालं पर्यटिष्याम्येकाकी ।
इति मेलयति जनसार्थं निजके बोधेऽसद्ग्राही ॥ १०८ ॥

ज्ञानिकर सा च्छ यम् धम्मत्थिणा हु पढमं, आगमतत्तं मणे धरेयव्वं ।
तत्थ पुण पयडमेयं, भणियं परमत्थपेच्छीहिं ॥१०९॥
धर्मार्थिना खलु प्रथममागमतत्त्वं मनसि धर्तव्यम् ।
तत्र पुनः प्रकटमेतद्भणितं परमार्थप्रेक्षिभिः ॥ १०९ ॥

सम्मइपवित्ती सव्वा, आणाबज्झ त्ति भवफला चेव ।
तित्थयरुद्देसेण वि, न तत्तओ सा तदुद्देसा ॥११०॥

---

१ एषा च गाथा अष्टमे पञ्चाशके— 'समतिपवित्ती सव्वा आणाबज्झ त्ति भवफला चेव । तित्थगरुद्देसेण वि ण तत्त ओ सा तदुद्देसा ' ॥ १३ ॥

स्वमतिप्रवृत्ति सर्वा आज्ञाबाह्येति भवफला चैव ।
तीर्थकरोद्देशेनापि न तत्त्वत सा तदुद्देशा ॥ ११० ॥

कयमेत्थ पसगेण, नोवाएय न या वि मोत्तव ।
समईएऽणुट्ठाण, परिणामविसुद्धकामेहिं ॥ १११ ॥

कृतमत्र प्रसङ्गेन नोपादेय न चापि मोक्तव्यम् ।
स्वमत्याऽनुष्ठान परिणामविशुद्धकामै. ॥ १११ ॥

पुव्वपुरिसप्पवन्ने, मज्जणसलिले जिणेदबिंबाण ।
अन्नोन्नं लग्गते, कलुस चित्त न कायव ॥ ११२ ॥

पूर्वपुरुषप्रपन्ने मज्जनसलिले जिनेन्द्रबिम्बानाम् ।
अन्योन्य लगति कलुष चित्त न कर्त्तव्यम् ॥ ११२ ॥

घय-खीरमज्जणाइ वि, वायगगंथेसु पयडमुवइट्ठ । वाचकोपदेश
पूयतरायभीया, धम्मियपुरिसा न वारंति ॥ ११३ ॥

घृत-क्षीरमज्जनाद्यपि वाचकग्रन्थेषु प्रकटमुपदिष्टम् ।
पूजान्तरायभीता धार्मिकपुरुषा न वारयन्ति ॥ ११३ ॥

आह जह पुव्वपुरिसा, पमायओ कह वि निवडिया कूवे । परपराप्रामाण्ये दूषणानि
ता किं सपयपुरिसा, नियमा तत्थेव निवडंतु? ॥ ११४ ॥

आह यदि पूर्वपुरुषा प्रमादत कथमपि निपतिता कूपे ।
तस्मात्किं साम्प्रतपुरुषा नियमात्तत्रैव निपतन्तु? ॥ ११४॥

जइ आजम्मदरिद्दा, जच्चंधा विविहरोगतवियंगा ।
आसि नरा पुरिमिल्ला, ता किं अम्हे वि तह होमो? ११५

यथाजन्मदरिद्रा जात्यन्धा विविधरोगतप्ताङ्गा ।
आसन्नरा पुराणास्तस्मात्किं वयमपि तथा भवाम ? ११५

---

१ वाचकग्रन्थेषु प्रशमरतिप्रकरणादिषु तथा च—"चैत्यायतनप्रस्थापनानि च कृत्वा शक्तित प्रयत । पूजाश्च गन्धमाल्याऽधिवासधूपप्रदीपाद्या" ॥ ३०५ ॥ प्रशमरतौ ।

जइ तान जार-चोरा, मसासी जीवघायगा कूरा।
अम्ह कुले आसि नरा, अम्ह वि धम्मो न तो जुत्तो ११६
यदि तावज्जार चौरा मासाशिनो जीवघातका क्रूरा ।
अस्माक कुले आसन्नरा अस्माकमपि धर्मो न ततो युक्त ॥

आचारिओ—

दूषणप्रतीकार भद्द! तुम वायाडो, वाढ वुग्गाहिओ सि केणाऽवि।
जपसि ज वा त वा, तेणेव मोहगहगहिओ ॥ ११७॥

आचार्य —

भद्र' त्व वाचाटो बाढ व्युद्ग्राहितोऽसि केनापि ।
जल्पसि यद्वा तद्वा तेनैव मोहग्रहगृहीत ॥ ११७ ॥

अन्नट्टा दिट्ठंता, न जोइयव्वा बुहेण अन्नत्थ।
नो खलु चरणाहरण, रेहइ कन्ने वि संठविय ॥११८॥
अन्यार्था दृष्टान्ता न योजयितव्या बुधेनान्यत्र ।
नो खलु चरणाभरण राजति कर्णेऽपि संस्थापितम्॥११८॥

धम्माभिमुहो पुरिसो, न मुयइ जो कुलकमागय मिच्छ।
तस्स इमे दिट्ठता, सिट्ठा दिट्ठंतवेईहि ॥ ११९ ॥
धर्माभिमुख पुरुषो न मुञ्चति य कुलक्रमागत मिथ्यात्वम्।
तस्येमे दृष्टान्ता शिष्टा दृष्टान्तवेदिभि ॥ ११९ ॥

तुममणवज्ज किरिय, धम्मियजणसमय चिराइन्न।
दिट्ठतेहि इमेहि, उज्झसि ता सुट्ठु मूढो सि ॥ १२०॥
त्वमनवद्या क्रिया धार्मिकजनसम्मता चिराचीर्णाम् ।
दृष्टान्तैरेभिरुज्झसि तस्मात् सुष्ठु मूढोऽसि ॥ १२० ॥

सूत्रप्रामाण्यम् अह भणति सुत्तवुत्त, जुत्त काउ किमन्नपुरिसेहि।
सचमिण मइ सुत्ते, अम्हाण वि समय एय ॥ १२१ ॥
अथ भणति सूत्रोक्त युक्त कर्तुं किमन्यपुरुषै ।
सत्यमिद सति सूत्रे अस्माकमपि सम्मतमेतत् ॥ १२१ ॥

नवरं पुच्छामि अहं, त सुत्तं केण विरइयं भणसि? ।
जइ गणहरपमुहेहिं, ते आसि न व त्ति कह मुणासि? ॥१२२॥
नवर पृच्छामि अह तत्सूत्र केन विरचित भणसि? ।
यदि गणधरप्रमुखैस्ते आसन्न वेति कथ जानासि ? १२२
जइ गुरुपरपराए, तेसिं वयणम्मि कह णु पत्तियसि? ।
अह सच्चवाइणो ते, कह णु असच्च तयाइन्न? ॥ १२३ ॥
यदि गुरुपरम्परया तेषा वचने कथ नु प्रत्येषि ।
अथ सत्यवादिनस्ते कथ नु असत्य तदाचीर्णम् ?॥१२३॥
एगतापामन्ने, तेसिं सविग्गगीयपुरिसाण ।
तित्थे तित्थयरम्मि य, उप्पज्जइ ससओ नियमा ॥१२४॥
एकान्ताप्रामाण्ये तेषा सविग्नगीतपुरुषाणाम् ।
तीर्थे तीर्थंकरे च उत्पद्यते सशयो नियमात् ॥ १२४ ॥
ज भणसि सुत्तवुत्तं, पमाणमेय पि वयणमेत्त ते । 'जीत' व्यवहारस्य सूत्रान्तर्गतता
जं जीयववहार, मुचसि तं सुत्तपयड पि ॥ १२५ ॥
यद्भणसि सूत्रोक्त प्रमाणमेतदपि वचनमात्र ते ।
यज्जीतव्यवहार मुञ्चसि तत्सूत्रप्रकटमपि ॥ १२५ ॥
गणहर-पुव्वधराईरइय सुत्त ति सच्चमेवेय ।
त मग्गमणुसरत, पमाणमो नन्नरमन्न पि ॥ १२६ ॥
गणधर-पूर्वधरादिरचित सूत्रमिति सत्यमेवैतत् ।
तन्मार्गमनुसरत् प्रमाण तु नन्नरमन्यदपि ॥ १२६ ॥
तित्थ पभावयंता, संपइ कइणो वि सुदरा चेव ।
जम्हा जिणिंदसमए, पभावगा ते पढिज्जति ॥ १२७॥
तीर्थं प्रभावयन्त सम्प्रति कवयोऽपि सुन्दराश्चैव ।
यस्माज्जिनेन्द्रसमये प्रभावकास्ते पठ्यन्ते ॥ १२७ ॥

जिणपडिछंदो पडिमा, संपइ तासिं पि सा न खलु जुत्ता ।
रागाइसयपगासणमसंगय वीयरागस्स ॥ १३९ ॥
जिनप्रतिच्छन्दः प्रतिमा सम्प्रति तासामपि सा न खलु युक्ता ।
रागातिशयप्रकाशनमसंगतं वीतरागस्य ॥ १३९ ॥

प्रतिवच भणइ गुरू मुत्ताण, रागो आरोविओ वि नारुहइ ।
न हि निद्दड्ढे बीए, होइ पुणो अंकुरुप्पत्ती ॥ १४० ॥
भणति गुरुर्मुक्तानां राग आरोपितोऽपि नाऽऽरोहति ।
न हि निर्दग्धे बीजे भवति पुनरङ्कुरोत्पत्तिः ॥ १४० ॥

पूआइदंसणाओ, रागित्तपकप्पणा न धन्नाण ।
जायइ भावुल्लासो, कल्लाणपरंपरामूलं ॥ १४१ ॥
पूजादिदर्शनाद्रागित्वप्रकल्पना न धन्यानाम् ।
जायते भावोल्लासः कल्याणपरम्परामूलम् ॥ १४१ ॥

बिम्बपूजाहेतु जिणभवणबिंबपूआ, कीरंति जिणाण नो कए किंतु ।
सुहभावणानिमित्तं, बुहाण इयराण बोहत्थं ॥ १४२ ॥
जिनभवनबिम्बपूजा क्रियते जिनानां नो कृते किन्तु ।
शुभभावनानिमित्तं बुधानां इतरेषां बोधार्थम् ॥ १४२ ॥

भणियं च—

चेइहरेण केई, पसंतरूवेण केई बिंबेण ।
पूआइसया अन्ने, उज्झति तहोवएसेण ॥ १४३ ॥

भणितं च—

चैत्यगृहेण केऽपि प्रशान्तरूपेण केऽपि बिम्बेन ।
पूजातिशयादन्ये बुध्यन्ते तथोपदेशेन ॥ १४३ ॥

ता पुप्फ-गंध-भूसण विचित्तवत्थेहिं पूयणं निच्चं ।
जह रेहइ तह सम्मं, कायव्व सुद्धचित्तेहिं ॥ १४४ ॥

तत्पुष्प-गन्ध-भूषण विचित्रवस्त्रैः पूजनं नित्यम् ।
यथा राजते तथा सम्यक् कर्तव्यं शुद्धचित्तैः ॥ १४४ ॥

अन्ने बेंति अजुत्तं, पुणरुत्तं वत्थ-भूसणाईण । अन्यमतम्
आरोवणं जिणाणं, उज्झियनिम्मल्लपायाणं ॥ १४५ ॥
अन्ये ब्रुवतेऽयुक्तं पुनरुक्तं वस्त्र-भूषणादीनाम् ।
आरोपणं जिनानामुज्झितनिर्माल्यप्रायाणाम् ॥ १४५ ॥

पडिवुत्तं चेव इमं, पुव्वं निम्मल्ललक्खणाभावा । प्रत्येवच
भोगविणट्ठं दव्वं, निम्मल्लं बज्जरंतेण ॥ १४६ ॥
प्रत्युक्तं चैवेदं पूर्वं निर्माल्यलक्षणाभावात् ।
भोगविनष्टं द्रव्यं निर्माल्यं कथयता ॥ १४६ ॥

अलमेत्थ वित्थरेण, आइन्नं एवमाइ बहुभेअं ।
सव्वं न दूसिअव्वं, विसुद्धधम्मं महंतेण ॥ १४७ ॥
अलमत्र विस्तरेण आचीर्णमेवमादि बहुभेदम् ।
सर्वं न दूषयितव्यं विशुद्धधर्मं काङ्क्षता ॥ १४७ ॥

आह परो जिणवंदणविहाणमारंभिऊण किं जुत्तं ? । चैत्यवन्दनाप्रकरणे आचरणाचर्चाया हेतु
अप्पत्थुयमाइन्नवियारणं एयं ॥ १४८ ॥
आह परो जिनवन्दनविधानमारभ्य किं युक्तम् ? ।
अप्रस्तुतमाचीर्णविचारणमेतत् ॥ १४८ ॥

नापत्थुयमेत्थ जओ, एयं चिय अंतरंगमुवइट्ठं ।
भावविसुद्धिसरूवं, पढमं ता वंदणविहाणं ॥ १४९ ॥
नाप्रस्तुतमत्र यतः एतत्खलु अन्तरङ्गमुपदिष्टम् ।
भावविशुद्धिस्वरूपं प्रथमं ततो वन्दनविधानम् ॥ १४९ ॥

कुग्गाहदूसियमणो, समुज्जमंतो वि रज्झकिच्चेसु ।
निहिवंदणाणुरूवं, फलं न पावेइ दुब्बुद्धी ॥ १५० ॥

१ "पुणरुत्तं कृतकरणे" ८-२-११९ इति सिद्धहेमसूत्रप्रामाण्याद् अव्ययमेतत् ।

कुग्राहदूषितमना समुद्यच्छन्नपि बाह्यकष्टेषु ।
विधिवन्दनानुरूपं फलं न प्राप्नोति दुर्बुद्धि ॥ १५० ॥

कोटरजलतजलणो, आसिचंतो वि वारिधाराहिं ।
विद्धिं तरू न पावइ, किलिट्ठचित्तस्स तह धम्मो १५१

कोटरज्वलज्ज्वलन आसिच्यमानोऽपि वारिधाराभि ।
वृद्धिं तरुर्न प्राप्नोति क्लिष्टचित्तस्य तथा धर्म ॥ १५१ ॥

तम्हा कुग्गाहविसं, वमित्तु पसमामयं च पाऊण ।
मज्झत्थमणो मइमं, करेज्ज चिइवंदणं विहिणा १५२

तस्मात्कुग्राहविषं वमित्वा प्रशमामृतं च पीत्वा ।
मध्यस्थमना मतिमान् कुर्याच्चैत्यवन्दनां विधिना ॥१५२॥

चैत्यवन्दना प्रकारा चिइवंदणा तिभेया, जहन्न उक्कोस मज्झिमा चेव ।
एक्केक्का वि तिभेया, जेट्ठ विजेट्ठा कणिट्ठा य॥१५३॥

चैत्यवन्दना त्रिभेदा जघन्या उत्कृष्टा मध्यमैव ।
एकैकाऽपि त्रिभेदा ज्येष्ठा विज्येष्ठा कनिष्ठा च ॥ १५३ ॥

कनिष्ठजघन्य० एगनमोकारेण, होइ कणिट्ठा जहन्निआ एसा ।
विज्येष्ठजघन्य० जहसत्तिनमोकारा, जहन्निया भन्नइ विजेट्ठा॥१५४॥

एकनमस्कारेण भवति कनिष्ठा जघन्यका एषा ।
यथाशक्तिनमस्कारा जघन्यका भण्यते विज्येष्ठा ॥ १५४॥

ज्येष्ठजघन्य० स चिय सक्कथयंता, नेया जिट्ठा जहन्नियासन्ना ।
कनिष्ठमध्य० स चिय इरिआवहिआसहिआ सक्कथयदंडेहिं १५५॥

सा खलु शक्रस्तवान्ता ज्ञेया ज्येष्ठा जघन्यकासञ्ज्ञा ।
सैवेर्यापथिकीसहिता शक्रस्तवदण्डै ॥ १५५ ॥

मज्झिमकणिट्ठिगेसा, मज्झिम[वि]जेट्ठा उ होइ सा चेव ।
विज्येष्ठमध्य० चेइयदंडयथुइएगसगया मज्झमज्झिमया ॥ १५६ ॥

मध्यमकनिष्ठिकैषा मध्यम[वि]ज्येष्ठा तु भवति सा चैव ।
चैत्यदण्डकस्तुलैकसगता सर्वमध्यमिका ॥ १५६ ॥

मज्झिमजेट्ठा स च्चिय, तिन्नि थुईओ सिलोयतियजुत्ता । ज्येष्ठमध्यमा०
उक्कोसकणिट्ठा पुण, स च्चिय सक्कत्थयाइजुया १५७ कनिष्ठोत्कृष्टा०
मध्यमज्येष्ठा सा खलु तिस्र स्तुतय श्लोकत्रिकयुक्ता ।
उत्कृष्टकनिष्ठा पुन सैव शक्रस्तवादियुता ॥ १५७ ॥

थुइजुयलजुयलएण, दुगुणियचेइयथयाइदंडा जा । विज्येष्ठोत्कृष्टा-
सा उक्कोसविजेट्ठा, निद्दिट्ठा पुव्वसूरीहिं ॥ १५८ ॥ स्वरूपम्
स्तुतियुगलयुगलकेन द्विगुणितचैत्यस्तवादिदण्डा या ।
सा उत्कृष्टविज्येष्ठा निर्दिष्टा पूर्वसूरिभिः ॥ १५८ ॥

थोत्तपणिवायदंडगपणिहाणतिगेण संजुआ एसा । ज्येष्ठोत्कृष्टास्व
सपुन्ना विन्नेया, जेट्ठा उक्कोसिआ नाम ॥ १५९ ॥ रूपम्
स्तोत्रप्रणिपातदण्डकप्रणिधानत्रिकेण सयुता एषा ।
सपूर्णा विज्ञेया ज्येष्ठा उत्कृष्टिका नाम ॥ १५९ ॥

एसा नवप्पयारा, आइन्ना वंदणा जिणमयम्मि । वन्दनाया
कालोचियकारीणं, अणग्गहाण सुहा सव्वा ॥ १६० ॥ कर्तव्यता
एषा नवप्रकारा आचीर्णा वन्दना जिनमते ।
कालोचितकारिणामनाग्रहाणा शुभा सर्वा ॥ १६० ॥

उक्कोसा तिविहा वि हु, कायव्वा सत्तिओ उभयकालं । त्रिविधोत्कृष्टा
सड्ढेहिं उ सविसेसं, जम्हा तेसिं इमं सुत्तं ॥१६१॥ या श्राद्धाना सविशेषकर्त
उत्कृष्टा त्रिविधाऽपि खलु कर्तव्या शक्तित उभयकालम् । व्यतम्
श्राद्धैस्तु सविशेष यस्मात्तेषामिद सूत्रम् ॥ १६१ ॥

वंदइ उभओकालं, पि चेइयाइ थय-थुईपरमो । तत्प्रामाण्यम्
जिणवरपडिमाघर-धूव पुप्फ गंधच्चणुज्जुत्तो ॥ १६२ ॥
वन्दते उभयकालमपि चैत्यानि स्तव-स्तुतिपरम ।
जिनवरप्रतिमा अगर-धूप-पुष्प-गन्धार्चनोद्यक्त. ॥१६२॥

पाणा साधु
श्राद्धकर्तव्यता

सेसा पुण छब्भेया, कायव्वा देसकालमासज्ज ।
समणेहिँ सावएहिं, चेइयपरिवाडिमाईसु ॥ १६३ ॥

शेषा पुन: षड्भेदा कर्तव्या देशकालमासाद्य ।
श्रमणै: श्रावकै: चैत्यपरिपाट्यादिषु ॥ १६३ ॥

भणियं च—

कल्पभाष्यम्

निस्सकडमनिस्सकडे, वा वि चेइए सव्वहिं थुई तिन्नि ।
वेलं व चेइयाणि वि, नाउं एक्केक्किया वा वि॥१६४॥

भणितं च—

निश्राकृतेऽनिश्राकृते वाऽपि चैत्ये सर्वत्र स्तुतयस्तिस्र: ।
वेलां वा चैत्यानि वा ज्ञात्वा एकैकिका वापि ॥ १६४ ॥

श्रीहारिभद्र व
न्दनपञ्चाशकम्

एएसिं भेयाणं, उवलक्खणमेव वन्निया तिविहा ।
हरिभद्दसूरिणा वि हु, वंदणपंचासए एवं॥१६५॥

एतेषां भेदानां उपलक्षणमेव वर्णिता त्रिविधा ।
हरिभद्रसूरिणाऽपि खलु वन्दनपञ्चाशके एवम् ॥

नवकारेण जहन्ना, दंडयथुइजुयल मज्झिमा नेया ।
संपुन्ना उक्कोसा, विहिणा खलु वंदणा तिविहा ॥१६६॥

नमस्कारेण जघन्या दण्डकस्तुतियुगला मध्यमा ज्ञेया ।
संपूर्णा उत्कृष्टा विधिना खलु वन्दना त्रिविधा ॥ १६६॥

वन्दनाया ज
घन्यादिभेदा

नवकारेण जहन्ना, जहन्नयजहन्निया इमाऽऽवसाया ।
दंडयएगथुईए, विन्नेया मज्झमज्झमिया ॥ १६७ ॥

---

१ इयं गाथा कल्पभाष्यगता इति निश्रात् सम्वादाद् ज्ञायते— एतच्च व्याख्या नमिमां कल्पगाथामुपजीव्य कुर्वन्ति तद्यथा—निस्सकमनिस्सकडे वा वि चेइए सव्वहिं थुई तिण्णि । वेलं व चेइयाणि व नाउं एक्किक्किया वा वि" ॥—तृतीय पञ्चाशकगतद्वितीयगाथाटीकायां श्रीअभयदेवपादा । २ इयं गाथा श्रीहारि भद्रीयतृतीयवन्दनपञ्चाशके द्वितीया—पञ्चाशके (पृ० ५३)।

नमस्कारेण जघन्या जघन्यस्जघन्यिका इयमाख्याता ।
दण्डकैकस्तुत्या विज्ञेया मध्यमध्यमिका ॥ १६७ ॥

सपुन्ना उक्कोसा, उक्कोसुक्कोसिया इमा सिट्ठा ।
उवलक्खणं खु एयं, दोण्ह दोण्ह सजाईए ॥ १६८ ॥
सपूर्णा उत्कृष्टा उत्कृष्टोत्कृष्टिका इय शिष्टा ।
उपलक्षण खल्वेतद्द्वयोर्द्वयो सजातो ॥ १६८ ॥

अन्ने भणंति—

पणिवायदडगेणं, एगेण जहन्नवदणा नेया । अन्यमतम्
तद्दुगतिगेण मज्झा, उक्कोसा चउहिं पचहि वा॥१६९॥

अन्ये भणन्ति—

प्रणिपातदण्डकेन एकेन जघन्यवन्दना ज्ञेया ।
तद्द्विकत्रिकेण मध्या उत्कृष्टा चतुर्भि पञ्चभिर्वा ॥१६९॥

हत्थसयाओ मज्झे, इरियावहियाअभावओ दुन्नि ।
एव उक्कोसाए, चउरो पच व मुणेयव्वा ॥ १७० ॥
हस्तशतान्मध्ये ईर्यापथिक्यभावतो द्वे ।
एव उत्कृष्टाया चत्वार पञ्च वा ज्ञातव्या ॥ १७० ॥

भणिऊण नमुकारे, सक्कत्थयदंडय अ पढिऊण ।
इरिय पडिक्कमते, दो चउरो वा वि पणिवाया॥१७१॥
भणित्वा नमस्कारान् शक्रस्तवदण्डक च पठित्वा ।
ईर्या प्रतिक्राम्यन् द्वौ चत्वारो वापि प्रणिपाता ॥१७१॥

एयं पि जुत्तिजुत्त, आइन्न जेण दीसए बहुसो ।
नवर नवभेयाण, नेय उवलक्खणं त पि ॥ १७२ ॥
एतदपि युक्तियुक्त आचीर्णं येन दृश्यते बहुश. ।
नवर नवभेदाना ज्ञेय उपलक्षण तदपि ॥ १७२ ॥

पाढकिरियाणुसारा, भणिया चिइवंदणा इमा नवहा ।
अहिगारिविसेसा पुण, तिविहा सव्वा वि जं भणिय१७३

पाठक्रियानुसाराद् भणिता चैत्यवन्दनेय नवधा ।
अधिकारिविशेषात्पुनः त्रिविधा सर्वाऽपि यद् भणितम् ॥

पञ्चाशकसा क्ष्यम्
अहवा वि भावभेया, ओहेण अपुणबंधगाईण ।
सव्वा वि तिहा नेया, सेसाणमिमी न जं समए१७४

अथवाऽपि भावभेदाद्घेन अपुनर्बन्धकादीनाम् ।
सर्वाऽपि त्रिधा ज्ञेया शेषाणामियं न यत्समये ॥ १७४॥

अपुनर्बन्धक स्वरूपम्
मिच्छत्तुक्कोसठिइं, न बंधिही अपुणबंधगो तेण ।
समयकुसलेहिँ सो पुण, इमेहि लिंगेहिँ नायव्वो॥१७५

मिथ्यात्वोत्कृष्टस्थितिं न भन्त्स्यति अपुनर्बन्धकः तेन ।
समयकुशलैः स पुनः एभिर्लिङ्गैर्ज्ञातव्यः ॥ १७५ ॥

पञ्चाशकसा क्ष्यम्
पावं न तिव्वभावा, कुणइ न बहु मन्नए भवं घोरं ।
उचियट्ठिइं च सेवइ, सव्वत्थ वि अपुणबंधो त्ति १७६

पापं न तीव्रभावात् करोति न बहु मन्यते भवं घोरम् ।
उचितस्थितिं च सेवते सर्वत्रापि अपुनर्बन्ध इति ॥१७६॥

तत्तत्थे रोयंतो, सम्मद्दिट्ठी असग्गहविमुक्को ।
देसे-यरविरइजुओ, चारित्ती तुलियसामत्थो ॥१७७॥

तत्त्वार्थान् रोचयन् सम्यग्दृष्टिरसद्ग्रहविमुक्तः ।
देशे-तरविरतियुतश्चारित्री तुलितसामर्थ्यः ॥ १७७ ॥

अधिकारिवि धेयम्
अहिगारीणमिमेसिं, विन्नेया वंदणा तिहा कमसो ।
हीणा मज्झु क्कोसा, सेसाणहिगारिणो चेव ॥ १७८ ॥

अधिकारिणामेषां विज्ञेया वन्दना त्रिधा क्रमशः ।
हीना मध्यो-त्कृष्टा शेषा अनधिकारिणश्चैव ॥ १७८ ॥

---

१ इयं गाथा श्रीयाकिनीमहत्तरासूनुप्रणीते तृतीये वन्दनपञ्चाशके तृतीया—पञ्चाशकं (पृ ५४) । २ इयं गाथाऽपि तत्रैव चतुर्थी—पञ्चाशके (पृ० ५४) ।

चिइवंदणासरूवं, भणिय वोच्छं विहाणमेत्ताहे ।
तं पुण सपुन्नाए, सपुन्न होइ एव तु ॥ १७९ ॥
चैत्यवन्दनास्वरूपं भणित्वा वक्ष्ये विधानमिदानीम् ।
तत्पुनः सपूर्णाया सपूर्ण भवत्येव तु ॥ १७९ ॥

तिन्नि निसीही तिन्नि य, पयाहिणा तिन्नि चेव य पणामा । दश त्रिकाणि
तिविहा पूजा य तहा, अवत्थतियभावणं चेव ॥ १८० ॥
तिस्रो नैषेधिक्यः तिस्रश्च प्रदक्षिणाः त्रय एव च प्रणामाः ।
त्रिविधा पूजा च तथा अवस्थात्रिकभावनं चैव ॥१८०॥

तिदिसिनिरक्खणविरई, पयभूमिपमज्जणं च तिक्खुत्तो ।
वन्नाइतियं मुद्दातियं च तिविहं च पणिहाणं॥१८१॥
त्रिदिग्निरीक्षणविरतिः पदभूमिप्रमार्जनं च त्रिकृत्वः ।
वर्णादित्रिकं मुद्रात्रिकं च त्रिविधं च प्रणिधानम् ॥१८१॥

एयासिं गाहाणं, आयरियपरंपरेण पत्ताणं । पारम्पर्यम्
भावत्थो साहिज्जइ, सुहावबोहाहिँ गाहाहिं ॥१८२॥
एतासां गाथानां आचार्यपरम्परया प्राप्तानाम् ।
भावार्थः कथ्यते सुखावबोधाभिर्गाथाभिः ॥ १८२ ॥

इड्ढीपत्तो सड्ढो, मज्जण-भूसणसमुज्जलसरीरो । इभ्यश्राद्धस्य
सयलपरिवारकलिओ, विहवोचियवाहणारूढो १८३ दिग्गमन विधि
ऋद्धिप्राप्तः श्राद्धो मज्जन-भूषणसमुज्ज्वलशरीरः ।
सकलपरिवारकलितो विभवोचितवाहनारूढः ॥ १८३ ॥

गंधव्वगीय-वाइयकल-काहलरोलमुहलियदियंतो ।
तित्थुब्भइ कुणंतो, वच्चइ जिणमंदिरदुवारं ॥ १८४ ॥

---

१ एतद् गाथाद्वयं (१८०—१८१ गाथा) तृतीये पञ्चाशके दशमीगाथा टीकायां तद्यथा 'इत्युक्तिय निर्दिष्टवान् श्रीअभयदेवसूरिः—पञ्चाशके (पृ० ५,)
२ अग्रेतन गाथाद्वयं (१८०—१८१ गाथा) श्रीहरिभद्रतोऽपि प्राचीनमवसीयते, "एयासिं गाहाणं आयरिय-परंपरेण पत्ताणं" इति ग्रन्थकारवचनात् ।

गन्धर्वगीत वादित्रकल काहलकोलाहलमुखरितदिगन्त ।
तीर्थोन्नतिं कुर्वन् व्रजति जिनमन्दिरद्वारम् ॥ १८४ ॥

पञ्चाभिगमा

जिणदिट्ठिगोयरगओ, ससभम वाहणा समोयरइ ।
मुचइ य वाहणाई, राया उण रायककुहाइ ॥१८५॥
जिनदृष्टिगोचरगत ससभ्रम वाहनात्समवतरति ।
मुञ्चति च वाहनादि राजा पुना राजककुधानि ॥१८५॥

तबोल कुसुमाइ, वोसिरइ करेइ उत्तरासग ।
तो अहिगयगाहाए, अत्थो अवयरइ एत्ताहे ॥१८६॥
ताम्बूल कुसुमानि व्युत्सृजति करोति उत्तरासङ्गम ।
ततोऽधिगतगाथाया अर्थोऽवतरतीदानीम् ॥ १८६ ॥

वच्चइ दुवारनियड, काऊण य पाणिसपुड सीसे ।
अद्धावणयपणाम, करेइ रोमचियसरीरो ॥ १८७ ॥
व्रजति द्वारनिकट कृत्वा च पाणिसपुट शीर्षे ।
अर्द्धावनतप्रणाम करोति रोमाञ्चितशरीर ॥ १८७ ॥

नैषेधिकीत्रिकरणम्

पविसतो चेव वलाणयम्मि कुणा निसीहिया तिन्नि ।
घरवावार सव्व, इन्हि न काहामि भावेंतो ॥ १८८ ॥
प्रविशन्नेव वलानके कुर्यान्नैषेधिकी त्रिस्र ।
गृहव्यापार सर्व इदानीं न करिष्यामि भावयन ॥१८८॥

अद्धावणयपणाम, तत्तो काऊण भुवणनाहस्स ।
पचग वा काउ, भत्तिब्भरनिब्भरमणेण ॥ १८९ ॥
अर्द्धावनतप्रणाम तत कृत्वा भुवननाथस्य ।
पञ्चाङ्ग वा कृत्वा भक्तिभरनिर्भरमनसा ॥ १८९ ॥

पूयगपाणिपरिवारपरिगओ गहिरमहुरघोसेण ।
पढमाणो जिणगुणगणनिबद्धमगल्ल वित्ताइ ॥ १९० ॥
पूजाङ्गपाणिपरिवारपरिगतो गभीरमधुरघोषेण ।
पठन जिनगुणगणनिबद्धमङ्गल्यानि वृत्तानि ॥ १९० ॥

करधरियजोगमुद्दो, पए पए पाणिरक्खणाउत्तो ।
देज्जा पयाहिणतिगं, एगग्गमणो जिणगुणेसु ॥१९१॥
करधृतयोगमुद्र पदे पदे प्राणिरक्षणायुक्त ।
दद्यात प्रदक्षिणात्रिक एकाग्रमना जिनगुणेपु ॥ १९१ ॥

प्रदक्षिणात्रिककरणम्

गिहिचेइएसु न घडइ, इयरेसु वि जइ वि कारणवसेण ।
तह वि न मुचइ मइमं, सया वि तक्करणपरिणाम ॥१९२॥
गृहचैत्येपु न घटते इतरेष्वपि यद्यपि कारणवशेन ।
तथापि न मुञ्चति मतिमान सदाऽपि तत्करणपरिणामम् ॥१९२

तत्तो निसीहियाए, पविसित्ता मंडवम्मि जिणपुरओ ।
महिनिहियजाणुपाणी, करेइ विहिणा पणामतियं ॥१९३॥
ततो नैषेधिक्या प्रविश्य मण्डपे जिनपुरत ।
महीनिहितजानुपाणि करोति विधिना प्रणामत्रिकम् १९३

नैषेधिकीपूर्वक प्रवेश, प्रणामत्रिकं च

तयणु हरिसुल्लसंतो, कयमुहकोसो जिणिंदपडिमाण ।
अवणेइ रयणिवसियं, निम्मल्लं लोमहत्थेण ॥ १९४ ॥
तदनु हर्षोल्लसन् कृतमुखकोशो जिनेन्द्रप्रतिमानाम् ।
अपनयति रजनी-उषित निर्माल्य लोमहस्तेन ॥ १९४ ॥

निर्माल्योत्तारणम्

जिणगिहपमज्जणं तो, करेइ कारेइ वा वि अन्नेण ।
जिणबिंबाण पूअं, करेइ तत्तो जहाजोगं ॥ १९५ ॥
जिनगृहप्रमार्जनं तत करोति कारयति वाऽन्येन ।
जिनबिम्बाना पूजा करोति ततो यथायोगम् ॥ १९५ ॥

स्वयम्, अन्येन वा जिनगृहप्रमार्जनम्

अह पुव्व चिय केणइ, हवेज्ज पूया कया सुविभवेणं ।
तं पि सविसेससोहं, जह होइ तहा तहा कुज्जा ॥१९६॥
अथ पूर्वमेव केनापि भवेत्पूजा कृता सुविभवेन ।
तामपि सविशेषशोभा यथा भवति तथा तथा कुर्यात् ॥१९६

सुविभवकृतान्यपूजाया विशेषशोभाकृति

उचियत्तं पूआए, विसेसकरणं तु मूलबिंबस्स ।
जं पडइ तत्थ पढमं, जणस्स दिट्ठी सह मणेण १९७

मूलबिम्बपूजाविषयम्

उचितस्य पूजाया विशेषकरण तु मूलबिम्बस्य ।
यत्पतति तत्र प्रथम जनस्य दृष्टि सह मनसा ॥ १९७ ॥

पूजाप्रयोजनम् कयकिच्चाण जिणाण, पूजा भवियाण भावजणणत्थ ।
सो पुण होइ विसिट्ठे, पलोइए मूलबिम्बम्मि ॥१९८॥
कृतकृत्याना जिनाना पूजा भव्याना भावजननार्थम ।
स पुनर्भवति विशिष्टे प्रलोकिते मूलबिम्बे ॥ १९८ ॥

पूजात्रैविध्यम् अगम्मि पढमपूया, आमिसपूआ तओ भवे बीया ।
तइया थुइ थोत्तगगय, तासि सरूव इम होइ ॥१९९॥
अङ्गे प्रथमपूजा आमिषपूजा ततो भवेद्द्वितीया ।
तृतीया स्तुति-स्तोत्रगता तासा स्वरूपमिद भवति १९९

अङ्गपूजा वत्था-ऽऽहरण विलेवणसुगधिगधेहिं धूव पुप्फेहि ।
कीरइ जिणगपूआ, तत्थ विही एस नायव्वो ॥२००॥
वस्त्रा-ऽऽभरण-विलेपनसुगन्धिगन्धैधूप-पुष्पै ।
क्रियते जिनाङ्गपूजा तत्र विधिरेष ज्ञातव्य ॥ २०० ॥

पूजाविधि वत्थेण बधिऊण, नास अहवा जहा समाहीण ।
वज्जेयव्व ति तया, देहम्मि वि कडुयणमाई ॥ २०१ ॥
वस्त्रेण बन्धयित्वा नासामथवा यथा समाधिना ।
वर्जयितव्यमिति तदा देहेऽपि कण्डूयनादि ॥ २०१ ॥

घय दुद्ध-दहिय गधोदयाइण्हाण पभावणाजणग ।
सइ गीइ-वाइयाईसजोगे कुणइ पव्वेसु ॥ २०२ ॥
घृत-दुग्ध-दधि-गन्धोदकादिस्नान प्रभावनाजनकम् ।
स(ना)ति गीत-वादित्रादिसयोगे करोति पर्वसु ॥ २०२ ॥

एमाइ अगपूया, कायव्वा नियमओ ससत्तीए ।
सामत्थाभावम्मि उ, धरेज्ज तक्करणपरिणाम ॥२०३॥

---

१ एष गाथा चतुर्पर्वाणा विंशतिमा-पञ्चाशके (पृ० ७७) ।

एवमाद्यङ्गपूजा कर्तव्या नियमत स्वशक्त्या ।
सामग्र्यभावे तु धारयेत् तत्करणपरिणामम् ॥ २०३ ॥

जो पचवन्नसत्थिय-बहुविहफल-भक्ख-दीवदाणाई । आमिषपूजा
उवहारो जिणपुरओ, कीरइ सा आमिसमवज्जा २०४

य पञ्चवर्णस्वस्तिक-बहुविधफल-भक्ष्य-दीपदानादि ।
उपहारो जिनपुरत क्रियते साऽऽमिषसपर्या ॥ २०४ ॥

गधव्वनट्ट वाइय-लवणजला-ऽऽरत्तियाइ ज किंच ।
आमिसपूयाए चिय, सव्व पि तय समोयरइ ॥ २०५ ॥

गन्धर्वनाट्य–वादित्र–लवणजला–ऽऽरात्रिकादि यत्किञ्चम्।
आमिषपूजायामेव सर्वमपि तत्समवतरति ॥ २०५ ॥

पूयादुग पि एय, उचिय न हु साहु-साहुणिजणस्स ।
सावयजणस्स नियमा, उचिय सामग्गिसब्भावे ॥२०६॥

पूजाद्विकमप्येतदुचित न खलु साधु-साध्वीजनस्य ।
श्रावकजनस्य नियमादुचित सामग्रीसद्भावे ॥ २०६ ॥

थुइपूआ विन्नेया, वदणकरणोचियम्मि देसम्मि । स्तुतिपूजा
ठाऊण जिणाभिमुह, पढण जहसत्ति वित्ताण ॥२०७

स्तुतिपूजा विज्ञेया वन्दनकरणोचिते देशे ।
स्थित्वा जिनाभिमुख पठन यथाशक्ति वृत्तानाम् ॥२०७॥

अन्ना वि तिहा पूया, भणिया सत्थतरेसु सड्ढाण । पूवसूरय
पूयासोलसए ज, भणियमिण पुव्वसूरीहिं २०८

अन्याऽपि त्रिधा पूजा भणिता शास्त्रान्तरेषु श्राद्धानाम् ।
पूजाषोडशके यद्भणितमिद पूर्वसूरिभिः ॥२०८॥

---

१ वृत्ताना छन्दसाम् । २ श्रीहरिभद्रसूरिप्रणीते षोडशकप्रकरणे इद पूजाषोडशक नवमम्, यदत्र साक्षित्वेनोद्धरिष्ये ।

पूजायास्त्रिप्रकारता

पचोवयारजुत्ता, पूया अट्ठोवयारकलिया य ।
इड्ढिविसेसेण पुणो, भणिया सव्वोवयारा वि ॥२०९॥
पञ्चोपचारयुक्ता पूजाऽष्टोपचारकलिता च ।
ऋद्धिविशेषेण पुनर्भणिता सर्वोपचाराऽपि ॥ २०९ ॥

पञ्चोपचारा-अष्टोपचारा

तहिय पचुवयारा, कुसुम-ऽक्खय-गंध धूव-दीवेहिं ।
फल-जल-नेवज्जेहिं, सहऽट्ठरूवा भवे सा उ ॥२१०॥
तथैव पञ्चोपचारा कुसुमा-क्षत-गन्ध-धूप-दीपैः ।
फल-जल-नैवेद्यैः सहाऽष्टरूपा भवेत्सा तु ॥ २१० ॥

अन्यमतम्

अन्ने अट्ठुवयारं, भणंति अट्ठंगमेव पणिवायं ।
सो पुण सुए न दीसइ, न य आइन्नो जिणमयम्मि २११
अन्येऽष्टोपचारा भणन्त्यष्टाङ्गमेव प्रणिपातम् ।
स पुनः श्रुते न दृश्यते न चार्चीणो जिनमते ॥२११॥

सव्वोवयारजुत्ता, ण्हाण-ऽच्चण-नट्ट-गीयमाईहिं ।
पव्वाइएसु कीरइ, निच्च वा इड्ढिमंतेहिं ॥ २१२ ॥
सर्वोपचारयुक्ता स्नाना-ऽर्चन-नृत्य-गीतादिभिः ।
पर्वादिकेषु क्रियते नित्यं वा ऋद्धिमद्भिः ॥ २१२ ॥

---

१ तत्र चेद संस्कृतच्छाया निर्दिश्यम्- पञ्चोपचारयुक्ता काचिच्चाष्टोपचारयुक्ता स्यात्। ऋद्धिविशेषादन्या प्रोक्ता सर्वोपचारेति ॥'-नवमषोडशके गाथा (३) इदं मत्र संस्कृतं श्रीमता ग्रन्थकृता प्राकृतभाषया परावर्त्य अत्र प्रामाण्येनोपन्यस्तम्।
२ पूजायास्त्रिविधे पञ्चोपचार-अष्टोपचार-सर्वोपचाररूपे भापनीये अत्र पूजाषोडशकं नवमं प्रमाणत्वेन सन्दर्शितम्, तच्च टिप्पणे दर्शनमपि परन्तु तत्र टीकायां श्रीयशोभद्रसूरिणा, उपाध्यायश्रीयशोविजयेन च यत् पञ्चोपचारादिलक्षणं न्यस्तमपि तदतो भिन्नम्, तथैव अत्र "अन्ने अट्ठुवयारं भणंति" इति वाक्येन प्रकाशनम्। तथाहि-यशोभद्रीयव्याख्यानम्- पञ्चोपचारयुक्ता पञ्चाङ्गप्रणिपातरूपा काचिच्च अष्टोपचारयुक्ता स्याद् अष्टाङ्गप्रणिपातरूपा, ऋद्धिविशेषाद् अन्यो (ऋद्धिविशेषो दशार्णभद्राश्रित) तस्माद् अपरा प्रोक्ता सर्वोपचारा इति-एवं प्रकारं अतः पुरःस्थस्य ऽश्व-रथादिभिरुपचारो विनयो यस्यां सा सर्वोपचारा -नवमषोडशके तृतीयगाथाटीका (पृ० ४५) श्रीयशोविजयीयव्याख्यानमपि एवम्। विशेषलक्षणं तु ततोऽवसेयम्।

तहा—

विग्घोवसामिगेगा, अब्भुदयपसाहणी भवे बीया । पूजाफलम्
नेवाणसाहणी तह, फलया उ जहत्थनामेहिं॥२१३॥

तथा—

विघ्नोपशामिकैकाऽभ्युदयप्रसाधनी भवेद्द्वितीया ।
निर्वाणसाधनी तथा फलदा तु यथार्थनामभि ॥ २१३ ॥

पवर पुप्फाईय, पढमाए ढोयए उ तकारी । आद्यपूजाद्वयोपयोगीनि वस्तूनि
आणेइ अन्नओ वि हु, निओगओ बीयपूजाए ॥२१४

प्रवर पुष्पादिक प्रथमाया ढौकते तु तत्कारी ।
आनयत्यन्यतोऽपि खलु नियोगतो द्वितीयपूजायाम् ॥ २१४

भुवणे वि सुंदर ज, वत्था-ऽऽहरणाइवत्थु सभवइ ।
त मणसा सपाडइ, जिणम्मि एगग्गथिरचित्तो॥२१५॥

भुवनेऽपि सुन्दर यद्वस्त्रा-ऽऽभरणादिवस्तु सभवति ।
तन्मनसा सपादयति जिने एकाग्रस्थिरचित्त ॥ २१५ ॥

निच्चं चिय सपुन्ना, जइ वि हु एसा न तीरए काउ ।
तह वि अणुचिट्ठिअव्वा, अक्खइ-दीवाइदाणेण ॥२१६

नित्यमेव सपूर्णा यद्यपि खल्वेषा न तीर्यते (शक्यते) कर्त्तुम् ।
तथाऽप्यनुष्ठातव्याऽक्षत-दीपादिदानेन ॥ २१६ ॥

भावेज्ज अवत्थतियं, पिंडत्थ-पयत्थ-रूवरहियत्त । जिनस्य अवस्थात्रयम्
छउमत्थ केवलित्त, मुत्तत्त चेव तस्सत्थो ॥ २१७ ॥

---

१ एतद् गाथात्रय (२१३-२१४-२१५ गाथा) नवमे षोडशके एवम्-"विघ्नोपशमन्याद्या गीताऽभ्युदयप्रसाधनी चान्या । निर्वाणसाधनीति च फलदा तु यथार्थनामभि ॥ १० ॥ प्रवरं पुष्पादि सदा चाद्याया सनवे तु तद्दाता । आनयति चान्यतोऽपि हि नियमादेव द्वितीयायाम् ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यसुन्दर यद् मनसाऽऽपादयति तत् तु चरमायाम् । अतिशयगुणाधिकसद्यागसारमदश्रमगापर ॥ १२ ॥-(पृ० ५०)

भावयेताऽवस्थात्रिकं पिण्डस्थ-पदस्थ-रूपरहितत्वम् ।
छद्मस्थ-केवलित्व मुक्तत्व चैव तस्याथ ॥ २१७ ॥

उभयकरधरियकलसा, गयणगयसुरवइपुरस्सरा तियसा ।
गायंता वायंता, उवरिं जिणिंदस्स निम्मविया ॥२१८॥
उभयकरधृतकलशा गगनगतसुरपतिपुरस्सरास्त्रिदशाः ।
गायन्तो वादयन्त उपरि जिनेन्द्रस्य निर्मिता ॥ २१८ ॥

ठावंति मणे नूणं, संपइ अम्हारिसस्स लोयस्स ।
जम्मणसमयपयट्टं, मज्जणमहिमासमारंभं ॥ २१९ ॥
स्थापयन्ति मनसि नूनं सम्प्रत्यस्मादृशस्य लोकस्य ।
जन्मसमयप्रवृत्तं मज्जनमहिमासमारम्भम् ॥ २१९ ॥

वत्था ऽऽहरण विलेवण मल्लेहि विभूसिओ जिणवरिंदो ।
रायसिरिमणुहवंतो, भाविज्जइ भवियलोएण ॥२२०॥
वस्त्रा-ऽऽभरण-विलेपन-माल्यैर्विभूषितो जिनवरेन्द्रः ।
राज्यश्रियमनुभवन् भाव्यते भव्यलोकेन ॥ २२० ॥

छद्मस्थावस्था अवगयकेसं सीसं, मुहं च दिट्ठं पि भुवणनाहस्स ।
साहइ समणभावं, छउमत्थो एस पिंडत्थो ॥ २२१ ॥
अपगतकेशं शीर्षं मुखं च दृष्टमपि भुवननाथस्य ।
कथयति श्रमणभावं छद्मस्थ एष पिण्डस्थः ॥ २२१ ॥

कंकिल्लि[1] कुसुमवुट्ठी दिव्वज्झुणि चमरिधारिणो उभओ ।
सिंहासण भामंडल दुंदुहि छत्तत्तयं चेव ॥ २२२ ॥
कङ्केल्लि कुसुमवृष्टि दिव्यध्वनि चामरधारिण उभयतः ।
सिंहासनं भामण्डलं दुन्दुभिः छत्रत्रयं चैव ॥ २२२ ॥

तीर्थकरावस्था इय पाडिहेररिद्धी, जणनसाहारणा पुरा आसि ।
केवलियनाणलंभे, तित्थयरपयम्मि पत्तस्स ॥ २२३

---

१ अशोकवृक्षवाचकोऽयं शब्दो देश्यभाषा, तथा च "कंकेल्ली अ असोए" – देशीनाममालाया द्वितीयवर्गे १२ श्लोक ।

इति प्रातिहार्यर्द्धिरनन्यसाधारणा पुराऽऽसीत् ।
केवलिकज्ञानलाभे तीर्थकरपदे प्राप्तस्य ॥ २२३ ॥

पलियंकसन्निसन्नो, उद्धट्ठाणट्ठिओ य किर भयवं । मुक्तावस्था
एए दो आयारा, जरूवभावे जिणवराण ॥ २२४ ॥
पर्यङ्कसन्निषण्ण ऊर्ध्वस्थानस्थितश्च किल भगवान् ।
एतौ द्वावाकारावरूपभावे जिनवराणाम् ॥ २२४ ॥

एवमवत्थाण तियं, सम्मं भावेज्ज वंदणासमए ।
जिणबिंबविहियनिच्चलनयणजुओ सुद्धपरिणामो २२५
एवमवस्थाना त्रिकं सम्यग् भावयेत वन्दनासमये ।
जिनबिम्बविहितनिश्चलनयनयुग शुद्धपरिणाम ॥२२५॥

एत्तो य वाम–दाहिण–पच्छिमदिसिदंसण परिहरेज्जा । त्रिदिग्निरीक्षणविरति
तिदिसिनिरिक्खणविरई,एव चिय होइ नायव्वा २२६
एतस्माच्च वाम–दक्षिण–पश्चिमदिग्दर्शन परिहरेत् ।
त्रिदिग्निरीक्षणविरतिरेवमेव भवति ज्ञातव्या ॥ २२६ ॥

आलोयचल चक्खु, मणो व त दुक्कर थिर काउं ।
रूवेहिं तहि खिप्पइ, सभावओ वा सयं चलइ २२७
आलोकचल चक्षुर्मन इव तद्दुष्कर स्थिर कर्तुम् ।
रूपैस्तै क्षिप्यते स्वभावतो वा स्वयं चलति ॥ २२७ ॥

तह वि हु नामियगीवो,विसेसओ दिसितियं न पेहेज्जा।
तत्थ उवओगभावे, वंदणपरिणामहाणी उ ॥ २२८ ॥
तथाऽपि खलु नामितग्रीवो विशेषतो दिक्त्रिक न प्रेक्षेत।
तत्रोपयोगभावे वन्दनपरिणामहानिस्तु ॥ २२८ ॥

ठाऊण उचियदेसे,चिइवंदणकरणजोगभूभाए । त्रिवार पदभूमिप्रमार्जनम्
दिट्ठीए पेहित्ता,विहिणा उभओ पमज्जिज्जा ॥ २२९ ॥
स्थित्वोचितदेशे चैत्यवन्दनकरणयोगभूभागे ।
दृष्ट्या प्रेक्ष्य विधिनोभय प्रमार्जयेत् ॥ २२९ ॥

समभिउपम्हलचेलचलेण सड्ढो पमज्जण कुणइ ।
तिक्खुत्तो नि-तिनार,साहू रयहरदसग्गेहि ॥ २३० ॥
सममृदुपक्ष्मलचेलाञ्चलेन श्राद्ध प्रमार्जन करोति ।
त्रिकृत्वो द्वि-त्रिवार साधू रजोहर(ण)दशाग्रै ॥ २३० ॥

वर्ण-आदित्रिकम् भावेज्ज य वदतो,वन्नाइतिय मणम्मि एगग्गो ।
त पुण भणति मुणिणो,वन्नत्थालम्बणसरूव ॥ २३१ ॥
भावयेत च वन्दमानो वर्णादित्रिक मनस्येकाग्र ।
त पुनर्भणन्ति मुनयो वर्णार्थालम्बनस्वरूपम् ॥ २३१ ॥

वर्णस्वरूपम् थुइदडाईवन्ना, उच्चरियव्वा फुडा सुपरिसुद्धा ।
सर-वंजणाइभिन्ना, सपयच्छेया उचियघोसा ॥२३२॥
स्तुतिदण्डादिवर्णा उच्चरितव्या स्फुटा सुपरिशुद्धा ।
स्वर-व्यञ्जनादिभिन्ना सपदच्छेदा उचितघोषा ॥२३२॥

अर्थचिन्तना चिंतेयव्वो सम्म, तेसिं अत्थो जहापरिन्नाण ।
सुन्नहिययत्तमिहरा, उत्तमफलसाहग न भवे ॥२३३॥
चिन्तयितव्य सम्यक् तेषामर्थो यथापरिज्ञानम् ।
शून्यहृदयत्वमितरथोत्तमफलसाधक न भवेत् ॥ २३३ ॥

आलम्बनस्मृति भावारिहतपमुह, सरेज्ज आलबण पि दडेसु ।
अहवा जिणबिंबाई, जस्स पुरो वदणाऽऽरद्धा ॥२३४॥
भावार्हत्-प्रमुख स्मरेदालम्बनमपि दण्डेषु ।
अथवा जिनबिम्बादि यस्य पुरो वन्दनाऽऽरब्धा ॥२३४॥

मुद्रात्रयम् कयपचगपणामो, साणदो वदणे पयट्टतो ।
धारेज्ज धीरचित्तो, मुद्दाओ तिन्नि ज भणिय ॥ २३५॥
कृतपञ्चाङ्गप्रणाम सानन्दो वन्दने प्रवर्तमान ।
धारयेद् धीरचित्तो मुद्रास्तिस्रो यद्भणितम् ॥ २३५ ॥

---

१ 'यद भणितम्' इति पश्चार्धके यद् भणितमित्यवगेयम् ।

पंचंगो पणिवाओ, थुइपाढो होइ जोगमुद्दाए । पञ्चाङ्गक्षमा क्षमम्
वदण जिणमुद्दाए, पणिहाणं मुत्तसुत्तीए ॥ २३६ ॥

पञ्चाङ्ग प्रणिपात स्तुतिपाठो भवति योगमुद्रायाम् ।
वन्दन जिनमुद्राया प्रणिधान मुक्ताशुक्त्याम् ॥ २३६ ॥

दो जाणू दोन्नि करा, पचमयं होइ उत्तमंग तु । पञ्चाङ्गप्रणिपात
सम्म सपणिवाओ, नेओ पचगपणिवाओ ॥ २३७ ॥

द्वौ जानू द्वौ करौ पञ्चमक भवत्युत्तमाङ्ग तु ।
सम्यक् सप्रणिपातो ज्ञेय पञ्चाङ्गप्रणिपात ॥ २३७ ॥

अन्नोन्नतरियंगुलिकोसागारेहिँ दोहिं हत्थेहि । योगमुद्रा
पिट्टोवरि कुप्परसठिएहि तह जोगमुद्द त्ति ॥ २३८ ॥

अन्योन्यान्तरिताङ्गुलिकोशाकाराभ्या द्वाभ्या हस्ताभ्याम् ।
उदरोपरि कूर्परस्थिताभ्या तथा योगमुद्रेति ॥ २३८ ॥

चत्तारि अगुलाइं, पुरओ ऊणाइ जत्थ पच्छिमओ । जिनमुद्रा
पायाण उस्सग्गो, एसा पुण होइ जिणमुद्दा ॥२३९॥

चत्वारोऽङ्गुला पुरत ऊना यत्र पश्चिमत ।
पादयोरुत्सर्ग एषा पुनर्भवति जिनमुद्रा ॥ २३९ ॥

मुत्तासुत्ती मुद्दा, समा जहिँ दो वि गब्भिया हत्था । मुक्ताशुक्तिमुद्रा
ते पुण णिडालदेसे, लग्गा अन्ने अलग्ग त्ति ॥२४०॥

मुक्ताशुक्तिमुद्रा समौ यत्र द्वावपि गर्भितौ हस्तौ ।
तौ पुनर्ललाटदेशे लग्नावन्येऽलग्नाविति ॥ २४० ॥

---

१ एतद् गाथापञ्चक (२३६–२३७–२३८–२३९–२४० गाथा) तृतीये पञ्चाशके (१७–१८–१९–२०–२१ गाथा) वर्तते–(पृ०५९–६०) २ "पोट्ट उअरे"-उदरे–देशीनाममालाया षष्ठे वर्ग ६० श्लोके । "पिट्टोपरि कूर्परसंस्थिताभ्याम्–पेटस्य उदरस्य" इति—तृतीयपञ्चाशकटीकाया श्रीअभयदेवसूरि (पृ० ६०) ३ 'अन्ने' इति "अन्ये त्वपरे आचार्या " इति पञ्चाशकटीका–(पृ० ६०)

चोयगो—

पृच्छा वन्नाइसु उवओगो, जुगव कह घडइ एगसमयम्मि ?।
दो उवओगा समए, केवलिणो वि हु न ज इट्ठा॥२४१॥

चोदक —

वर्णादिपूपयोगो युगपत्कथ घटत एकसमये ।
द्वावुपयोगौ समये केवलिनोऽपि खलु न यदिष्टौ ॥ २४१

आयरिओ—

उत्तरम् कमसो वि सभवता, जुगव नज्जति ते वि भिन्ना वि ।
चित्तस्स सिग्घकारित्तणेण एगत्तभावाओ ॥ २४२ ॥

आचार्य —

क्रमशोऽपि सभवन्तौ युगपज्ज्ञायेते तावपि भिन्नावपि ।
चित्तस्य शीघ्रकारित्वेनैकत्वभावात् ॥ २४२ ॥

भणिय च—

पञ्चाशकगाथा सवत्थ वि पणिहाण, तग्गयकिरिया-भिहाण-वन्नेसु ।
अत्थे विसए य तहा, दिट्ठतो छिन्नजालाए ॥ २४३ ॥

भणित च—

सर्वत्रापि प्रणिधान तद्गतक्रिया-भिधान-वर्णेषु ।
अर्थे विषये च तथा दृष्टान्त छिन्नज्वालाया ॥ २४३ ॥

अहवा—

अथवान्तरम् भाष्यम् केवलिणो उवओगो, वच्चइ जुगव समत्थनेएसु ।
छउमत्थस्स व एव, अभिन्नविसयासु किरियासु ॥२४४॥

अथवा—

केवलिन उपयोगो व्रजति युगपत्समस्तज्ञे(ने)येषु ।
छद्मस्थस्य वा एवमभिन्नविषयासु क्रियासु ॥ २४४ ॥

---

१ इय गाथा तृतीये पञ्चाशके ३२तमा-(पृ ६०)

तथा चागमः—

भिन्नविसय निसिद्ध, किरियादुगमेगया न एगम्मि ।
जोगतिगस्स वि भगिंयसुत्ते किरिया जओ भणिया ॥

तथा चागम —

भिन्नविषय निषिद्ध क्रियाद्विकमेकदा नैकस्मिन् ।
योगत्रिकस्यापि भङ्गिकसूत्रे क्रिया यतो भणिता ॥२४५॥

एएण थोत्तपढण, कुणति नो जे पयाहिण देंता । क्रियान्तरं कुर्वतोऽपि स्तोत्रपाठ
तेसिं पि कुमइसल्ल, उद्धरियं चेव दट्ठव ॥ २४६ ॥
एतेन स्तोत्रपठन कुर्वन्ति नो ये प्रदक्षिणा दन्त ।
तेषामपि कुमतिशल्यमुद्धरितमेव द्रष्टव्यम् ॥ २४६ ॥

तिविह पणिहाणं पुण, मण-वइ-कायाण ज समाहाणं । प्रणिधानत्रिकम्
राग-दोसाभावो, भानत्थो होइ एयस्स ॥ २४७ ॥
त्रिविध प्रणिधान पुनर्मनो-वाक्-कायाना यत्समाधानम् ।
राग-द्वेषाऽभावो भावार्थो भवत्येतस्य ॥ २४७ ॥

अहवा—

चिंतइ न अन्नकज्ज, दूर परिहरइ अट्ट-रोद्दाइ । मन प्रणिधानम्
एगग्गमणो वदइ, मणपणिहाण हवइ एय ॥ २४८ ॥

अथवा—

चिन्तयते नान्यकार्यं दूर परिहरत्यार्त्त-रौद्रे ।
एकाग्रमना वन्दते मन प्रणिधान भवत्ये(तत्)त्तम्॥२४८॥

विगहा-विवायरहितो, वज्जितो मूय-ढड्डुर सद्द । वच प्रणिधानम्
वदइ सपयच्छेयं, वायापणिहाणमेत तु ॥ २४९ ॥
विकथा-विवादरहितो वर्जयन्मूक ढड्डुर शब्दम ।
वन्दते सपदच्छेद वाक्प्रणिधानमेतत्तु ॥ २४९ ॥

---

१ "भगियसुत्त गुणतो' भङ्गिकश्रुतम्-त्रिविधादिभङ्गतम्, अन्यद् वा-श्रीआवश्यके हरिभद्रवृत्तौ (पृ०७७५-७७६)

कायप्रणिधानम्

पेहत-पमज्जतो, करेइ उट्ठाण-निसीयणाईय ।
वावारतररहिओ, वदइ इय कायपणिहाण ॥ २५० ॥
प्रेक्षमाण-प्रमार्जयन् करोत्युत्थान-निषदनादिकम् ।
व्यापारान्तररहितो वन्दत इति कायप्रणिधानम् ॥२५०॥

एय पुण तिविह पि हु, वदतेणाइओ उ कायव्व ।
जम्हा दह-तियसारा, सुवदणा होइ एव तु ॥ २५१ ॥
एतत्पुनस्त्रिविधमपि खलु वन्दमानेनाऽऽदितस्तु कर्तव्यम् ।
यस्माद्दश-त्रिकसारा सुवन्दना भवत्येव तु ॥ २५१ ॥

भणिय च—
इय दह तियपरिसुद्ध, वदणय जो जिणाण तिकाल ।
कुणइ नरो उवउत्तो, सो पावइ सासय ठाण ॥२५२॥
भणित च—
इति दश-त्रिकपरिशुद्ध वन्दनक यो जिनाना त्रिकालम् ।
करोति नर उपयुक्त स प्राप्नोति शाश्वत स्थानम् ॥२५२॥

अन्यप्रकारेण वन्दनविधिता

अन्न पि तिप्पयार, वदणपेरतभावि पणिहाण ।
जम्मि कए सपुन्ना, उक्कोसा वदणा होइ ॥ २५३ ॥
अन्यदपि त्रिप्रकार वन्दनपर्यन्तभावि प्रणिधानम् ।
यस्मिन् कृते सपूर्णोत्कृष्टा वन्दना भवति ॥ २५३ ॥

तत्स्वरूपम्

चेइयगय साहुगय, नायव्व तह य पत्थणारूव ।
एयस्स पुण सरूव, सविसेस उवरि वोच्छामि॥२५४॥
चैत्यगत साधुगत ज्ञातव्य तथा च प्रार्थनारूपम् ।
एतस्य पुन स्वरूप सविशेषमुपरि वक्ष्ये ॥ २५४ ॥

वदणविहाणमेय, सखेवेण मए समक्खाय ।
अभणियपुव्व सेस, अवसरपत्त भणिस्सामि ॥२५५॥
वन्दनविधानमेतत्सक्षेपेण मया समाख्यातम् ।
अभणितपूर्व शेषमवसरप्राप्त भणिष्यामि ॥ २५५ ॥

अन्नत्थाऽभणियं पि हु, आयरणाओ मए इम भणियं । अस्य अन्यत्राऽपाठ
जडभावदूसियाण, भवाणमणुग्गहट्ठाए ॥ २५६ ॥
अन्यत्राऽभणितमपि खल्वाचरणातो मयेद भणितम् ।
जडभावदूषिताना भव्यानामनुग्रहार्थम् ॥ २५६ ॥

सूरिपरपरपत्तो, अत्थो सत्थे न गथिओ जाव । अथग्रहणाऽशक्ति
ता घेत्तु दाउ वा, न तीरए मदबुद्धीहिं ॥ २५७ ॥
सूरिपरपराप्राप्तोऽर्थ शास्त्रे न ग्रथितो यावत् ।
तावद् ग्रहीतु दातु वा न तीर्यते(शक्यते)मन्दबुद्धिभि ॥

सुहगहण-धारणत्थ, तेसिं एय समासओ रइय । वन्दनासूत्राथनिरूपणम्
फुडवियडपायडत्थ, भणामि सुत्तत्थमेत्ताहे ॥२५८॥
सुखग्रहण-धारणार्थं तेषामेतत्समासतो रचितम् ।
स्फुटविकटप्रकटार्थं भणामि सूत्रार्थमिदानीम् ॥ २५८ ॥

सो पुण पुव्वकईहिं, भणिओ चिय ललियवित्थराईसु । ललितविस्तरादय
किंतु महामइगम्मो, दुरवगम्मो पागयजणस्स ॥ २५९ ॥
स पुन पूर्वकविभिर्भणित खलु ललितविस्तरादिषु ।
किन्तु महामतिगम्यो दुरवगम्य प्राकृतजनस्य ॥ २५९ ॥

दुक्कररोया विउसा, नाला भणिय पि नेव बुज्झति । प्रयासप्रयोजनम्
तो मज्झिमबुद्धीण, हियत्थमेसो पयासो मे ॥२६०॥
दुष्कररोचा विदुषा वाला भणितमपि नैव बुध्यन्ते ।
ततो मध्यमबुद्धीना हितार्थमेष प्रयासो मे ॥ २६० ॥

जं सम्मवदणाए, जायइ जीवस्स सुदरो भावो ।
तत्तो पुण कम्मखओ, तओ वि सव सुकल्लाण ॥२६१॥
यत्सम्यग्वन्दनाया जायते जीवस्य सुन्दरो भाव ।
तत पुन कर्मक्षयस्ततोऽपि सर्वं सुकल्याणम् ॥ २६१ ॥

---

१ पूर्वसूरिभि श्रीहरिभद्रादिभि ।

सम्मनिणनदण पुण, विहाण-अत्थाननोहओ होइ ।
तत्थ विहाण भणिय, सुत्तपयत्थं अओ वोच्छ॥२६२॥
सम्यग्जिननन्दन पुनर्विधाना-ऽर्थावबोधतो भवति ।
तत्र विधान भणित सूत्रपदार्थमतो वक्ष्य ॥ २६२ ॥

इह साहू सड्ढो वा, चेइयगेहाइउचियदेसम्मि ।
जहजोग कयपूओ, पमोयरोमचियसरीरो ॥ २६३ ॥
इह साधु श्राद्धो वा चैत्यगृहाद्युचितदेशे ।
यथायोग कृतपूज प्रमोदरोमाञ्चितशरीर ॥ २६३ ॥

वन्दकविचारणा धन्नोऽह कयपुन्नो, जगोरपारम्मि भवसमुद्दम्मि ।
जेण मए सपत्त, जिणवदणसुत्तनोहित्थ ॥ २६४ ॥
धन्योऽह कृतपुण्योऽपारपारे भवसमुद्रे ।
येन मया सम्प्राप्त जिनवन्दनसूत्रबोहित्थम् ॥ २६४ ॥

एय परम तत्त, कायवमिओ वि नाऽवर भुवणे ।
विज्ज पिव मत पिव, विहिणाऽऽराहेमि ता एय॥ २६५ ॥
एतत्परम तत्त्व वक्तव्यमितोऽपि नापर भुवने ।
विद्यामिव मन्त्रमिव विधिनाऽऽराधये तत एतत् ॥२६५॥

एव सवेगरसायणेण सुत्थीभवतसव्वगो ।
अइयारभीरुयाए, पडिलेह पमज्जणुज्जुत्तो ॥ २६६ ॥
एव सवेगरसायनेन स्व(सु)स्थीभवत्सर्वाङ्ग ।
अतिचारभीरुतया प्रतिलेख(न) प्रमार्जनोद्युक्त ॥ २६६॥

उद्दामसर वेयालिओ व पढिऊण सुकइनद्धाइ ।
सपराणदकराइ, मगलचित्ताइ वित्ताइ ॥ २६७ ॥
उद्दामस्वर वैतालिक इव पठित्वा सुकविबद्धानि ।
स्वपरानन्दकराणि मङ्गलचित्राणि वृत्तानि ॥ २६७ ॥

प्रणिपातस्तव भणनविधि कयपचगपणामो, दाहिणजाणु महीऍ निणिहट्टु ।
इयर मणा अलग्ग, ठविऊण कयजलीमउलो ॥२६८॥

कृतपञ्चाङ्गप्रणामो दक्षिणजानु मह्यां विनिधृत्य ।
इतर मनागलग्न स्थापयित्वा कृताञ्जलिमुकुल ॥ २६८ ॥

जिणबिंबपायपंकयविणिवेसियनयणमाणसो धंणियं ।
अक्खलियाइगुणजुयं, पणिवायथयं[तओ]पढइ ॥२६९॥
जिनबिम्बपादपङ्कजविनिवेशितनयनमानसोऽत्यर्थम् ।
अस्खलितादिगुणयुत प्रणिपातस्तव तत पठति ॥२६९॥

"नमोऽत्थु णं अरहंताणं भगवंताणं" इत्यादि ॥
'नमोऽस्तु अर्हद्भ्यो भगवद्भ्य ' इत्यादि ॥

एयस्स उ वक्खाणं, संहियमाई कमेण छब्भेयं । व्याख्यानस्य
पुव्वपुरिसेहिँ दिट्ठं, उवइट्ठं तह य एव तु ॥२७०॥ षोढात्वम्
एतस्य तु व्याख्यान संहितादि क्रमेण षड्भेदम् ।
पूर्वपुरुषैर्दृष्टमुपदिष्ट तथा चैव तु ॥ २७० ॥

संहिया य पयं चेव, पयत्थो पयविग्गहो ।
चालणं पच्चवत्थाणं, वक्खाणं छव्विहं मयं ॥ २७१ ॥

---

१ गाढार्थाऽयं देश्य "धणिअं गाढम्"—देशीनाममालाया पञ्चमे वर्गे ५८ श्लोके । २ पूर्णमूलम्—नमु(मो)ऽत्थु णं अर(रि)हंताणं, भगवंताणं ॥ १ ॥ आइगराणं, तित्थयराणं, सयंसंबुद्धाणं ॥२॥ पुरिसुत्तमाणं, पुरिससीहाणं, पुरिसवरपुंडरीआणं, पुरिसवरगंधहत्थीणं ॥ ३ ॥ लोगुत्तमाणं, लोगनाहाणं, लोगहिआणं, लोगपईवाणं, लोगपज्जोअगराणं ॥४॥ अभयदयाणं, चक्खुदयाणं, मग्गदयाणं, सरणदयाणं, बोहिदयाणं ॥ ५ ॥ धम्मदयाणं, धम्मदेसयाणं, धम्मनायगाणं, धम्मसारहीणं, धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टीणं ॥ ६ ॥ अप्पडिहयवरनाणदंसणधराणं विअट्टछउमाणं ॥ ७ ॥ जिणाणं, जावयाणं, तिन्नाणं, तारयाणं, बुद्धाणं, बोहयाणं, मुत्ताणं, मोअगाणं ॥ ८ ॥ सव्वन्नूणं, सव्वदरिसीणं, सिवं मयलं मरुअं मणंतं मक्खयं मव्वाबाह मपुणरावित्ति सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्ताणं, नमो जिणाणं जिअभयाणं ॥ ९ ॥ ३ एतच्चैव श्रीविशेषावश्यके १००७ गाथावृत्तौ—
"संहिता च पद चैव पदार्थ पदविग्रह ।
चालना प्रत्यवस्थान व्याख्या तन्त्रस्य षड्विधा" ॥ १ ॥-(पृ०४७०)
४ 'चालणा य पसिद्धी य छव्विहं विद्धि लक्खणं । प्रश्ने कृते सति 'पसिद्धि'त्ति चालनाया सत्या प्रसिद्धि –समाधानम् ।' इति अनुयोगद्वारे पृ० ७ ।

सहिता च पद चैव पदार्थ पदविग्रह ।
चालन प्रत्यवस्थान व्याख्यान षड्विध मतम् ॥ २७१ ॥

सहिता अक्खलियसुत्तुच्चारणरूवा इह सहिया मुणेयव्वा ।
सा सिद्धि चिय नेया, विसुद्धसुत्तस्स पढणेण ॥२७२॥
अस्खलितसूत्रोच्चारणरूपेह सहिता ज्ञातव्या ।
सा सिद्धि खलु ज्ञेया विशुद्धसूत्रस्य पठनेन ॥ २७२ ॥

पदम् तह सपयनामाई, महापयाइ हवति नव एत्थ ।
अत्थपयणा उ जम्हा, होइ पय समयभासाए ॥२७३
तथा सपदनामानि महापदानि भवन्ति नवात्र ।
अर्थपदनात्तु यस्माद्भवति पद समयभाषायाम् ॥२७३॥

आलावयरूवाइ, तेत्तीस वन्नियाइ सूरीहिं ।
ताइ पुण एव खलु, सपयनवगे विहत्ताइ ॥ २७४ ॥
आलापकरूपाणि त्रयस्त्रिंशद्वर्णितानि सूरिभि ।
तानि पुनरेव खलु सपदनवके विभक्तानि ॥ २७४ ॥

दो तिय चउरो पच य, पच य पच य दुग चउक्क च ।
तिन्नेव य आलावा, सपयनवगे अणुक्कमसो ॥२७५॥
द्वौ त्रयश्चत्वार पञ्च च पञ्च च पञ्च च द्वौ (द्विक्)च
त्वारश्च (चतुष्क च) ।
त्रय एव चालापा सपदनवकेऽनुक्रमश ॥ २७५ ॥

'नमोऽत्थुण इत्यस्य अर्थ' एएसिं अत्थो पुण, नमो त्ति नमण इमो मम पणामो ।
अत्थु त्ति होउ सपज्जउ त्ति ण वक्कलकारे ॥ २७६ ॥
एतेषामर्थ पुन 'नम' इति नमनमय मम प्रणाम ।
'अस्तु' इति भवतु सपद्यतामिति 'ण' वाक्यालङ्कारे ॥२७६॥

अर्हच्छब्दार्था होउ पणामो एसो, अरहंताण ति एस सबधो ।
अट्ठविहपाडिहेर, अरहती तेण अरहता ॥ २७७ ॥
भवतु प्रणाम एषोऽर्हद्भ्य इत्येष सबन्ध ।
अष्टविधप्रातिहार्यमर्हन्ति तेनार्हन्त ॥ २७७ ॥

भणियं च—

असोगरुक्खो सुरपुप्फवुट्ठी, दिव्वो ज्झुणी चामरमासणं च ।
भामंडलं दुंदुहि याऽऽयवत्तं,सुपाडिहेराणि जिणाणमेव ॥

भणितं च—

अशोकवृक्षः सुरपुष्पवृष्टिर्दिव्यो ध्वनिश्चामरमासनं च ।
भामण्डलं दुन्दुभिश्चातपत्रं सुप्रातिहार्याणि जिनानामेव ॥

अरहंति वंदणनमंसणाणि अरहंति पूयसक्कारं । नियुक्तिभाद्रबाहवी
सिद्धिगमणं च अरिहा, अरहंता तेण वुच्चंति॥२७९॥

अर्हन्ति वन्दननमस्यनान्यर्हन्ति पूजासत्कारम् ।
सिद्धिगमनं चार्हा अर्हन्तस्तेनोच्यन्ते ॥ २७९ ॥

उत्तमगुणसंपन्ना अरिहा, जोग्ग त्ति तेसिं ते अंता ।
भुवणे वि जेण नन्नो, तेहिंतो उत्तमो अत्थि॥२८०॥

उत्तमगुणसंपन्ना अर्हा योग्या इति तेषां तेऽन्ता ।
भुवनेऽपि येन नान्यस्तेभ्य उत्तमोऽस्ति ॥ २८० ॥

न रहंति न चिट्ठंती, भवम्मि जं तेण वा वि अरहंता ।
अहव रहो पच्छन्नं, अंतो वा नत्थि नाणस्स॥२८१॥

न वसन्ति न तिष्ठन्ति भवे यत्तेन वाप्यऽरहन्त ।
अथवा रहः प्रच्छन्नमन्तो वा नास्ति ज्ञानस्य ॥ २८१ ॥

अहवा अरिणो मत्त्, हंतारो तेसिं तेण अरिहंता ।
अट्ठविहकम्मपमुहा, ते नेया जेणिमं सुत्तं ॥ २८२ ॥

अथवाऽरय शत्रवो हन्तारस्तेषां तेनाऽरिहन्ता ।
अष्टविधकर्मप्रमुखास्ते ज्ञेया येनेदं सूत्रम् ॥ २८२ ॥

---

१ अयं चैव संस्कृत श्लोकः —
"अशोकवृक्षः सुरपुष्पवृष्टिर्दिव्यो ध्वनिश्चामरमासनं च ।
भामण्डलं दुन्दुभिरातपत्रं सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वराणाम्" ॥

२ इयं गाथा आवश्यकसूत्रे ९२१ तमा-आवश्यके (पृ०

निर्युक्ति

अट्ठविह पि य कम्म, अरिभूय होइ सव्वजीवाण ।
तं कम्ममरिं हता, अरिहता तेण वुच्चति ॥ २८३

अष्टविधमपि च कर्मारिभूत भवति सर्वजीवानाम् ।
त कर्मारिं हन्ता अरिहन्ता तेनोच्यन्ते ॥ २८२ ॥

निर्युक्ति

राग-द्दोस कसाए, इदियाणि वि पच वि ।
एए अरिणो हता, अरिहता तेण वुच्चति ॥ २८६

राग-द्वेष-कषायौ इन्द्रियाण्यपि पञ्चापि ।
एतेषा अरीणा हन्तार अरिहन्तार तेनोच्यन्ते ॥२८

ससारनक्कैरे ज, पुणो न रोहति खीणकम्मत्ता ।
अरहता ण तेसि, होउ नमो या वि ज भणिय॥२८

ससारवक्रे यत्पुनर्न रोहन्ति क्षीणकर्मत्वात् ।
अर्हन्त तेषा भवतु नमो यापि यद्भणितम् ॥२८

दड्ढम्मि जहा बीए, न होइ पुण अकुरस्स उप्पत्ती
तह कम्मबीयविरहे, भवङ्कुरस्सावि नो भावो॥२८

दग्धे यथा बीजे न भवति पुनरङ्कुरस्योत्पत्ति ।
तथा कर्मबीजविरहे भवाङ्कुरस्यापि नो भाव ॥ २८

भगवच्छब्दप्रयोजनम्

नामाइचउब्भेया, अरहता जिणमयम्मि सुपसिद्ध
भावपडिवत्तिहेउ, भगवताण ति तो भणिय ॥२८

नामादिचतुर्भेदा अर्हन्तो जिनमते सुप्रसिद्धा ।
भावप्रतिपत्तिहेतु भगवद्ग्र इति ततो भणितम् ॥ २८

भगवस्त्र व्याख्या

तत्थ भगो छब्भेओ, ईसरियाईण ज समग्गत्त ।
ईसरिय रूव-जसो सिरि धम्म-पयत्तमेएसिं ॥२८

---

१ इय गाथा आवश्यकसूत्र,१२० तथा—आवश्यके (पृ०४०६) २ प्राकृतशल्या छान्दसत्वात् 'सुपा सुपि' इत्यादिलक्षणत एतेषामरीणा हन्त इत्यावश्यकटीकाया सूनुयाकिन्या महत्तराया । ३ 'ऐश्वर्यस्य समग्रस्य यशस श्रिय । धर्मस्याथ प्रयत्नस्य षण्णा भग इतीङ्गना ॥" इति प्रज्ञापन भगवद्-शब्दविवेचने श्रीमलयो भगवान् ।

तत्र भग पञ्चैव ऐश्वर्यादीना यत्समग्रत्वम् ।
ऐश्वर्य रूप-यश-श्री-धर्म-प्रयत्नमतेषाम् ॥ २८८ ॥

ईसरिय पि पहुत्त, ससुरासुरमणुयजीवलोगस्स । भग-स्वरूपम्
एएर्सि सपुन्न, रूव पि जमाऽऽगमे भणिय ॥ २८९ ॥
ऐश्वर्यमपि प्रभुत्व ससुराऽसुरमनुजजीवलोकस्य ।
एतेषा सपूर्ण रूपमपि यदागमे भणितम् ॥ २८९ ॥

सव्वसुरा जइ रूव, अगुट्ठपमाणय विउव्वेज्जा । नियुक्ति
जिणपायगुट्ठं पइ, न सोहए त जहिंगालो ॥ २९० ॥
सर्वसुरा यदि रूपमङ्गुष्ठप्रमाणक विकुर्यु ।
जिनपादाङ्गुष्ठ प्रति न शोभते तद् यथाऽङ्गार ॥ २९० ॥

भरियभुवणंतरालो, गोखीर-तुसार-हार-ससिधवलो ।
तेलोक्के गिज्जतो, जसो वि एएसि पडिपुन्नो ॥२९१॥
भरितभुवनान्तराल गोक्षीर-तुषार-हार-शशिधवलम् ।
त्रैलोक्ये गीयमान यशोऽप्येतेषा प्रतिपूर्णम् ॥ २९१ ॥

पायारो-सरणाई, बाहिरलच्छी इमेसि सपुन्ना ।
केवलियनाण-दसणपामोक्खा अतरगा वि ॥ २९२ ॥
प्राकारा-ऽसमरणादिर्बाह्यलक्ष्मीरेषा सपूर्णा ।
केवलिकज्ञान-दर्शनप्रमुखा अन्तरङ्गा अपि ॥ २९२ ॥

धम्मो वि हु एएर्सि, सपुन्नो चेव हेउ-फलरूवो ।
ज तेहिंतो वि वर, धम्मफल तिहुयणे नत्थि ॥२९३
धर्मोऽपि खल्वेतेषा सपूर्ण एव हेतु-फलरूप[1] ।
यत्तेभ्योऽपि वर धर्मफल त्रिभुवने नास्ति ॥ २९३ ॥

धम्मोज्जमो पयत्तो, सपुन्नो चेव लोगनाहाण ।
करसठिए वि मोक्खे, करेंति धम्मुज्जम जेण ॥२९४॥

१ आगमे नियुक्तिस्वरूपे । २ इय गाथा आवश्यकसूत्रे ५६६ तमा—

धर्मोद्यमं प्रयत्नं सपूर्णं एव लोकनाथानाम् ।
करसंस्थितेऽपि मोक्षे कुर्वन्ति धर्मोद्यमं येन ॥ २९४ ॥

तित्थयरो चउनाणी, सुरमहिओ सिज्झियव्वयधुवम्मि
अणिगूहियबलविरिओ, सव्वत्थामेण उज्जमइ ॥२९५॥

तीर्थकरश्चतुर्ज्ञानी सुरमहितः सेद्धव्यकध्रुवे ।
अनिगूहित-बलवीर्यः सर्वस्थाम्नोद्यच्छति ॥ २९५ ॥

प्रथमा सपद् एसो छब्भेयभगो, विज्जइ ज तेसि तेण भगवता ।
तेसिं लोगपहूण, अत्थु नमो सपया पढमा ॥२९६॥

एष षड्भेदभगो विद्यते यत्तेषां तेन भगवन्तः ।
तेषां लोकप्रभूणामस्तु नमः सपत्प्रथमा ॥ २९६ ॥

इह पुण छट्ठविभत्ती, चउत्थिअत्थम्मि होइ दट्ठव्वा ।
पुव्वमुणीहिँ पढिज्जइ, ज पाइयलक्खणे एव २९७

इह पुन षष्ठीविभक्तिः चतुर्थ्यर्थे भवति द्रष्टव्या ।
पूर्वमुनिभिः पठ्यते यत्प्राकृतलक्षणं एवम् ॥ २९७ ॥

प्राकृतलक्षणवाक्यम् बहुवयणेण दुवयण, छट्ठविभत्तीए भन्नइ चउत्थी ।
जह हत्था तह पाया, नमोऽत्थु देवाहिदेवाण ॥२९८॥

बहुवचनेन द्विवचनं षष्ठीविभक्तौ भण्यते चतुर्थी ।
यथा हस्तौ तथा पादौ, नमोऽस्तु देवाधिदेवेभ्यः ॥२९८॥

आदिकरा आइगरा ते [illegible] सव्वे ।
आइ कुणंति [illegible] ॥२९९॥

आदिकराः [illegible] ।

सासणस्स हियट्ठाए, तओ सुत्त पवत्तइ ॥ ३०० ॥

यत —

अर्थ भापतेऽर्हन् सूत्र ग्रथ्नन्ति गणधरा निपुणम् ।
शासनस्य हितार्थाय तत सूत्र प्रवर्त्तते ॥ ३०० ॥

सामाइयाइया वा, वय-जीवनिकायभावणा पढमं ।
एसो धम्मोवाओ, जिणेहिँ सव्वेहिँ उवइट्ठो ॥ ३०१ ॥

सामायिकादिका वा व्रत-जीवनिकायभावना प्रथमम् ।
एप धर्मोपायो जिनै सर्वैरुपदिष्ट ॥ ३०१ ॥

तित्थं जिणेहि भणिय, संसारुत्तारकारण सघो । तीर्थंकरा
चाउवन्नो नियमा, कुणंति त तेण तित्थयरा ॥३०२॥

तीर्थं जिनैर्भणित ससारोत्तारकारण सङ्घ ।
चातुर्वर्ण्यो नियमात् कुर्वन्ति तत् तेन तीर्थकरा[1] ॥३०२॥

सयमेव जओ सम्म, बुद्धा नन्नेण बोहिया सव्वे । स्वयसबुद्धा द्वितीया सपत्
तेण सयसंबुद्धा, तेसि नमो सपया बीया ॥ ३०३ ॥

स्वयमेव यत सम्यग्बुद्धा नान्येन बोधिता सर्वे ।
तेन स्वयसंबुद्धास्तेपा नम सपद्द्वितीया ॥ ३०३ ॥

पुरिसा ससारिजिया, नर-नारय-तिरिय-देवगइवासी । पुरुषोत्तमा
सव्वेसि तेसि पुज्जा, हवति पुरिसोत्तमा तम्हा ॥३०४॥

पुरुषा ससारिजीवा नर-नारक-तिर्यग्देवगतिवासिन ।
सर्वेपा तेपा पूज्या भवन्ति पुरुषोत्तमास्तस्मात् ॥ ३०४ ॥

बीहति न चेव जओ, उवसग्ग परीसहाण घोराणं । पुरुषसिंहा
विअरति असकमणा, भन्नति तओ पुरिससीहा ॥३०५॥

बिभ्यति न चैव यत उपसर्ग परीपहाणा घोराणाम् ।
विचरन्त्यशङ्कमनसो भण्यन्ते तत पुरुषसिंहा ॥३०५॥

---

1 इय गाथा आवश्यके २७१ तमा (पृ०१८०)

अत्राऽपि लोकशब्दो बीजाधानाद्युचितभव्येषु ।
ते नाथास्तस्य यतो योग-क्षेमङ्करा नाथा ॥ ३१८ ॥

योग-क्षेमस्वरूपम्

जोगो असतदाण, सतस्स उ पालणा भवे खेम ।
बीयाहाणाइगुणे, देंति पालेंति य जिणिंदा ॥३१९॥
योगोऽसद्दान सतस्तु पालना भवेत्क्षेमम् ।
बीजाधानादिगुणान् ददति पालयन्ति च जिनेन्द्रा ॥३१९

लोकहिता

पचत्थिकायमइय, लोग वरकेवलेण जाणेत्ता ।
अवितहमेव जणाण, परूवयंति त्ति लोगहिया ॥३२०॥
पञ्चास्तिकायमय लोक वरकेवलेन ज्ञात्वा ।
अवितथमेव जनाना प्ररूपयन्तीति लोकहिता ॥ ३२० ॥

लोगो व जीवलोगो, सओ य परओ य अवायरक्खणओ ।
तस्सेगंतेण हिया, लोगहिया जिणवरा तेण ॥ ३२१ ॥
लोको वा जीवलोक स्वतश्च परतश्चापायरक्षणत ।
तस्यैकान्तेन हिता लोकहिता जिनवरास्तेन ॥ ३२१ ॥

लोकप्रदीपा

तह ते लोगपईवा, जम्हा सन्निहियसव्वसत्ताण ।
दीवेंति पईवा इव, जीवाइपयत्थवत्थुगण ॥ ३२२ ॥
तथा ते लोकप्रदीपा यस्मात्सन्निहितसर्वसत्त्वानाम् ।
दीपयन्ति प्रदीपा इव जीवादिपदार्थवस्तुगणम् ॥ ३२२ ॥

अहवा ससयतामसमसेसमासन्नसन्निलोगस्स ।
अवणेंति मणगिहाओ, लोगपईवा तओ हुंति ॥३२३॥
अथवा सशयतामसमशेषमासन्नसञ्ज्ञिलोकस्य ।
अपनयन्ति मनोगृहाल्लोकप्रदीपास्ततो भवन्ति ॥ ३२३ ॥

लोगो वि सुद्धबुद्धी, सम्मद्दिट्ठी विसेसओ तस्स ।
अइसुहुमे वि पयत्थे, पज्जोयता सुजुत्तीहिं ॥ ३२४ ॥

लोकोऽपि शुद्धबुद्धि सम्यग्दृष्टिर्विशेषतस्तस्य ।
अतिसूक्ष्मेऽपि पदार्थे प्रद्योतयन्त सुयुक्तिभि ॥ ३२४ ॥

लोय(ए)पज्जोयगरा, सूरा इव हुति तेण तित्थयरा । लोकप्रद्योतकराख्यतुर्या सपत्
सखेत्तविचित्तत्था, विन्नेया सपया एसा ॥ ३२५ ॥
लोके प्रद्योतकरा सूरा इव भवन्ति तेन तीर्थकरा ।
सक्षिप्तविचित्रार्था विज्ञेया सपदेषा ॥ ३२५ ॥

अभयाइपयत्थाणं, दायारो सपया य पंचमिया ।
पंचहिँ पएहिँ भणिया, अभयाइसरूवमेय तु ॥३२६॥
अभयादिपदार्थाना दातार सपच्च पञ्चमिका ।
पञ्चभि॰ पदैर्भणिताऽभयादिस्वरूपमेतत्तु ॥ ३२६ ॥

तिविहतिविहेण वहकरणविरईओ जेहिँ सव्वकाल पि । अभयदया
दिन्नमभय जिणाण, अभयदयाण नमो ताण॥३२७॥
त्रिविधत्रिविधेन वधकरणविरतित यै सर्वकालमपि ।
दत्तमभय जिनेभ्योऽभयदयेभ्यो नमस्तेभ्य ॥ ३२७ ॥

मोहधो जतुगणो, निम्मलसुयणाणचक्खुदाणेण । चक्षुर्दया
फुडदसी जेहि कओ, चक्खुदयाणं नमो ताणं ॥३२८॥
मोहान्धो जन्तुगणो निर्मलश्रुतज्ञानचक्षुर्दानेन ।
स्फुटदर्शी यै कृत चक्षुर्दयेभ्यो नमस्तेभ्य ॥ ३२८ ॥

अणुवकयपराणुग्गहपरेहि निव्वाणवरपुरीमग्गो । मार्गदया
भवरन्ने जेहि कओ, ते मग्गदया जओ सुत्त ॥३२९॥
अनुपकृतपरानुग्रहपरैर्निर्वाणवरपुरीमार्ग ।
भवारण्ये यै कृतस्ते मार्गदया यत सूत्रम् ॥ ३२९ ॥

संम्मद्दसणदिट्ठो, नाणेण य तेहि सुट्टु उवलद्धो । नियुक्ति
चरण-करणेहि पहओ, नेव्वाणपहो जिणदेहि ॥ ३३०॥

१ इय गाथा आवश्यके ९१० तमी

सम्यग्दर्शनदृष्टो ज्ञानेन च ते सुमूपलब्ध ।
चरणकरणे प्रहतो निर्वाणपथो जिनेन्द्रै ॥ ३३० ॥

शरणदया
भवभीयाण जियाण, सरणागयवच्छला जओ ताण ।
होति जिणेदा नियमा, सरणदया तेण वुच्चति ॥३३१॥
भवभीताना जीवाना शरणागतवत्सला यतस्तेषाम् ।
भवन्ति जिनेन्द्रा नियमात् शरणदयास्तेनोच्यन्ते ॥३३१॥

बोधिदया
पञ्चमी सपत्
बोही जिणेहिं भणिया, भवंतरे सुद्धधम्मसंपत्ती ।
जिणसथवेण लब्भइ, बोहिदया तेण वुचति ॥३३२॥
बोधिर्जिनैर्भणिता भवान्तरे शुद्धधर्मस(प्राप्ति)पत्ति ।
जिनसस्तवेन लभ्यते बोधिदयास्तेनोच्यन्ते ॥ ३३० ॥

अह छट्ठसपयाए, धम्माईयाणि पंच उ पयाणि ।
धम्मो चरित्तधम्मो, किरियापरिणामरूवो सो ॥३३३
अथ षष्ठसपदि धर्मादिकानि पञ्च तु पदानि ।
धर्मश्चारित्रधर्म क्रियापरिणामरूप स ॥ ३३३ ॥

धमदया
दुविहो वि हु संपज्जइ, जम्हा जिणचलणसेवणरयाण ।
गिज्जंति जाणएहिं, तम्हा ते तस्स दायारो ॥३३४॥
द्विविधोऽपि खलु सपद्यते यस्माज्जिनचरणसेवनरतानाम् ।
गीयन्ते ज्ञायकैस्तस्मात्ते तस्य दातार ॥ ३३४ ॥

धर्मदेशका
परहियकरणेक्करया, जहजोग उवइसंति जं धम्मं ।
तो धम्मदेसया ते, तेसिं चिय मे नमो होउ ॥३३५॥
परहितकरणैकरता यथायोगमुपदिशन्ति य धर्मम् ।
ततो धर्मदेशकास्ते तेभ्य एव मे नमो भवतु ॥ ३३५॥

धर्मनायका
सो पुण होइ विसिट्ठो, तेसिं जाणाइ वट्टमाणाण ।
धम्मस्स नायगाण, तत्तो तेसिं मम पणामो ॥३३६॥

स पुनर्भवति विशिष्टस्तेषामाज्ञाया वर्त्तमानानाम् ।
धर्मस्य नायकेभ्यस्तस्तेभ्यो मम प्रणाम ॥ ३३६ ॥

जह सारही सुकुसलो, तहा तहा खेडए रह-तुरगे । धमसारथय
जह नो होइ अवाओ, तुरगमाण रहस्मावि ॥३३७॥
यथा सारथि सुकुशलस्तथा तथा खेटयति रथ-तुरङ्गान् ।
यथा नो भवत्यपायस्तुरङ्गमाणा रथस्याऽपि ॥ ३३७ ॥

एवं जिणुत्तमेहि, वि उस्सग्ग-ऽववायपमुहजुत्तीहि ।
एगतहिओ धम्मो, उवइट्ठो धम्म-धम्मीण ॥३३८॥
एव जिनोत्तमैरप्युत्सर्गा-ऽपवादप्रमुखयुक्तिभि ।
एकान्तहितो धर्म उपदिष्टो धर्म-धर्मिणाम् ॥ ३३८ ॥

इह धम्मो होइ रहो, तुरगमा तस्स धारगा पुरिसा ।
उभयहियमुवइसता, जिणनाहा धम्मसारहिणो॥३३९॥
इह धर्मो भवति रथस्तुरङ्गमास्तस्य धारका पुरुषा ।
उभयहितमुपदिशन्तो जिननाथा धर्मसारथय ॥ ३३९ ॥

धम्मवरचाउरताइचक्कवट्टीणमेस खलु अत्थो । धमवरचातुरन्तचक्रवर्तिन
इह चाउरतसद्दो, भारहवासम्मि नायव्वो॥ ३४० ॥
धर्मवरचातुरन्तादिचक्रवर्त्तिनामेष खल्वर्थ ।
इह चातुरन्तशब्दो भारतवर्षे ज्ञातव्य ॥ ३४० ॥

उत्तरओ हिमवतो, पुव्वावरदाहिणा तओ अता ।
लवणसमुद्द पत्ता, तो भरह चाउरतमिण ॥ ३४१ ॥
उत्तरतो हिमवान् पूर्वापरदक्षिणास्ततोऽन्ता ।
लवणसमुद्र प्राप्तास्ततो भरत चातुरन्तमिदम् ॥ ३४१ ॥

एयस्स य भरहाई, अहिवइणो चक्कवट्टिणो हुति ।
धम्मवरचाउरते, तित्थयरा चक्कवट्टिसमा ॥ ३४२ ॥

एतस्य च भरतादेरधिपतयश्चक्रवर्त्तिनो भवन्ति ।
धर्मवरचातुरन्ते तीर्थकराश्चक्रवर्त्तिसमा ॥ ३४२ ॥

अहवा चउदिसिधार, चउरंत चक्कमेव निद्दिट्ठ ।
दाण-तव-सील भावणचउधार धम्मचक्कमिण ॥३४३॥
अथवा चतुर्दिग्धार चतुरन्त चक्रमेव निर्दिष्टम् ।
दान-तप शील भावनाचतुर्धार धर्मचक्रमिदम् ॥ ३४३ ॥

षष्ठी सपत् चउगइअतकर ता, धम्मो वि हु चाउरंतचक्कसमो ।
वट्टंति तेण वरधम्मचक्कवट्टी जिणा तम्हा ॥ ३४४ ॥
चतुर्गत्यन्तकर ततो धर्मोऽपि खलु चातुरन्तचक्रसम ।
वर्त्तन्ते तेन वरधर्मचक्रवर्त्तिनो जिनास्तस्मात् ॥ ३४४ ॥

अप्रतिहतवर ज्ञान-दर्शन धरा अप्पडिहयमक्खलिय, वर पहाण ति खाइगत्तेण ।
केवलियनाण-दसणधराण एसो मम पणामो ॥३४५॥
अप्रतिहतमस्खलित वर प्रधानमिति क्षायिकत्वेन ।
केवलिकवरज्ञानदर्शनधरेभ्य एप मम प्रणाम ॥ ३४५ ॥

व्यावृत्तछद्मान सप्तमी सपत् विणियट्ट ति पणट्ठ, छउम चउघाइकम्मरूव तु ।
जेसिं तेसि नमो मे, सत्तमिया सपया दुपया ॥ ३४६
विनिवृत्तमिति प्रणष्ट छद्म चतुर्घातिकर्मरूप तु ।
येभ्यस्तेभ्यो नमो मे सप्तमिका सपद्विपदा ॥ ३४६ ॥

शङ्का समाधी नणु अट्ठ वि कम्माइ, जिणाण नट्ठाइं किं चउक्केण ? ।
सच्च ओसरणत्थे,पडुच्च छउमक्खओ भणिओ ॥३४७॥
नन्वष्टापि कर्माणि जिनाना नष्टानि कि चतुष्केण ? ।
सत्यमवमरणार्थे प्रतीत्य छद्मक्षयो भणित ॥ ३४७ ॥

जिन-आदिप दानि रागद्दोसजयाओ, होंति जिणा जावया य अन्नेसि ।
तिन्ना य भवसमुद्द, अन्नेसि तारया य जिणा॥३४८॥
राग द्वेपजयाद् भवन्ति जिना जापकाश्चान्येपाम् ।
तीर्णाश्च भवसमुद्रमन्येपा तारकाश्च जिना ॥ ३४८ ॥

बुद्धा अवगयतत्ता, अन्नेसिं बोहया य भगवंता ।
कम्मट्ठबंधणाओ, मुक्का तह मोयगा चेव ॥ ३४९ ॥ बुद्ध-बुद्ध-बोधक-मुक्त-मोचक-दर्शन

बुद्धा अवगततत्त्वा अन्येषां बोधकाश्च भगवन्तः ।
कर्माष्टबन्धनान्मुक्तास्तथा मोचकाश्चैव ॥ ३४९ ॥

एसा चउपयमाणा, अट्ठमिया संपया उ वक्खाया । अष्टमी संपद्
नवमी तिपयपमाणा, सा सव्वन्नूणमिच्चाइ ॥ ३५० ॥

एषा चतुष्पदमानाऽष्टमिका संपत्तु व्याख्याता ।
नवमी त्रिपदप्रमाणा सा सर्वज्ञेभ्य इत्यादि ॥ ३५० ॥

जं य जिणा भगवंतो, सव्वं जाणंति तेण सव्वन्नू । सर्वज्ञ सर्वदर्शिन
पासंति तेण सव्वं, तो सव्वदरिसिणो हुंति ॥ ३५१ ॥

यत्र जिना भगवन्तः सर्वं जानन्ति तेन सर्वज्ञाः ।
पश्यन्ति तेन सर्वं ततः सर्वदर्शिनो भवन्ति ॥ ३५१ ॥

एगो एस आलावो, बीओ सिवमयलमाइओ एत्थ ।
तइओ नमो जिणाणं, जियभयाणं तु नायव्वो ॥३५२॥

एक एष आलापो द्वितीयः शिवमचलमादिकोऽत्र ।
तृतीयो नमो जिनेभ्यो जितभयेभ्यस्तु ज्ञातव्यः ॥३५२॥

सिवमुवसग्गविउत्तं, सिद्धसरूवं पयं च सिद्धाणं । शिवम्-अचलम्
साहाविय-पाओगियचलणाभावाओ तं अचलं ॥३५३॥

शिवमुपसर्गवियुक्तं सिद्धस्वरूपं पदं च सिद्धानाम् ।
स्वाभाविक-प्रायोगिकचलनाभावात्तदचलम् ॥ ३५३ ॥

अरुयं रोगाभावा, अणंतनाणोवओगओऽणंतं । अरुजम्-अनन्तम्-अक्षयम्
नासनिमित्ताभावा, नायव्वं अक्खयं तं तु ॥ ३५४ ॥

अरुजं रोगाभावादनन्तज्ञानोपयोगतोऽनन्तम् ।
नाशनिमित्ताभावाज्ज्ञातव्यमक्षयं तत्तु ॥ ३५४ ॥

अव्वाबाहं भणियं, बाबाहाकारिकम्मविरहाओ । अव्याबाधम्
इह मणोगयबाहानिरहियमाहारहीणत्ता ॥ ३५५ ॥

अव्याबाधं भणितं व्याबाधाकारिकर्मविरहात् ।
देह-मनोगतबाधाविरहितमाहारहीनत्वात् ॥ ३५५ ॥

अपुनरावृत्ति

नावत्तइ नागच्छइ, पुणो भवे तेण अपुणरावित्ति ।
संसारहेउकम्माऽभावेण जओ इमं भणियं ॥ ३५६ ॥
नाऽऽवर्तते नागच्छति पुनर्भवे तेनाऽपुनरावृत्ति ।
संसारहेतुकर्माऽभावेन यत इदं भणितम् ॥ ३५६ ॥

सिद्धिगतिनामधेयम्

दड्ढम्मि जहा बीए, न होइ पुणरंकुरस्स उप्पत्ती ।
तह कम्मबीयनासे, पुणब्भवो नत्थि सिद्धाणं ॥३५७॥
दग्धे यथा बीजे न भवति पुनरङ्कुरस्योत्पत्तिः ।
तथा कर्मबीजनाशे पुनर्भवो नास्ति सिद्धानाम् ॥३५७॥

स्थानम्

सिज्झंति तत्थ जीवा, गम्मइ जीवेहिं तेण सिद्धिगई ।
तं चेव नामधेयं, अभिहाणं तस्स ठाणस्स ॥३५८॥
सिध्यन्ति तत्र जीवा गम्यते जीवैस्तेन सिद्धिगतिः ।
तच्चैव नामधेयमभिधानं तस्य स्थानस्य ॥ ३५८ ॥

सम्प्राप्ता

तं सम्मं पत्ताणं, कम्मखएण ति एत्थ भावत्थो ।
इहरा वि जंति जम्हा, सुहुमा एगिंदिया तत्थ ॥३५९॥
तत्सम्यक् प्राप्ताना कर्मक्षयेणेत्यत्र भावार्थः ।
इतरथाऽपि यान्ति यस्मात्सूक्ष्मा एकेन्द्रियास्तत्र ॥३५९॥

नवमी सम्पत्

तइयपयं पयडत्थं, नमो जिणाणं जियभयाणं ति ।
निगमणनयणं एयं, पुणरुत्तं नेव मंतव्वं ॥ ३६० ॥

---

१ अनेन पद्येन सह तोलयन्तु इदं पद्यम्—' दग्धे बीजे यथात्यन्तं प्रादुर्भवति नाङ्कुरः । कर्मबीजे तथा दग्धे नारोहति भवाङ्कुरः ॥'—तत्त्वार्थ- दशमाध्यायऽन्तिमसूत्रभाष्यप्रान्तभागेऽष्टमः श्लोकः । इदम् औपपातिकसूत्रगतं गद्यमपि अनेन प्राकृतश्लोकेन सह साधर्म्यं सभयते—" बीयाणं अग्गिदड्ढाणं पुणरवि अंकुरुप्पत्ती ण भवइ एवामेव सिद्धाण कम्मबीए दड्ढे पुणरवि जम्मुप्पत्ती न भवइ"— (पृ० १११) तथा इयं गाथा २८६ तम-गाथयाऽपि समाना ।

तृतीयपद प्रकटार्थं नमो जिनेभ्यो जितभयेभ्य इति ।
निगमनवचनमेतत्पुनरुक्त नैव मन्तव्यम् ॥ ३६० ॥

एत्थं पुण बहुवयणं, पुरिसेगंतप्पवायनिम्महण । बहुवचनहेतु
सव्वेसि पि जिणाणं, समगुणयाभावणनिमित्त ॥३६१॥

अत्र पुनर्बहुवचन पुरुषैकान्तप्रवादनिर्मथनम् ।
सर्वेषामपि जिनाना समगुणताभावननिमित्तम् ॥३६१॥

विसयबहुत्ते किरिया, भावुल्लासाओ बहुफला होइ ।
पणिवायदडगोवरि, भन्नइ तम्हा इमा गाहा ॥३६२॥

विषयबहुत्वे क्रिया भावोल्लासाद्बहुफला भवति ।
प्रणिपातदण्डकोपरि भण्यते तस्मादिय गाथा ॥ ३६२ ॥

"जे[अ]अईआ सिद्धा" इत्यादि ॥

एयाए भावत्थ, सुगमं सम्म मणम्मि भावेंतो ।
मण वयण-कायसार, करेज्ज पचगपणिवाय ॥ ३६३ ॥

"ये [च]अतीता सिद्धा " इत्यादि ॥

एतस्या भावार्थं सुगम सम्यग्मनसि भावयन् ।
मनो-वचन-कायसार कुर्यात् पञ्चाङ्गप्रणिपातम् ॥ ३६३ ॥

उट्ठित्तु असभतो, तिविह पायंतर पमज्जित्ता । ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणविधि
जिणमुद्दाट्ठियचलणो, इरियावहिय पडिक्कमइ ॥ ३६४

उत्थायाऽसभ्रान्तस्त्रिविध पादान्तर प्रमृज्य ।
जिनमुद्रास्थितचरण ईर्यापथिकीं प्रतिक्रामति ॥ ३६४ ॥

सन्निहिय भावगुरुं, आपुच्छित्ता खमासमण-पुव्वं ।
इरियं पडिक्कमेज्जा, ठवणाजिणमन्नहाय इहरा ॥३६५॥

---

१ पूर्णमूलम्—जे अईआ सिद्धा जे अ भविस्सतिऽणागए काले ।
सपइ अ वट्टमाणा सव्वे तिविहेण वदामि ॥

सन्निहित भावगुरुमापृच्छ्य क्षमाश्रमण–पूर्वम् ।
ईर्या प्रतिक्रमेत् स्थापनाजिनसाक्षिकमितरथा ॥३६५॥

सूत्रम्–"इच्छामि" इत्यादि ॥

सपत्–पद सङ्ख्या

इह वीसामा अट्ठ उ, पयाइं बत्तीस बेंति गीयत्था ।
तेसिं विरइविभागो, एएण कमेण विन्नेओ ॥ ३६६ ॥

सूत्रम्—"इच्छामि" इत्यादि ॥

इह विश्रामा अष्टौ तु पदानि द्वात्रिंशद् ब्रुवन्ति गीतार्था[1] ।
तेषा विरतिविभाग एतेन क्रमेण विज्ञेय ॥ ३६६ ॥

दुग दुग चउरो सत्तग, इग पण दसगं इग च विरईओ ।
इरियावहियासुत्ते, बत्तीस हुति आलावा ॥ ३६७ ॥
द्वौ द्वौ चत्वार सप्तकमेक पञ्च दशकमेक च विरतय ।
ईर्यापथिकीसूत्रे द्वात्रिंशद्भवन्त्यालापा ॥ ३६७ ॥

ईर्यापथिकी सूत्रार्थ

एएसि पयाणत्थो, इच्छामि अहिलसामि पडिकमिउं ।
पडिकूलं वट्टेउं, नियत्तिउं एस भावत्थो ॥ ३६८ ॥
एतेषा पदानामर्थ इच्छाम्यभिलषामि प्रतिक्रमितुम् ।
प्रतिकूल वर्त्तितु निवर्त्तितुमेष भावार्थ ॥ ३६८ ॥

इरियावहियाएँ विराहणाएँ इरिया गइ त्ति तम्मग्गो ।
इरियावहो त्ति भन्नइ, इरियावहिया उ तप्पभवा ३६९
ईर्यापथिक्या विराधनायामीर्या गतिरिति तन्मार्ग ।
ईर्यापथ इति भण्यते, ईर्यापथिकी तु तत्प्रभवा ॥३६९॥

---

१ इच्छामि पडिक्कमिउं इरियावहियाए विराहणाए गमणागमणे पाणक्कमणे बीअक्कमणे हरियक्कमणे ओसा-उत्तिंग-पणग-दग-मट्टि-मक्कडा संताणा सक्कमणे जे मे जीवा विराहिआ-एगिंदिया, बेइंदिया, तेइंदिया, चउरिंदिया, पचिंदिआ, अभिहआ, वत्तिआ, लेसिआ, सघाइआ, सघट्टिआ, परिआविआ, किलामिआ, उद्दविआ ठाणाओ ठाण सकामिआ, जीविआओ ववरोविआ तस्स मिच्छा मि दुक्कड ॥

भन्नइ विराहणा खलु, इच्छामि अहं तओ पडिकमिउं ।
गमणं नियठाणाओ, आगमण अन्नओऽभिमय॥३७०

भण्यते विराधना खलु इच्छामि अह तत प्रतिक्रमितुम् ।
गमन निजस्थानाद् आगमनमन्यतोऽभिमतम् ॥ ३७० ॥

तम्मि उ पाणाईणं, अक्कमणे विगलइंदिया पाणा ।
बीयाणि सालिमाई, हरियाणि वणप्फइविसेसा ३७१

तस्मिंस्तु प्राणादीनामाक्रमणे विकलेन्द्रिया प्राणा ।
बीजानि शाल्यादि , हरितानि वनस्पतिविशेषा. ॥३७१॥

एसा तइया विरई, ओसाउत्तिंगमाइया अवरा ।
तत्थोसा सुपसिद्धा, उत्तिंगो कीडियानगर॥ ३७२॥

एषा तृतीया विरति॰ 'ओसाउत्तिङ्गा–'ऽऽदिका अपरा ।
तत्रोषा सुप्रसिद्धा उत्तिंग कीटिकानगरम् ॥ ३७२ ॥

हरतणुगमाहु अन्ने, पणओ ओल्ली दग जल मट्टी । अन्यमतम्
पुढवीकाओ भणिओ, मक्कडगा कोलिया भणिया ॥३७३

हरितनुकमाहुरन्ये पनक ओल्ली दक जल मृत्तिका ।
पृथिवीकायो भणित , मर्कोटका कौलिका भणिता ॥३७३

सताणो समुदाओ, जाल वा तेसु विहियसंकमणे ।
एसा चउत्थविरई, विराहिया जे मए जीवा ॥३७४॥

सतान समुदायो जाल वा तेषु विहितसङ्क्रमणे ।
एषा चतुर्थीविरतिर्विराधिता ये मया जीवा॰ ॥ ३७४ ॥

---

१ "गिसजल–हिमेसु ओसा"–देशीनाममालायां प्रथमे वर्गे १६४ श्लोक ।
२ "अवश्याय-उत्तिङ्ग पनक-दग-मृत्तिका-मर्कटसतानसंक्रमणे सति— अवश्यायो जलविशेष , उत्तिङ्गा गर्दभाकृतयो जीवा कीटिकानगराणि वा, पनक फुल्लि , दगमृत्तिका चिक्खल्लम्, अथवा दकग्रहणाद् अप्काय , मृत्तिकाग्रहणात् पृथ्वीकाय , टसतान [illegible] [illegible] (पृ० ५७३)

एगपया पंचमिया, छट्ठा एगिंदिया य पंचपया ।
विरइदुग पि सुगमं, सत्तमिया अभिहयाईया ॥ ३७५
एकपदा पञ्चमिका षष्ठी एकेन्द्रियाश्च पञ्चपदा ।
विरतिद्विकमपि सुगम सप्तमिका अभिहताऽऽदिका ॥३७५

अभिमुह हया अभिहया, गाढक्ता य वत्तिया नेया ।
अन्नोन्न लिंगणय, कारिया आलेसिया हुति ॥३७६॥
अभिमुख हता अभिहता गाढाक्रान्ताश्च वर्तिता ज्ञेया ।
अन्योन्य लिङ्गनक कारिता आश्लेपिता भवन्ति ॥३७६॥

सघाइया य पुंजीकय त्ति सघट्टिया य सपुट्ठा ।
परिआविया य ईसिं, कयपीडा वहु किलामियया ॥
सघातिताश्च पुञ्जीकृता इति सघट्टिता वा सस्पृष्टा ।
परितापिताश्च ईपत्कृतपीडा बहु क्लमितका ॥ ३७७ ॥

उद्दविया कयमुच्छा, ठाणा ठाणतर च सग(क)मिया ।
पाणेहि विप्पमुक्का, जीवा ववरोविया भणिया ॥३७८॥
उद्रविता कृतमूर्छा स्थानात् स्थानान्तर च सग(क्र)मिता ।
प्राणैर्विप्रमुक्ता जीवा व्यपरोपिता भणिता ॥ ३७८ ॥

तस्स य मिच्छा मि दुकड ति आलावएण अट्ठमिया ।
एयाए पुण अत्थो, एसो भणिओ मुणिंदेहिं ॥३७९॥
तस्य च मिथ्या मे दुष्कृतमिति आलापकेनाष्टमिका ।
एतस्याः पुनरर्थ एष भणितो मुनीन्द्रैः ॥ ३७९ ॥

मिथ्यादुष्कृत पदाक्षरार्थ

'मि' त्ति मिउमद्दवत्ते, 'छ' त्ति य दोसाण छायणे होइ ।
'मि' त्ति य मेराइ ठिओ, 'दु' त्ति दुगुछामि अप्पाण॥

---

१ एतद् गाथाद्वय (३८०—३८१) आवश्यके १५०५—१५०६ गाथारूपम् —(पृ० ७८०) तथा तत्रैव २६४ पृष्ठे (६८६—६८७) गाथारूपम्, तथा श्रीप ञ्चाशके द्वादशतम पञ्चाशके १२—१३ गाथारूपम्—(पृ० १६७)

'मि' इति मृदुमार्दवत्वे, 'छ' इति च दोषाणा छादने भवति ।
'मि' इति च मर्यादाया स्थित', 'दु' इति जुगुप्से आत्मानम् ॥

'क' त्ति कड मे पावं,'ड' त्ति य डेवेमि त उवसमेण।
एसो मि च्छा-मि-दु-क्क-ड पयक्खरत्थो समासेण॥३८१॥

'क'इति कृत मया पापम्,'ड' इति च डीये(लङ्घयामि)तदुपशमेन।
एप मि–च्छा–मि–दु–क्–ड–पदाक्षरार्थ समासेन॥३८१॥

इरियावहियासुत्तं, एत्तियमेत्त अओ पर सेस । उन्मार्गकरण-
उम्मग्गकरणसुत्तं, तस्स य एयारिसो अत्थो॥३८२॥ सूत्रम्

ईर्यापथिकीसूत्रमेतावन्मात्रम्, अत पर शेपम् ।
उन्मार्गकरणसूत्र तस्य च एतादृशोऽर्थ ॥ ३८२ ॥

तेसिं गमणागमाईसमत्थपावाण घायणणिमित्त ।
उस्सग्ग ठामि अह, उत्तरकरणाइहेऊहि ॥ ३८३ ॥

तेपा गमनाऽऽगमादिसमस्तपापाना घातननिमित्तम ।
उत्सर्गं तिष्ठामि अहमुत्तरकरणादिहेतुभि ॥ ३८३ ॥

भणिय च—

खंडियविराहियाणं मूलगुणाणं सउत्तरगुणाण ।
उत्तरकरण कीरइ, जह सगड-रहंग-गेहाण ॥ ३८४ ॥

भणित च—

खण्डितविराधिताना मूलगुणाना सोत्तरगुणानाम् ।
उत्तरकरण क्रियते यथा शकट–रथाङ्ग–गेहानाम् ॥३८४

पावं छिंदइ जम्हा, पायच्छित्त तु भन्नइ तम्हा । प्रायश्चित्त-
पाएण वा वि चित्त, सोहयइ तेण पच्छित्त ॥३८५॥ पदार्थ

---

१ "तस्स उत्तरीकरणेण पायच्छित्तकरणेण विसोहिकरणेण निस्सल्लिकरणेण पावाण कम्माण निग्घायणट्ठाए ठामि काउस्सग्ग" इत्येतदुन्मार्गकरणसूत्रमुच्यते । २ एतद् गाथाद्वय (३८४—३८५) आवश्यके १५०७—१५०८ गाथारूपम्—(पृ० ७८२) ३ एपा षोडशे पञ्चाशके तृतीया—पञ्चाशके (पृ० २५१)

पाप छिद्यते यस्मात् प्रायश्चित्त तु भण्यते तस्मात् ।
प्रायेण वापि चित्त शोधयति तेन प्रायश्चित्तम् ॥३८५॥

विशोध्यर्थ दव्वविसोही वत्थाइयाण खाराइदव्वसंजोगा ।
भावविसोही जीवस्स निंद गरहाइकरणाओ ॥३८६॥
द्रव्यविशोधिर्वस्त्रादिकाना क्षारादिद्रव्यसयोगात् ।
भावविशोधिर्जीवस्य निन्दा–गर्हाऽऽदिकरणात् ॥ ३८६॥

विशल्यार्थ कंटाइसल्लरहिओ, दव्वविसल्लो इह सुही होइ ।
अइयारसल्लरहिओ, भावविसल्लो इह परत्थ ॥३८७॥
कण्ट(क)ादिशल्यरहितो द्रव्यविशल्य इह सुखी भवति ।
अतिचारशल्यरहितो भावविशल्य इह परत्र ॥ ३८७ ॥

इच्चाइसुत्तविहिणा, काउस्सग्ग करेइ थिरचित्तो ।
ऊसासा पणुवीस, पमाणमेयस्स निद्दिट्ठ ॥ ३८८ ॥
इत्यादिसूत्रविधिना कायोत्सर्गं करोति स्थिरचित्त ।
उच्छ्वासा पञ्चविंशति प्रमाणमेतस्य निर्दिष्टम् ॥३८८॥

काऊण नमोकार, अरिहंताण तओ विहाणेण ।
पारियकाउस्सग्गो, चउवीसजिणत्थय पढइ ॥ ३८९॥
कृत्वा नमस्कारमर्हता ततो विधानेन ।
पारितकायोत्सर्ग चतुर्विंशतिजिनस्तव पठति ॥ ३८९ ॥

तो सक्कत्थयविहिणा, ठाऊण मंगलत्थय पढइ ।
भुज्जो सक्कत्थयंते, आयरिआई उ वंदेइ ॥ ३९० ॥
तत शक्रस्तवविधिना स्थित्वा मङ्गलस्तव पठति ।
भूय शक्रस्तवान्ते आचार्यादींस्तु वन्दते ॥ ३९० ॥

स्थापनाजिन दण्डक उट्ठित्तु ठिओ संतो, पमोयरोमंचचिंचइयगत्तो ।
चेइयगयथिरदिट्ठी, ठवणाजिणदंडय पढइ ॥ ३९१ ॥

---

१ चिंचइय मण्डितम्—हैमव्याकरणे मण्डेश्चिंच चिंचअ चिंचिल्ल रीड टिविडि क्का ' ॥ ८-४-११५ ॥

उत्थाय स्थित. सन् प्रमोदरोमाञ्चमण्डित(पुलकित)गात्र ।
चैत्यगतस्थिरदृष्टि स्थापनाजिनदण्डक पठति ॥ ३९१ ॥

"अरिहंतचेइयाण करेमि काउस्सग्ग वंदण-
वत्तियाए" इत्यादि सूत्रम् ॥

एत्थ पुण वक्कछक्क, महापयाइ हवंति अट्ठेव ।
आलावा चोयालीस होंति इमिणा विहाणेणं ॥३९२॥

"अरिहन्तचैत्यानां करोमि कायोत्सर्गं वन्दनवृत्तिकया"
इत्यादि सूत्रम् ॥

अत्र पुनर्वाक्यषट्क महापदानि भवन्ति अष्टैव ।
आलापाश्चतुश्चत्वारिंशद् भवन्त्यनेन विधानेन ॥ ३९२ ॥

अब्भुवगमो निमित्तं, हेऊ एगवयणंत आगारा ।
बहुवयणंता य तहा, उस्सग्गपमाणवक्काइं ॥ ३९३ ॥

अभ्युपगमो निमित्त हेतुरेकवचनान्ता आकारा ।
बहुवचनान्ताश्च तथा उत्सर्गप्रमाणवाक्यानि ॥ ३९३ ॥

तिग छग सत्तग नवग, तिग छग चउरो छग च आलावा।
नेआ कमसो अट्ठसु, पएसु तेसिं इमो अत्थो॥३९४॥

त्रिक षट्क सप्तक नवक त्रिक षट्क चत्वार षट्क च आलापा ।
ज्ञेया क्रमशोऽष्टसु पदेषु तेषामयमर्थ ॥ ३९४ ॥

अरहंता पुव्वुत्ता, तेसिं पुण चेइयाइं पडिमाओ । चैत्यार्थ
तव्वंदणाइहेउ, करेमि नियकायउस्सग्ग ॥ ३९५ ॥

---

१ पूर्णमूलम्-(सत्रलोप) अरिहंतचेइयाण करेमि काउस्सग्गं, वंदणव त्तियाए, पूअणवत्तिआए, सक्कारवत्तियाए, सम्माणवत्तियाए, बोहि लाभवत्तियाए, निरुवसग्गवत्तियाए, सद्धाए, मेहाए, धिईए, धार णाए, अणुप्पेहाए वड्ढमाणीए ठामि काउसग्गं ॥ २ "काय शरीरम्, तस्य उत्सर्ग —कृताऽऽकारस्य स्थान-मौन ध्यानक्रियाव्यतिरेकेण क्रियान्तराध्यासमधि कृत्य परित्याग इत्यर्थ "—आवश्यकवृत्तौ (पृ० ५८७)

अर्हन्त पूर्वोक्ता तेषा पुनश्चैत्यानि प्रतिमा ।
तद्वन्दनादिहेतु करोमि निजकाय-उत्सर्गम् ॥ ३९५ ॥

एसो पयसटको, करेमि अहय विहेमि एत्ताहे ।
काओ भन्नइ देहो, तस्सुस्सग्ग परिचाय ॥ ३९६ ॥
एष पदसटङ्क करोमि अहक विदधामि इदानीम् ।
कायो भण्यते देह तस्योत्सर्ग परित्यागम् ॥ ३९६ ॥

वदणवत्तियाए, वदणयनिमित्तमेत्थ परमत्थो ।
एव पूयणमाईनिमित्तमेमो विसेसोऽत्थ ॥ ३९७ ॥
वन्दनवृत्तिक्या वन्दनकनिमित्तमत्र परमार्थ ।
एव पूजनादिनिमित्तमेष विशेषोऽत्र ॥ ३९७ ॥

वन्दनपूजनादीना सिद्धार्थता

वदणमभिवायणय, पसत्थमण-वयण कायवावारो ।
मल्लाइअच्चण पूयण ति वत्थेहि सक्कारो ॥ ३९८ ॥
वन्दनमभिवादनकम्-प्रशस्तमनो-वचन-काय-व्यापार ।
माल्याद्यर्चन पूजनमिति वस्त्रै सत्कार ॥ ३९८ ॥

सम्माणो माणसपीइसगयया उचियविणयपडिवत्ती ।
कीरति कि निमित्त, एए? नणु बोहिलाभत्थ ॥३९९॥
सम्मानो मानसप्रीतिसगतता उचितविनयप्रतिपत्ति ।
क्रियन्ते कि निमित्तमेते? ननु बोधिलाभार्थम् ॥ ३९९ ॥

पेच्च जिणधम्मलाभो, बोहीलाभु त्ति त पि हु किमत्थ ।
मग्गेह? निरुवसग्गो मोक्खो तप्पावणनिमित्त ॥ ४००
प्रेत्य जिनधर्मलाभो बोधिलाभ इति तमपि खलु किमर्थम् ।
मार्गयत? निरुपसर्गो मोक्ष तत्प्रापणनिमित्तम् ॥४००॥

पृच्छा

पुच्छइ सीसो-जइ ता, पूयाइनिमित्तमेस उस्सग्गो ।
कीरइ ता तेसिं चिय, करण जुत्त सुबुद्धीण ॥४०१॥
पृच्छति शिष्य — यदि तावत् पूजादिनिमित्तमेष उत्सर्ग ।
क्रियते ततस्तेषामेव करण युक्त सुबुद्धीनाम् ॥ ४०१ ॥

रजिज्जइ मुद्धजणो, कज्जाकारीहिँ महुरवयणेहि।
सव्वन्नुवीयरागे, कज्जपहाणेहि होत्तव्व ॥ ४०२ ॥

रज्यते मुग्धजन कार्याऽकारिभिर्मधुरवचनै।
सर्वज्ञवीतरागे कार्यप्रधानैर्भवितव्यम् ॥ ४०२ ॥

पडिभणइ गुरु-सुदर!, दुविहा वदणविहाइणो पुरिसा। प्रतिवच
निग्गथा य गिहत्था, तत्थ गिहत्था जहासत्ति ॥४०३॥

प्रतिभणति गुरु – सुन्दर! द्विविधा वन्दनविधायिन पुरुषा।
निर्ग्रन्थाश्च गृहस्था तत्र गृहस्था यथाशक्ति ॥ ४०३ ॥

नियमा कुणति पूय, सक्कार वा जिणेदचदाण।
ज च न तरति काउ, तस्स कए होति उस्सग्ग॥४०४॥

नियमात् कुर्वन्ति पूजा सत्कार वा जिनेन्द्रचन्द्राणाम्।
यच्च न शक्नुवन्ति कर्तुं तस्य कृते भवति उत्सर्ग ॥४०४॥

समणा महाणुभावा, समग्गसावज्जजोगपडिविरया।
सुहपणिहाणनिमित्त, पढंति आलावगे एए ॥४०५॥

श्रमणा महानुभावा समग्रसावद्ययोगप्रतिविरता।
शुभ(सुख)प्रणिधाननिमित्त पठन्ति आलापकान् एतान् ॥

अहवा—

निग्गथाण न अत्थो, अत्थाभावे न पूय-सक्कारा।
तप्फललाभनिमित्त, करेंति तो वदणुस्सग्ग ॥४०६॥

अथवा—

निर्ग्रन्थाना न अर्थ, अर्थाभावे न पूजा-सत्कारौ।
तत्फललाभनिमित्त कुर्वन्ति ततो वन्दनोत्सर्गम् ॥ ४०६॥

णणु पूआसक्कारा, नियमा दव्वत्थओ मुणिजणस्स। द्रव्यस्तवस्य
तप्पणिहाणमजुत्त, तहाहि पयड इमं सुत्त ॥४०७॥ युक्तायुक्तत्वम्

ननु पूजा सत्कारौ नियमाद् द्रव्यस्तवो मुनिजनस्य ।
तत्प्रणिधानमयुक्त, तथाहि–प्रकटमिद सूत्रम् ॥ ४०७ ॥

छज्जीवकायसंजमो, दव्वत्थए सो विरुज्झई कसिणो ।
तो कसिणसजमविऊ, पुप्फाईय न इच्छति ॥ ४०८ ॥

षड्जीवकायसयमो द्रव्यस्तव एव विरुध्यते कृत्स्न ।
तत कृत्स्नसयमवित् पुष्पादिक न इच्छन्ति ॥ ४०८ ॥

सजमविरुद्धकिच्चे, पणिहाण नेव जुज्जए काउ ।
चिंतिज्जियसावज्जो, पणिहाण कुणइ आरभे ॥४०९॥

सयमविरुद्धकृत्ये प्रणिधान नैव युज्यते कर्तुम् ।
चि तयमानसावद्य प्रणिधान करोति आरम्भे ॥ ४०९ ॥

प्रतिवाक्यम् भन्नइ गुरुणा–भद्दय !, नेगतेणेम सजमविरुद्धो ।
दवट्ठो दव्वत्थओ, नयट्ठे उ तिविहतिविहेण ॥ ४१० ॥

भण्यते गुरुणा भद्रक ! नैकान्तेनैव सयमविरुद्ध ।
द्रव्यार्थं द्रव्यस्तवो नयार्थे तु त्रिविधत्रिविधेन ॥४१०॥

पूयाफलपरिकहण, पमोयणा चोयणा मुणिवरेहिं ।
अणुमोयण पि कीरइ, पमोय–उववूहणाईहिं ॥४११॥

पूजाफलपरिकथन प्रमोदना चोदना मुनिवरै ।
अनुमोदनमपि क्रियते प्रमोद–उपबृंहणादिभि ॥ ४११ ॥

सूरिमन्त्र नंदीकरणे जिणपायपूयण ज सुयम्मि उवइट्ठ ।[1]
जिणबिंबाण पइट्ठा वि सूरिणा सूरिमतेण ॥ ४१२ ॥

नन्दिकरणे जिनपादपूजन यत् श्रुते उपदिष्टम् ।
जिनबिम्बाना प्रतिष्ठाऽपि सूरिणा सूरिमन्त्रेण ॥ ४१२ ॥

तम्हा नेगतेण, सावज्जो एस वज्जणिज्जो वा ।
एय पुण विन्नेय, एयालारगदुगाओ वि ॥ ४१३ ॥

---

१ इय गाथा श्रीआवश्यके १९३ तमा भाष्यगता—(पृ० ४९२)

तस्माद् नैकान्तेन सावद्य एप वर्जनीयो वा ।
एतत् पुनर्विज्ञेयमेतदालापकद्विकात्पि ॥ ४१३ ॥

ज पुण सुत्ते भणिय, दव्वत्थए सो विरज्झइ कसिणो ।
तव्विसयारभपसगदोसविणिवारणत्थ त ॥ ४१४ ॥

यत् पुन सूत्रे भणित द्रव्यस्तव एप विरुध्यते कृत्स्न ।
तद्विपयारम्भप्रसङ्गदोपविनिवारणार्थं तत् ॥ ४१४ ॥

दव्वत्थयाणुविद्धो, भणिओ भावत्थओ अओ चेव ।
गथतरेसु एव, नेयव निउणबुद्धीहिं ॥ ४१५ ॥

द्रव्यस्तवानुविद्धो भणितो भावस्तवोऽतश्चैव ।
ग्रन्थान्तरेपु एव नेतव्य निपुणबुद्धिभि ॥ ४१५ ॥

छविहनिमित्तमुत्त, एत्तो भन्नति हेउणो पच ।
सद्धाए मेहाए, इच्चाईसत्तहिँ पएहिं ॥ ४१६ ॥

षड्विधनिमित्तमुक्तमितो भण्यन्ते हेतव पञ्च ।
श्रद्धया मेधया इत्यादिसप्तभि पदै ॥ ४१६ ॥

सद्धा निओऽभिलासो, पराणुरोहाभिओगपरिमुक्को । श्रद्धादिपदार्थ
तीए उ वड्ढमाणीऍ ठामि उस्सग्गमिय जोगो ॥४१७॥

श्रद्धा निजोऽभिलाप परानुरोधाभियोगपरिमुक्त ।
तया तु वर्धमानया तिष्ठामि उत्सर्गमिति योगः ॥४१७॥

एवं चिय मेहाए, मज्जायाए जिणोवइट्ठाए ।
अहवा मेहा पन्ना, तीए न उ सुन्नभावेण ॥ ४१८ ॥

एवमेव मेधया मर्यादया जिनोपदिष्टया ।
अथवा मेधा प्रज्ञा तया न तु शून्यभावेन ॥ ४१८ ॥

चित्तसमाही धीई, तयन्नचिंताविउत्तमणवित्ती ।
धरण तित्थयरगुणाण नियमणे धारणा वुत्ता॥४१९॥

---

१ एतत् तु (४०८) दर्शितगाथाया पूर्वार्धपादम् ।

चित्तसमाधिर्धृतिस्तदन्यचिन्तावियुक्तमनोवृत्ति ।
धरण तीर्थकरगुणाना निजमनसि धारणा उक्ता ॥ ४१९ ॥

अणुपेहा मगलगस्स चिंतण गुणगणाण वा भणिया ।
एयाहिँ वड्ढमाणीहिँ ठामि उस्सग्गमिति सुगम ॥४२०॥

अनुप्रेक्षा मङ्गलकस्य चिन्तन गुणगणाना वा भणिता ।
एताभिर्वर्धमानाभिस्तिष्ठामि उत्सर्गमिति सुगमम् ॥४२०॥

एव निर्देशे प्रयोजनम् एयासिं निद्देसो, एवं लाभक्कमेण विन्नेओ ।
सद्धाभावे मेहा, तब्भावे धिति उ इच्चाई ॥ ४२१ ॥

एतासा निर्देश एव लाभक्रमेण विज्ञेय ।
श्रद्धाभावे मेधा, तद्भावे धृतिस्तु इत्यादि ॥ ४२१ ॥

कारणरहिय कज्ज, धडाइय जह न सिज्झइ कयाइ ।
एव एयाहिँ विणा, काउस्सग्गस्स न हु सिद्धी ॥४२२॥

कारणरहित कार्य घटादिक यथा न सिध्यति कदापि ।
एवमेताभिर्विना कायोत्सर्गस्य न खलु सिद्धि ॥ ४२२॥

पृच्छा आह-'करेमि' भणित्ता, पुणो वि 'ठामि' त्ति एत्थ किं भणियं?।
नहि अत्थ कोइ भेओ, किरियाजुयलस्स एयस्स ॥ ४२३

आह-'करोमि' भणित्वा पुनरपि 'तिष्ठामि' इत्यत्र किं भणितम्?।
नह्यत्र कश्चिद् भेद क्रियायुगलस्यैतस्य ॥ ४२३ ॥

प्रतिवाक्यम् भन्नइ-किरियाकालो, निट्ठाकालो य हुति सिय भिन्ना।
किरियादुगेण इमिणा, निदंसिया एस भावत्थो ४२४

भण्यते-क्रियाकाल निष्ठाकालश्च भवत स्याद् भिन्नौ ।
क्रियाद्विकेनानेन निदर्शितौ एष भावार्थ ॥ ४२४ ॥

पृच्छा प्रतिवच अकए काउस्सग्गे, निट्ठाकालो त्ति किं इम जुत्त?।
भन्नइ-आमन्तेण कज्जमाण कड जम्हा ॥ ४२५ ॥

अकृते कायोत्सर्गे निष्ठाकाल इति किमिद युक्तम्?।
भण्यते—आसन्नत्वेन क्रियमाण कृत यस्मात्॥ ४२५॥

कायस्स परिच्चाओ, सव्वपयत्तेण कीरमाणो वि।
अइदुन्निवारवावारभावओ होइ न हु सुद्धो॥ ४२६॥
कायस्य परित्याग, सर्वप्रयत्नेन क्रियमाणोऽपि।
अतिदुर्निवारव्यापारभावतो भवति न खलु शुद्ध॥४२६॥

तम्हा तस्सऽववाया, आगारा जिणवरेहि पन्नत्ता। अन्यत्रोच्छ्व सितादि
अन्नत्थूससिएण, इच्चाइपएहिं नवहिं तु॥ ४२७॥
तस्मात् तस्याऽपवादा आकारा जिनवरै प्रज्ञप्ता।
अन्यत्रोच्छ्वसितेन, इत्यादिपदैर्नवभिस्तु॥ ४२७॥

एत्थ य तइय विभत्ती, दट्ठव्वा पचमीएँ अत्थम्मि। पञ्चम्या तृतीया
अन्नत्थ त्ति पय पुण, पत्तेय चेव जोएज्जा॥४२८॥
अत्र च तृतीया विभक्तिर्द्रष्टव्या पञ्चम्या अर्थे।
अन्यत्रेति पद पुन प्रत्येकमेव योजयेत्॥ ४२८॥

अन्नत्थूससियाओ, नीससियाओ स एस उस्सग्गो।
एव सव्वपएसु वि, नवरमिमो एत्थ भावत्थो॥४२९
अन्यत्रोच्छ्वसितात्, नि श्वसितात् स एप उत्सर्ग।
एव सर्वपदेष्वपि नवरमयमत्र भावार्थ॥ ४२९॥

सासस्स उड्ढगमण, ऊससियमहोगई उ निस्ससियं। उच्छ्वसिता पदार्थ
एयं दुगं पि मोत्तु उस्सग्गो एस मे होउ॥ ४३०॥
श्वासस्य ऊर्ध्वगमनमुच्छ्वसितम्, अधोगतिस्तु नि श्वसितम्।
एतद् द्विकमपि मुक्त्वा उत्सर्ग एप मम भवतु॥ ४३०॥

---

१ इमानि च नव पदानि—अन्नत्थ ऊससिएण, नीससिएण, खासि छीएण, जम्भाइएण, उड्डुएण, वायनिसग्गेण, भमलिए, पित्तमुच्छ इत्यादि।

जओ—

आवश्यकम् ऊसास न निरुभइ, आभिग्गहिओ वि किमुय चेट्ठा उ ।
सज्ज मरण निरोहे, सुहुमुस्सास तु जयणाए ॥४३१॥

यत —

उच्छ्वास न निरुणद्धि आभिग्रहिकोऽपि किमुत चेष्टा तु ।
सद्यो मरण निरोधे सूक्ष्मोच्छ्वास तु यतनया ॥ ४३१ ॥

एव च खासियाओ, छीयाओ जभियाओ अन्नत्थ ।
नवर इमेसु जयणा, कायव्वा होइ एव तु ॥ ४३२ ॥

एव च कासितात् क्षुताद् जृम्भिताद् अन्यत्र ।
नवरम्–एषु यतना कर्तव्या भवति एव तु ॥ ४३२ ॥

आवश्यकम् खास-खुय-जिंभिए मा, हु सत्थमनिलोऽनिलस्स तिव्वुण्हो ।
असमाही य निरोहे, मा मसगाई य तो हत्थो ॥४३३॥

कास–क्षुत-जृम्भिते मा खलु शस्त्रमनिलोऽनिलस्य तीव्रोष्ण ।
असमाधिश्च निरोधे मा मशकादिश्च ततो हस्त ॥ ४३३ ॥

खासियमाई पयडा, उड्डुय वायनिग्गमुग्गारो ।
वायनिसग्गो पवणस्स निग्गमो जो अपाणेण॥४३४॥

कासितादय प्रकटा 'उड्डुय' (उद्गतम्) वातनिर्गम उद्गार ।
वातनिसर्ग पवनस्य निर्गमो योऽपानेन ॥ ४३४ ॥

भमली पित्तुदयाओ, भमतमहिदसण निवडण च ।
एव तु पित्तमुच्छा, वि वेयणत्त भमणरहिय ॥४३५॥

भ्रमरी पित्तोदयाद् भ्रमद्महिदर्शन निपतन च ।
एव तु पित्तमूर्च्छाऽपि वेदनत्व (विपनत्व) भ्रमणरहितम्॥

---

१ इय गाथा आवश्यके १५१० तमा—(पृ० ७८३) २ इय गाथा आवश्यके १५११ तमा—(पृ० ७८३)

ा

एसु वि जिणेहिँ जयणा, उवइट्ठाऽणत्थवारणनिमित्त।
कायवेसा विहिणा, इमेण सिद्धतभणिएण ॥ ४३६॥
एष्वपि जिनैर्यतना उपदिष्टाऽनर्थवारणनिमित्तम् ।
कर्तव्यैषा विधिना अनेन सिद्धान्तभणितेन ॥ ४३६ ॥
वायनिसग्गुं ड्डोए, जयणा सद्दस्स नेन य निरोहो । आवश्यकम्
उड्डोए वा हत्थो, भमली-मुच्छासु य निवेसो ॥४३७॥
वातनिसर्गोद्गारे यतना शब्दस्य नैव च निरोध ।
उद्गारे वा हस्तो भ्रमरी–मूर्च्छासु च निवेश ॥ ४३७ ॥
एसा चउत्थनिरई, पचमिए तिन्नि होति आलावा ।
ते पुण बहुवयणता, नेया सुहुमेहि इच्चाइ ॥४३८॥
एषा चतुर्थी निरति पञ्चम्या त्रयो भवन्ति आलापा ।
ते पुनर्बहुवचनान्ता ज्ञेया. 'सूक्ष्मै' इत्यादि ॥ ४३८ ॥
अगाईसचाला, लक्खालक्ख त्ति हुति तो सुहुमा ।
वीरियसजोगयाए, वाहिँ अतो य ते हुति ॥ ४३९ ॥
अङ्गादिसचारा लक्ष्यालक्ष्या इति भवन्ति तत सूक्ष्मा ।
वीर्यसयोगतया वहिरन्तश्च ते भवन्ति ॥ ४३९ ॥

भणिय च—
वीरियसजोगयाए, सचारा सुहुमवायरा देहे । आवश्यकम्
वाहि रोमचाई, अतो खेलाऽनिलाईया ॥ ४४० ॥

भणित च—
वीर्यसयोगतया सचारा सूक्ष्म–बादरा देहे ।
वही-रोमाञ्चादि, अन्त श्लेष्मा-ऽनिलादिका ॥४४०॥

---

१ इय गाथा आवश्यके १५१२ तमा । २ उद्गुतम्, वातनिसर्गश्च । ३ मूलम्—"सुहुमेहिँ अगसचालेहिँ, सुहुमेहिँ खेलसचालेहिँ, सुहुमेहिँ दिट्ठिसचालेहिँ" इति । ४ एतद् गाथात्रय (४४०–४४१–४४२) आवश्यके (१५१३–१५१४–१५१५) गाथारूपम्-पृ० (७८३)

आलोयचल चक्खु, मणो व त दुक्कर थिर काउ ।
रूवेहिं तय सिप्पइ, सहावओ वा सय चलइ॥४४१॥
आलोकचल चक्षु , मन इव तद् दुष्कर स्थिर कर्तुम् ।
रूपैस्तत् क्षिप्यते, स्वभावतो वा स्वय चलति ॥ ४४१ ॥

तहा—
न कुणइ निमेसजत्त (जुत्त), तत्थुवओगेण झाण झाएज्जा ।
एगनिस(सिं) तु पवन्नो, ज्झायइ साहू अणिमिसच्छो वि॥
इत्यादि ॥

तथा—
न करोति निमेषयत्न (युक्त) तत्रोपयोगेन ध्यान ध्यायेत् ।
एकनिशा तु प्रपन्नो ध्यायति साधुरनिमेषाक्षोऽपि ॥४४२॥
इत्यादि ॥

एएसिं सव्वेसिं, अन्नत्थ ममेस होउ उस्सग्गो ।
न य नाम एत्तिएहिं, अन्नेहि वि एवमाईहिं ॥४४३॥
एतेषा सर्वेषामन्यत्र ममैष भवतु उत्सर्ग ।
न च नाम एतावद्भिरन्यैरपि एवमादिभि ॥ ४४३ ॥

आगारेहिं अभग्गो, होज्जा अविराहिओ ममुस्सग्गो ।
तत्थेए आगारा, आईसद्देण सगहिया ॥ ४४४ ॥
आकारैरभग्नो भवेदविराधितो ममोत्सर्ग ।
तत्रैते आकारा आदिशब्देन सगृहीता ॥ ४४४ ॥

अथाकारमह णम् अगणीउ व छिंदेज्ज व, बोहियखोभाइ दीहडक्को वा ।
आगारेहिं अभग्गो, उस्सग्गो एवमाईहिं ॥ ४४५ ॥
अग्नयो वा छिन्द्याद् वा बोधिकक्षोभादि दीर्घदष्टो वा ।
आकारैरभग्न उत्सर्ग एवमादिभि ॥ ४४५ ॥

---

१ मूलम्—"एवमाइएहिं आगारेहिं अभग्गो अविराहिओ हुज्ज मे काउस्सग्गो" इति । २ इय गाथा आवश्यके १५१६ तमा—(पृ० ७८३)

अगणि त्ति पलीनणयं, उच्छिदेज्ज व विराल-पुरिसाइं । अन्याकारार्थ
बोहिय चोरविसेसा, तेसिं खोमे पलायणया ॥४४६॥
अग्निरिति प्रदीपनकमुच्छिन्द्याद् वा बिडाल–पुरुषादि ।
योधिकाः –चौरविशेषास्तेषां क्षोभे पलायनता ॥ ४४६ ॥

दीहो त्ति दीहपट्ठो, भुयगमो तेण होज्ज जइ डक्को ।
तो तस्स पटीयार, कारेज्ज करेज्ज वा जड वि ॥४४७॥
दीर्घ इति दीर्घपृष्ठो भुजगमस्तेन भवेद् यदि दष्ट ।
ततस्तस्य प्रतीकार कारयेत् कुर्याद् वा यद्यपि ॥ ४४७॥

भग्गो सव्वविणट्ठो, विराहिओ देसनासमणुपत्तो ।
दोण्ह पि अभावाओ,उस्सग्गो होज्ज मम सुद्धो॥४४८॥
भग्न सर्वविनष्टो विराधितो देशनाशमनुप्राप्त ।
द्वयोरपि अभावादुत्सर्गो भवेद् मम शुद्ध ॥ ४४८॥

सोलसभेयागारा, सव्वे चउहा समासओ होंति । सक्षेपत आकाराणा चतुष्प्रकारत्वम्
आगंतुका य सहया, नियोगजा तह य बज्झा य४४९॥
षोडशभेदा आकारा सर्वे चतुर्धा समासतो भवन्ति ।
आगन्तुकाश्च सहजा नियोगजास्तथा च बाह्याश्च॥४४९॥

आगंतुगा य दुविहा, अप्पनिमित्ता य बहुनिमित्ता य।
खासिय-खुय-जभाइय,अप्पनिमित्ता इमे तिन्नि ४५०॥
आगन्तुकाश्च द्विविधा अल्पनिमित्ताश्च बहुनिमित्ताश्च ।
कासित–क्षुत–जृम्भादिका अल्पनिमित्ता इमे त्रय ॥४५०

वायनिसग्गुडोया, भमली तह चेव पित्तमुच्छा य ।
एए य बहुनिमित्ता, अजिन्नपित्ताइबहुयत्ता ॥४५१॥
वातनिसर्गोद्भूता भ्रमरी तथैव पित्तमूर्छा च ।
एते च बहुनिमित्ता अजीर्ण–पित्तादिबहुकत्वात् ॥४५१॥

---

१ "बोधिका स्तेनका" आवश्यके हरिभद्रवृत्त —(पृ० ७८४)

ऊससिय नीससिय, दो सहजा तह निओगजा तिन्नि ।
खेल ग दिट्ठि सचालनामया खेसया वज्झा ॥ ४५२॥
उच्छ्वसित नि श्वसित द्वौ सहजौ तथा नियोगजास्त्रय ।
श्लेष्मा-ङ्ग-दृष्टि सचालनामया (का) शेषका बाह्या ४५२

आकाराणां कि प्रयोजनम् ?[1] आह भुयणेक्कपहुणो, वदणकज्जे पयट्टमाणस्स ।
सत्तवओ न हु जुत्त, आयारपगप्पण एय ॥ ४५३ ॥
आह भुवनैकप्रभोर्वन्दनकार्ये प्रवर्तमानस्य ।
सत्त्ववतो न खलु युक्तमाकारप्रकल्पनमेतम् ॥ ४५३ ॥

जिणवदणापयट्टो, पाणचाय करेज्ज जइ जीवो ।
मोक्खो वा सग्गो वा, नियमेण करट्ठिओ तस्स४५४॥
जिनवन्दनाप्रवृत्त प्राणत्याग कुर्याद् यदि जीव ।
मोक्षो वा स्वर्गा वा नियमेन करस्थितस्तस्य ॥ ४५४ ॥

का भत्ती तित्थयरे ?, का वा एगग्गया मणे तस्स ? ।
जो वदणापवत्तो, सभावइ देहसुह दुक्खे ॥ ४५५ ॥
का भक्तिस्तीर्थंकरे ? का वा एकाग्रता मनसि तस्य ? ।
यो वन्दनाप्रवृत्त सभावयति देहसुख-दु खानि ॥४५५॥

आचार्य —

उत्तरम् नो देहरक्खणट्ठा, आगारपरूवणा इमा किं तु ।
सुविसुद्धपालणट्ठा, भगभया चेव भणिय च ॥४५६॥

आचार्य —

नो देहरक्षणार्थमाकारप्ररूपणा इय कि तु ।
सुविशुद्धपालनार्थं भङ्गभयाचैव भणित वा ॥ ४५६ ॥

पचाशकसा क्ष्यम् वेयभगो गुरुदोसो, थेवस्स य पालणा गुणकरी उ ।
गुरलाघव च नेय, धम्मम्मि अओ य आगारा ४५७॥

---

1 एषा गाथा पचमे पञ्चाशके द्वादशी-(पृ० ९५)।

व्रतभङ्गो गुरुदोष स्तोकस्य च पालना गुणकरी तु ।
गुरु-लाघवं च ज्ञेयं धर्मेऽतस्त्वाकारा ॥ ४५७ ॥

किञ्च—

अविहिमरणं अकाले, सलहिज्जइ नेय धम्मियजणाणं ।
अप्पाणम्मि परम्मि य, जेण समो तेसि परिणामो॥४५८॥

किञ्च—

अविधिमरणमकाले श्लाघ्यते नैव धार्मिकजनानाम् ।
आत्मनि परे च येन समस्तेषां परिणामः ॥ ४५८ ॥

जओ भणियं—

भावियजिणवयणाणं, महत्तरहियाण नत्थि उ विसेसो ।
अप्पाणम्मि परम्मि य, तो वज्जे पीडमुभओऽवि॥४५९॥

यतो भणितम्—

भावितजिनवचनानां महत्तरहृदयानां नास्ति तु विशेषः ।
आत्मनि परे च ततो वर्जयेत् पीडामुभतोऽपि ॥ ४५९ ॥

अह सत्तमविरईए, चउरो आलावगा इमे होंति ।
जाव य अरिहंताणं, भगवंताणं च इच्चाई ॥ ४६० ॥

अथ सप्तमविरतौ चत्वार आलापका इमे भवन्ति ।
यावच्च अर्हतां भगवतां चेत्यादि ॥ ४६० ॥

जाव य सद्दो अवधारणम्मि कालप्पमाणविसयम्मि ।
अरहंता भगवंता, भणियसरूवा इमेसिं च ॥ ४६१ ॥

यावच्च शब्दोऽवधारणे कालप्रमाणविषयं ।
अर्हन्तो भगवन्तो भणितस्वरूपा एषा च ॥ ४६१ ॥

---

१ मूलम्—"जाव अरिहंताणं भगवंताणं नमुक्कारेणं न पारेमि ताव कायं ठाणेणं मोणेणं झाणेणं अप्पाणं वोसिरामि" इति ।

ऊससिय नीससिय, दो सहजा तह निओगजा तिन्नि ।
खेल-ग दिट्ठि सचालनामया सेसया बज्झा ॥ ४५२॥
उच्छ्वसित नि श्वसित द्वौ सहजौ तथा नियोगजास्त्रय ।
श्लेष्मा-ङ्ग-दृष्टि सचालनामया (का) शेषका बाह्या ४५२

आकाराणां किं प्रयोजनम् [1]
आह भुयणेक्कपहुणो, वदणकज्जे पयट्टमाणस्स ।
सत्तवओ न हु जुत्त, आयारपगप्पण एय ॥ ४५३ ॥
आह भुवनैकप्रभोर्वन्दनकार्ये प्रवर्तमानस्य ।
सत्त्ववतो न खलु युक्तमाकारप्रकल्पनमेतत् ॥ ४५३ ॥

जिणवदणापयट्टो, पाणच्चाय करेज्ज जइ जीवो ।
मोक्खो वा सग्गो वा, नियमेण करट्ठिओ तस्स४५४॥
जिनवन्दनाप्रवृत्त प्राणत्याग कुर्याद् यदि जीव ।
मोक्षो वा स्वर्गो वा नियमेन करस्थितस्तस्य ॥ ४५४ ॥

का भत्ती तित्थयरे?, का वा एगग्गया मणे तस्स? ।
जो वदणापवत्तो, सभावइ देहसुह दुक्खे ॥ ४५५ ॥
का भक्तिस्तीर्थंकरे? का वा एकाग्रता मनसि तस्य? ।
यो वन्दनाप्रवृत्त सभावयति देहसुख दु खानि ॥४५५॥

आचार्य:—

उत्तरम्
नो देहरक्खणट्ठा, आगारपरूवणा इमा किं तु ।
सुविसुद्धपालणट्ठा, भगभया चेव भणिय च ॥४५६॥

आचार्य —

नो देहरक्षणार्थमाकारप्ररूपणा इय किन्तु ।
सुविशुद्धपालनार्थं भङ्गभयाच्चैव भणित वा ॥ ४५६ ॥

पश्चाशकसाक्ष्यम्
वेयभगो गुरुदोसो, थेवस्स य पालणा गुणकरी उ ।
गुरुलाघव च नेय, धम्मम्मि अओ य आगारा ४५७॥

---

1 एषा गाथा पञ्चमे पञ्चाशके द्वादशी-(पृ० ९५)।

व्रतभङ्गो गुरुदोष स्तोकस्य च पालना गुणकरी तु ।
गुरु-लाघवं च ज्ञेयं धर्मेऽतश्चाकारा ॥ ४५७ ॥

किञ्च—

अविहिमरणं अकाले, सलहिज्जइ नेय धम्मियजणाणं ।
अप्पाणम्मि परम्मि य,जेण समो तेसि परिणामो४५८॥

किञ्च—

अविधिमरणमकाले श्लाघ्यते नैव धार्मिकजनानाम् ।
आत्मनि परे च येन समस्तेषां परिणाम ॥ ४५८ ॥

जओ भणियं—

भावियजिणवयणाणं, महत्तरहियाण नत्थि उ विसेसो ।
अप्पाणम्मि परम्मि य, तो वज्जे पीडमुभओऽवि४५९॥

यतो भणितम्—

भावितजिनवचनानां मध्यस्थरहितानां नास्ति तु विशेष ।
आत्मनि परे च ततो वर्जयेत् पीडामुभतोऽपि ॥ ४५९ ॥

अह सत्तमविरईए, चउरो आलावगा इमे होंति ।
जाव य अरिहंताणं, भगवंताणं च इच्चाई ॥ ४६० ॥

अथ सप्तमविरतौ चत्वार आलापका इमे भवन्ति ।
यावच्च अर्हतां भगवतां चेत्यादि ॥ ४६० ॥

जाव य सद्दो अवधारणम्मि कालप्पमाणविसयम्मि ।
अरहंता भगवंता, भणियसरूवा इमेसिं च ॥ ४६१ ॥

यावच्च शब्दोऽवधारणे कालप्रमाणविषये ।
अर्हन्तो भगवन्तो भणितस्वरूपा एषां च ॥ ४६१ ॥

---

१ मूलम्—"जाव अरिहंताणं भगवंताणं नमुक्कारेणं न पारेमि ताव कायं ठाणेणं मोणेणं झाणेणं अप्पाणं वोसिरामि" इति ।

होउ नमो अरहताण ति एवरूवो भवे नमुक्कारो ।
तेण ति तदुच्चारणपुव्वमह जा न पारेमि ॥ ४६२ ॥

भवतु नमोऽर्हद्भ्य इत्येवरूपो भवेद् नमस्कार ।
तेनेति तदुच्चारणपूर्वमह यावद् न पारयामि ॥ ४६२ ॥

ताव त्ति तप्पमाण, कालमह वोसिरामि अप्पाण ।
पयसवघो एसो, केहि पुणो करणभूएहिं ? ॥४६३॥

तावदिति तत्प्रमाण कालमह व्युत्सृजाम्यात्मानम् ।
पदसम्बन्ध एष कै पुन करणभूतै ? ॥ ४६३ ॥

काओ देहो तस्स उ ठाण उड्ढाइणा पगारेण ।
सठाणमेत्थ पुण, उद्धट्ठाण खलु पहाण ॥ ४६४ ॥

कायो देहस्तस्य तु स्थानमूर्ध्वादिना प्रकारेण ।
सस्थापनमत्र पुनरूर्ध्वस्थान खलु प्रधानम् ॥ ४६४ ॥

तेण उ उस्सग्गेण, उस्सग्गो एस मज्झ दट्ठव्वो ।
मोणेण उ वायाए, निरोहरूवेण करणेण ॥ ४६५ ॥

तेन तु उत्सर्गेणोत्सर्ग एष मम द्रष्टव्य ।
मौनेन तु वाचो निरोधरूपेण करणेन ॥ ४६५ ॥

झाणेण पचपरमेट्ठिसथुईपमुहवत्थुचिंताए ।
किरियातिगेण सहिओ, अप्पाण वोसिरामि त्ति॥४६६

ध्यानेन पञ्चपरमेष्ठिसस्तुतिप्रमुखवस्तुचिन्तया ।
क्रियात्रिकेण सहित आत्मान व्युत्सृजामीति ॥ ४६६ ॥

काय च वोसिरामी, ठाणाईएहि करणभूएहि ।
अप्पाण ति य नियय, पयघडणा होइ एव पि ॥४६७॥

काय च व्युत्सृजामि स्थानादिकै करणभूतै ।
आत्मानमिति च नियत पदघटना भवति एवमपि ॥४६७॥

एत्थ उ भणेज्ज कोइ, निरत्थया खासियाइआगारा । पुच्छा
भणिऊण नमुक्कार, करेइ खासाइचेट्ठाओ ॥ ४६८ ॥
अत्र तु भणेत् कश्चिद् निरर्थका कासिताद्याकारा ।
भणित्वा नमस्कारं करोति कासादिचेष्टा ॥ ४६८ ॥

नमकारपाढमेरो, काउस्सग्गो इह पडिन्नाओ ।
त पुण साहीण चिय, कि पुण आगारकरणेण?॥४६९
नमस्कारपाठमर्याद कायोत्सर्ग इह प्रतिज्ञात ।
तत् पुन स्वाधीनमेव किं पुनराकारकरणेन ? ॥ ४६९ ॥

ऊससिय नीससिय, मोत्तुं अगाइसुहुमचलण च ।
सेसा णिरत्थय चिय, आगारा एत्थ गुरुराह ॥४७०॥
उच्छ्वसित नि श्वसित मुक्त्वाऽङ्गादिसूक्ष्मचलन च ।
शेषा निरर्थका एव आकारा अत्र गुरुराह ॥ ४७० ॥

सच्चमिह वदणाए, अट्ठुस्सासतकाउसग्गेसु । प्रतिवच
सहज-निओगजवज्जा, पाय न घडति आगारा ॥४७१॥
सत्यमिह वन्दनाया अष्टोच्छ्वासान्तकायोत्सर्गेषु ।
सहज-नियोगजवर्ज्या प्रायो न घटन्त आकारा ॥४७१॥

किंतु जिणसासणे इह, गुरु-गुरुतरगा वि होंति उस्सग्गा ।
पक्ख-चउम्मासगाइसु, भासियमेय जओ सुत्ते ॥ ४७२ ॥
किन्तु जिनशासने इह गुरु गुरुतरका अपि भवन्ति उत्सर्गा
पक्ष-चतुर्मासकादिषु भाषितमेतद् यत सूत्रे ॥ ४७२ ॥

सायसय गोसि ऽद्ध तिन्नेव सया हवति पक्खम्मि ।
पच य चाउम्मासे, अट्ठसहस्स च वरिसम्मि ॥४७३॥
श्वासशत गोपेऽर्धं त्रीण्येव शतानि भवन्ति पक्षे ।
पञ्च च चतुर्मासे अष्टसहस्र च वर्षे ॥ ४७३ ॥

कारणनियमविसेसा, एत्तो ऊणाहिया ऽवि विज्जति ।
सव्वेसि तेसि करणे, एगो चिय दडओ एसो ॥४७४॥

९ कृत्वा घोटकपदमविधिना नाभिमण्डलस्योपरि ।
अधस्तात् जानुमात्रं तिष्ठति लम्बोत्तरोत्तमम् ॥ ४८४ ॥

उच्छाइऊण य थणे, चोल(ग)पट्टेण ठाइ उस्सग्गं ।
दंसाइरक्खणट्ठा, अहवा अन्नाणदोसेण ॥ ४८५ ॥
१० अवच्छाद्य च स्तनौ चोल(क)पट्टेन तिष्ठत्युत्सर्गम् ।
दंशादिरक्षणार्थमथवा अज्ञानदोषेण ॥ ४८५ ॥

मेलित्तु पण्हियाओ, चलणे वित्थारिऊण बाहिरओ ।
ठाउस्सग्ग एसो, बाहिरउद्धी मुणेयव्वो ॥ ४८६ ॥
११ मेलयित्वा पार्ष्णिकाग्रभागान् विस्तार्य बाह्यतः ।
तिष्ठत्युत्सर्गमेव बाह्योर्ध्वी ज्ञातव्य ॥ ४८६ ॥

अगुट्ठे मेलविउं, वित्थारिय पण्हियाओ बाहि तु ।
ठाउस्सग्ग एसो, भणिओ अब्भितरुद्धि त्ति ॥४८७॥
अङ्गुष्ठाग्रे मेलयित्वा विस्तार्य पार्ष्णिके बहिस्तु ।
तिष्ठत्युत्सर्गमेव भणितोऽभ्यन्तरोर्ध्वीति ॥ ४८७ ॥

कप्पं वा पट्टं वा पाउणिउं संजई व उस्सग्गे ।
ठाइ य खलिणे य जहा, रयहरणं अग्गओ काउं ॥
१२ कल्पं वा पट्टं वा प्रावृत्य संयतीवोत्सर्गे ।
१३ तिष्ठति च खलिनमिव यथा रजोहरणमग्रतः कृत्वा ॥४८८

भामेइ तहा दिट्ठिं, चलचित्तो वायसो व उस्सग्गे ।
छप्पइआण भएण व, कुणेई पट्टं कविट्ठं व ॥४८९॥
१४ भ्रामयति तथा दृष्टिं चलचित्तो वायस इवोत्सर्गे ।
१५षट्पदिकानां भयेनेव(वा) करोति पट्टं कपित्थमिव४८९

सीसं पकंपमाणो, जक्खाइट्ठो व कुणइ उस्सग्गं ।
मूओ व हुहुयंतो, तहेव छिज्जंतमाईसु ॥ ४९० ॥
१६ शीर्षं प्रकम्पमानो यक्षाविष्ट इव करोत्युत्सर्गम् ।
१७ मूक इव(वा) हुहुकुर्वन् तथैव छेद्यमानादिषु ॥४९०॥

अगुलि भमुहाओ वि(चि)य चालिंतो तह[य]कुणइ उस्सग्गं
आलावयगणणट्ठा, सठवणत्थ च जोगाण ॥ ४९१ ॥
१८ अङ्गुली-भ्रुवोऽपि च (ग्व) चालयन् तथा[च] करोति उत्सर्गम् ।
१९ आलापकगणनार्थं सस्थापनार्थं च योगानाम् ॥४९१

काउस्सग्गम्मि ठिओ, सुरा जहा वुडवुडेइ अवत्त ।
अणुपेहंतो तह वानरो व्व चालेइ उट्ठउडे ॥ ४९२ ॥
२० कायोत्सर्गे स्थितः सुरा यथा वुडवुडयति अव्यक्तम् ।
२१अनुप्रेक्षमाणस्तथा वानर इव चालयति ओष्ठपुटानि४९२

एए काउस्सग्ग, कुणमाणेण वि वुहेण दोसा ओ ।
सम्म परिहरियव्वा, जिणपडिकुट्ठ त्ति काऊण ॥४९३॥
एते कायोत्सर्गं कुर्वताऽपि बुधेन दोषास्तु ।
सम्यक् परिहर्तव्या जिनप्रतिकुष्टा इति कृत्वा ॥ ४९३ ॥

एए सामन्नेण, दोसा एगवीस होंति उस्सग्गे ।
अहिगारिविसेसाओ, केइ कस्सइ न हि घडंति ॥
एते सामान्येन दोषा एकविंशतिर्भवन्ति उत्सर्गे ।
अधिकारिविशेषात् केचित् कस्यचिद् न हि घटन्ते॥४९४॥

लवुत्तर-थणछायण, सजइदोसा न हुंति समणीण ।
वहुलवुत्तर थणछायण च दोसा न सड्ढीण ॥ ४९५॥
लम्बोत्तर-स्तनच्छादनौ सयतीनोषो न भवत श्रमणीनाम् ।
वधू-लम्बोत्तर-स्तनच्छादन च दोषा न श्राद्धीनाम्॥४९५॥

खलिण-कविट्ठदुगं पुण, अगीइसेहाइयाण सभवइ ।
सभवइ गिहत्थाणऽवि, कयाइ एगऽत्तभावम्मि॥४९६॥
खलिन-कपित्थद्विकं पुनरगीत-शैक्षादिकाना सभवति ।
सभवति गृहस्थानामपि कदाचिदेकत्वभावे ॥ ४९६ ॥

इय दोसविप्पमुक्को, उस्सग्गे चिंतिऊण मगलगं ।
भणिऊण नमोक्कार, पारइ विहिणा असभतो ॥४९७॥
इति दोषविप्रमुक्त उत्सर्ग चिन्तयित्वा मङ्गलकम् ।
भणित्वा नमस्कार पारयति विधिनाऽसम्भ्रान्त ॥४९७॥

संस्कृतभाषा परमेट्ठिनमोक्कार, सक्कयभासाइ भणइ थुइसमए ।
पुरिसो न चेव इत्थी, पायइभासानिबद्ध पि ॥४९८॥
परमेष्ठिनमस्कार संस्कृतभाषया भणति स्तुतिसमये ।
पुरुषो नैव स्त्री प्राकृतभाषानिबद्धमपि ॥ ४९८ ॥

जइ एगो देइ थुइ, अहऽण्णेगे तो थुइ पढइ एगो ।
अन्ने उस्सग्गट्ठिया, सुणंति जा सा परिसमत्ता ४९९
यद्येक ददाति स्तुतिमथानके तत स्तुतिं पठत्येक ।
अन्ये उत्सर्गस्थिता शृण्वन्ति यावत्सा परिसमाप्ता॥४९९॥

एत्थ य पुरिसथुईए वदइ देवे चउव्विहो सघो ।
इत्थीथुइए दुविहो, समणीओ साविया चेव ॥५००॥
अत्र च पुरुषस्तुतौ वन्दते देवान् चतुर्विध सङ्घ ।
स्त्रीस्तुतौ द्विविध श्रमण्य श्राविकाश्चैव ॥ ५०० ॥

बिंबस्स जस्स पुरओ, पारद्धा वदणा थुई तस्स ।
चेइयगेहे सामन्नवदणे मूलबिंबस्स ॥ ५०१ ॥
बिम्बस्य यस्य पुरत प्रारब्धा वन्दना स्तुतिस्तस्य ।
चैत्यगेहे सामान्यवन्दने मूलबिम्बस्य ॥ ५०१ ॥

जओ—
जेसिं भावजिणाण, विहिय सक्कत्थएण सथवण ।
जेसिं च चेइयाण, कओ मए वदणुस्सग्गो ॥५०२॥
यत —
येषा भावजिनाना विहित शक्रस्तवेन सस्तवनम् ।
येषां च चैत्याना कृतो मया वन्दनोत्सर्ग ॥ ५०२ ॥

तेसिं भुवणगुरूणं, ससुरासुरमणुयवंदियकमाणं ।
नामाणुकित्तणेणं, करेमि सुकयत्थमप्पाणं ॥५०३॥

तेषां भुवनगुरूणां ससुराऽसुरमनुजवन्दितक्रमाणाम् ।
नामानुकीर्तनेन करोमि सुकृतार्थमात्मानम् ॥ ५०३ ॥

अहवा भारहवासे, एए आसन्नकालभावित्ता ।
आसन्ना मे उवयारहेयवो उसहपमुहजिणा ॥५०४॥

अथवा भारतवर्षे एते आसन्नकालभावित्वात् ।
आसन्ना मम उपकारहेतव ऋषभप्रमुखजिना ॥ ५०४ ॥

तम्हा जुज्जइ विहिणा, सविसेसमिमेसि वंदणं काउं ।
नामुक्कित्तणपुव्वं, करेमि ता गरुयभत्तीए ॥ ५०५ ॥

तस्माद् युज्यते विधिना सविशेषमेषां वन्दनं कर्तुम् ।
नामोत्कीर्तनपूर्वं करोमि ततो गुरुकभक्त्या ॥ ५०५ ॥

एव परिभावंतो, पाए पाए पवत्तवीसामो ।
चउवीसत्थयसुत्तं, पढइ ठिओ जोगमुद्दाओ ॥५०६॥ चतुर्विंशतिस्त-वसूत्र तदर्थश्च

एव परिभावयन् पादे पादे प्रवृत्तविश्राम ।
चतुर्विंशतिस्तवसूत्र पठति स्थितो योगमुद्रात ॥ ५०६ ॥

"लोगस्सुज्जोयगरे" इत्यादि ।

एगो एत्थ सिलोगो, छच्च गाहाण होइ विन्नेयं ।
तह पायपमाणाओ, अट्ठावीसं च विरईओ ॥५०७॥

"लोकस्य उद्द्योतकरान्" इत्यादि ॥

एकोऽत्र श्लोक षट् गाथाना भवति विज्ञेयम् ।
तथा पादप्रमाणाद् अष्टाविंशतिश्च विरतय ॥ ५०७ ॥

१ पूर्णमूलम्—लोगस्सुज्जोयगरे धम्मतित्थयरे जिणे । अरिहन्ते कित्तइस्सं चउवीसं पि केवली ॥

एत्थ पुण अरिहंते, कम्मपय कित्तइस्समिइ किरिया ।
एयारो पुण सिद्धो, बीयविभत्तीए बहुवयण ॥ ५०८
अत्र पुनर् 'अर्हत' कर्मपद 'कीर्तयिष्यामि' इति क्रिया ।
एकार पुन सिद्ध द्वितीयाविभक्तौ बहुवचनम् ॥५०८॥

भणिय च पाइयलक्खणे—

प्राकृतलक्षणम् ए होइ अयारंते, एयम्मि बीयाए बहुसु पुँलिंगे ।
तह तइयाछट्ठीसत्तमीणमेगम्मि महिलत्थे ॥ ५०९ ॥

भणित च प्राकृतलक्षणे—

'ए' भवति अकारान्ते एकस्मिन्,
द्वितीयाया बहुषु पुल्लिङ्गे ।
तथा तृतीया-षष्ठी-सप्तमीनामेकस्मिन
महिलार्थे (स्त्रीलिङ्गे) ॥ ५०९ ॥

एत्थ उदाहरण—

तावितीए अमित्ते, तुह असिलट्ठीए पत्थिव ! रणम्मि ।
निव्वावतीएँ मण, विप्फुरिय निययसेणाए ॥ ५१० ॥

अत्रोदाहरणम्—

तापयन्त्या अमित्रान् तव असियष्ट्या पार्थिव ! रणे ।
निर्वापयन्त्या मनाग् विस्फुरित निजकसेनया ॥ ५१० ॥

अट्ठविहपाडिहेर, जम्हा अरहति तेण अरिहता ।
लोगस्सुज्जोयगरा, एय तु विसेसण तेसिं ॥ ५११ ॥
अष्टविधप्रातीहार्य यस्मादर्हन्ति तेनार्हन्त ।
लोकस्योद्योतकरा एतत् तु विशेषण तेषाम् ॥ ५११ ॥

नामाइभेयभिन्नो, लोगो बहुहा जिणागमे भणिओ ।
पचत्थिकायरूवो, घेत्तव्वो एत्थ पत्थावे ॥ ५१२ ॥
नामादिभेदभिन्नो लोको बहुधा जिनागमे भणित ।
पञ्चास्तिकायरूपो ग्रहीतव्योऽत्र प्रस्तावे ॥ ५१२ ॥

उज्जोओ वि हु दुविहो, नायव्वो दव्वभावसंजुत्तो ।
दव्वे चंदाइकओ, केवलनाणुब्भवो भावो ॥ ५१३ ॥
उद्द्योतोऽपि खलु द्विविधो ज्ञातव्यो द्रव्यभावसंयुक्त ।
द्रव्ये चन्द्रादिकृत केवलज्ञानोद्भवो भाव ॥ ५१३ ॥

भणियं च—

दव्वुज्जोउज्जोओ, पहा पयासेइ परिमियं खेत्तं । आवश्यकम्
भावुज्जोउज्जोओ, लोयालोयं पयासेइ ॥ ५१४ ॥

भणित च—

द्रव्योद्द्योतोद्द्योत प्रभा प्रकाशयति परिमित क्षेत्रम् ।
भावोद्द्योतोद्द्योतो लोकालोक प्रकाशयति ॥ ५१४ ॥

लोगस्सुज्जोयगरा, दव्वुज्जोए य न हु जिणा होंति ।
भावुज्जोयकरा पुण, होंति जिणवरा चउवीसं ५१५॥
लोकस्योद्द्योतकरा द्रव्योद्द्योते च न खलु जिना भवन्ति।
भावोद्द्योतकरा पुनर्भवन्ति जिनवराश्चतुर्विंशति ५१५॥

दव्वे वत्थुसहावो, धम्मो गम्माइण च ववहारो ।
कुप्पावयणगओ वा, भावे सुय-चरणरूवो त्ति ॥५१६॥
द्रव्ये वस्तुस्वभावो धर्मो गम्याऽऽदीना च व्यवहार ।
कुप्रावचनगतो वा भावे श्रुत-चरणरूप इति ॥ ५१६ ॥

दोग्गइगमणपसत्तं, जीवं धारेइ धरइ सुद्धाणे ।
तो होइ भावधम्मो, सो नऽन्नो नाणचरणाण ५१७॥

---

१ एतद् गाथाद्वय आवश्यके १०६२-१६१ गाथारूपम्—(पृ० ४९७)।
एतस्यैव श्रीआवश्यके—
"दुह दव्व-भावधम्मो दव्वे दव्वस्स दव्वमेवऽहवा ।
तित्ताइसभावो वा गम्मा इत्थी कुलिंगो वा ॥ १०६३ ॥
दुह होइ भावधम्मो सुय-चरणे य सुअम्मि सज्झायो ।
चरणम्मि समणधम्मो खंती-माइ भवे दसहा ॥ १०६४ ॥
एतयोश्च विवरण तत एवाऽवसेयम् । (पृ० ४९८)

एत्थ पुण अरिहते, कम्मपय कित्तइस्सामिइ किरिया ।
एयारो पुण सिद्धो, बीयविभत्तीए बहुवयण ॥ ५०८
अत्र पुनर् 'अर्हत ' कर्मपद 'कीर्तयिष्यामि' इति क्रिया ।
एकार पुन सिद्ध द्वितीयाविभक्तौ बहुवचनम् ॥५०८॥

भणिय च पाइयलक्खणे—

प्राकृतलक्षणम् ए होइ अयारते, एयम्मि बीयाए बहुसु पुंलिंगे ।
तह तइयाछट्ठीसत्तमीणमेगम्मि महिलत्थे ॥ ५०९ ॥

भणित च प्राकृतलक्षणे—

'ए' भवति अकारान्ते एकस्मिन्,
द्वितीयाया बहुषु पुल्लिङ्गे ।
तथा तृतीया–षष्ठी–सप्तमीनामेकस्मिन
महिलार्थे (स्त्रीलिङ्ग) ॥ ५०९ ॥

एत्थ उदाहरण—

तावितीए अमित्ते, तुह असिलट्ठीए पत्थिव ! रणम्मि ।
निव्वावतीऍ मण, विप्फुरिय नियवसेणाए ॥ ५१० ॥

अत्रोदाहरणम्—

तापयन्त्या अमित्रान् तव असियष्ट्या पार्थिव ! रणे ।
निर्वापयन्त्या मनाग् विस्फुरित निजकसेनया ॥ ५१० ॥

अट्ठविहपाडिहेर, जम्हा अरहति तेण अरिहता ।
लोगस्सुज्जोयगरा, एय तु विसेसण तेसिं ॥ ५११ ॥
अष्टविधप्रातीहार्य यस्मादर्हन्ति तेनार्हन्त ।
लोकस्योद्द्योतकरा एतत् तु विशेषण तेषाम् ॥ ५११ ॥

नामाइभेयभिन्नो, लोगो बहुहा जिणागमे भणिओ ।
पचत्थिकायरूवो, घेत्तव्वो एत्थ पत्थावे ॥ ५१२ ॥
नामादिभेदभिन्नो लोको बहुधा जिनागमे भणित ।
पञ्चास्तिकायरूपो ग्रहीतव्योऽत्र प्रस्तावे ॥ ५१२ ॥

उज्जोओ वि हु दुविहो, नायव्वो दव्वभावसंजुत्तो ।
दव्वे चंदाइकओ, केवलनाणुब्भवो भावो ॥ ५१३ ॥
उद्द्योतोऽपि खलु द्विविधो ज्ञातव्यो द्रव्यभावसंयुक्त ।
द्रव्ये चन्द्रादिकृत केवलज्ञानोद्भवो भाव ॥ ५१३ ॥

भणियं च—

दव्वुज्जोउज्जोओ, पहा पयासेइ परिमिय खेत्त ।   आवश्यकम्
भावुज्जोउज्जोओ, लोयालोय पयासेइ ॥ ५१४ ॥

भणित च—

द्रव्योद्द्योतोद्योत प्रभा प्रकाशयति परिमित क्षेत्रम् ।
भावोद्द्योतोद्द्योतो लोकालोक प्रकाशयति ॥ ५१४ ॥

लोगस्सुज्जोयगरा, दव्वुज्जोए य न हु जिणा होति ।
भावुज्जोयकरा पुण, होति जिणवरा चउवीस ५१५॥
लोकस्योद्द्योतकरा द्रव्योद्द्योते च न खलु जिना भवन्ति।
भावोद्द्यातकरा पुनर्भवन्ति जिनवराश्चतुर्विंशति ५१५॥

दव्वे वत्थुसहावो, धम्मो गम्माइण च ववहारो ।
कुप्पावयणगओ वा, भावे सुय-चरणरूवो त्ति ॥५१६॥
द्रव्ये वस्तुस्वभावो धर्मो गम्याऽऽदीना च व्यवहार ।
कुप्रावचनगतो वा भावे श्रुत-चरणरूप इति ॥ ५१६ ॥

दोग्गइगमणपवत्त, जीव धारेइ धरइ सुद्धाणे ।
तो होइ भाव धम्मो, सो नऽन्नो नाणचरणाण ५१७॥

---

१ एतद् गाथाद्वय आवश्यके १०६२-१६१ गाथारूपम्—(पृ० ४९७)।
२ एतदेव श्रीआवश्यके—
"दुह दव्व-भावधम्मो दव्वे दव्वस्स दव्वमेवऽहवा ।
तित्ताइसभावो वा गम्मा इत्थी कुलिंगो वा ॥ १०६३ ॥
दुह होइ भावधम्मो सुअ-चरणे य सुअम्मि सज्झायो ।
चरणम्मि समणधम्मो खता-मा" भवे दसहा ॥ १०६४ ॥
एतयोश्च विवरण तत एवाऽवसेयम् । (पृ० ४९८)

दुर्गतिगमनप्रवृत्त जीव धारयति धरति मूर्ध्नि ।
ततो भवति भावधम सो नान्यो ज्ञानचरणयो ॥५१७॥

तित्थ जेण तरिज्जइ, दवे नइ सागराण ओयारो ।
जेणुत्तरति लोया, सुहेण समभूमिरूवेण ॥ ५१८ ॥
तीर्थं येन तीर्यते द्रव्ये नदी-सागराणामवतार ।
येनोत्तरन्ति लोका सुखेन समभूमिरूपेण ॥ ५१८ ॥

त कह णु दवतित्थ, जम्हा नेगतओ तहि तरण ? ।
ज तेणाऽवि पइट्ठा, बुड्डता केइ दीसति ॥ ५१९ ॥
तत्कथ नु द्रव्यतीर्थं यस्माद् नैकान्ततस्तत्र तरणम् ? ।
यत्तेनाऽपि प्रविष्टा ब्रुडन्त केचिद् दृश्यन्ते ॥ ५१९ ॥

अच्चतिय पि नो त, पुणो पुणो तत्थ तरणसभवओ ।
तम्हा तव्विवरीय, विन्नेय भावओ तित्थ ॥ ५२० ॥
आत्यन्तिकमपि नो तत् पुन पुनस्तत्र तरणसभवत ।
तस्मात् तद्विपरीत विज्ञेय भावतस्तीर्थम् ॥ ५२० ॥

तरणिज्जे भवजलही, तित्थ तु चउविहो समणसघो ।
जे केइ भवजीवा, तरणत्थी तारआ ते उ ॥ ५२१ ॥
तरणीयो भवजलधि तीर्थं तु चतुर्विध श्रमणसङ्घ ।
ये केऽपि भव्यजीवास्तरणार्थिन तारकास्ते तु ॥५२१॥

एयम्मि सपविट्ठा, तरति ससारसायर नियमा ।
तिन्नो पुण भवजलही, न होइ भुज्जो वि तरियव्वो ॥५२२
एतस्मिन् सप्रविष्टास्तरन्ति ससारसागर नियमात् ।
तीर्णः पुनर्भवजलधिर्न भवति भूयोऽपि तरीतव्य ५२२॥

अहवा—[1]

दाहोवसम तण्हाइच्छेयण मलपवाहण चेव ।
तिहिँ अत्थेहिँ निउत्त, तम्हा त दव्वओ तित्थ ॥५२३॥

१ अत आरभ्य गाथात्रयम्-(५२३-५२४-२५) आवश्यके (१०६६-१०६७-१०६८) गाथारूपम्—(पृ ४९८)

अथवा—

दाहोपशम· तृष्णादिच्छेदन मलप्रवाहण चैव ।
त्रिभिरर्थैर्नियुक्त तस्मात् तत् द्रव्यतस्तीर्थम् ॥ ५२३ ॥

कोहम्मि उ निग्गहिए, दाहस्सुवसमणभावओ तित्थ ।
लोहम्मि उ निग्गहिए, तण्हावोच्छेयण होइ ॥५२४॥

क्रोधे तु निगृहीते दाहस्योपशमेन भावतस्तीर्थम् ।
लोभे तु निगृहीते तृष्णाव्युच्छेदन भवति ॥ ५२४ ॥

अट्ठविह कम्मरय, बहुएहिँ भवेहिँ सचिय जम्हा ।
तव सजमेण धोयइ, तम्हा तं भावओ तित्थ ॥५२५॥

अष्टविध कर्मरजो बहुकैर्भवे सञ्चित यस्मात् ।
तप –सयमेन धावति तस्मात् तद् भावतस्तीर्थम्॥५२५॥

इय भावधम्मतित्थस्स करणसीले जिणे त्ति एसत्थो ।
जियरागदोसमोहे, अरहते कित्तइस्स त्ति ॥ ५२६ ॥

इति भावधर्मतीर्थस्य करणशीलान् जिनानित्येपोऽर्थ ।
जितराग-दोष-मोहानर्हत कीर्तयिष्ये इति ॥ ५२६ ॥

चउवीस ति य सखा, भारहवासुब्भवाण अरहाण ।
अवि सद्दाओ वदे, महाविदेहाइपभवेऽवि ॥ ५२७ ॥

चतुर्विंशतिरिति च सख्या भारतवर्षोद्भवानामर्हताम् ।
अपि शब्दाद् वन्दे महाविदेहादिप्रभवान् अपि ॥५२७॥

कसिण केवलकप्प, लोग जाणति तह य पासति ।
केवलचरित्तनाणी, तम्हा ते केवली हुति ॥ ५२८ ॥

---

१ एषा आवश्यके एवम्—

चउवीस ति य सखा उसभाइआ उ भण्णमाणा उ ।
अवि-सद्दग्गहणा पुण एरवय-महाविदेहेसु ॥ १०७८ (पृ ५००)

२ एषा आवश्यके १०७९ तमा गाथा (पृ ५००)

कृत्स्नं केवलकल्पं लोकं जानन्ति तथा च पश्यन्ति ।
केवलचरित्रज्ञानिनस्तस्मात् ते केवलिनो भवन्ति ॥५२८॥

इह अक्खेव पसिद्धी उ—

आक्षेप-प्रसिद्धी

जह पटदेसम्मि पडो, गामो वा गामएगदेसम्मि ।
लोगस्स एगदेसे, वट्टइ तह लोगसद्दोऽवि ॥ ५२९ ॥

इहाक्षेप प्रसिद्धी तु—

यथा पटदेशे पटो ग्रामो वा ग्रामैकदेशे ।
लोकस्यैकदेशे वर्तते तथा लोकशब्दोऽपि ॥ ५२९ ॥

विशेषणानां साफल्यम्

लोगस्सुज्जोयगरा, चदाईयाऽवि तेण भन्नति ।
तेसिं वोच्छेयत्थं, भणियमिणं धम्मतित्थगरे ॥५३०॥
लोकस्योद्योतकराश्चन्द्रादिका अपि तेन भण्यन्ते ।
तेषां व्युच्छेदार्थं भणितमिदं धर्मतीर्थकरान् ॥ ५३० ॥

नइमाइओयारं, धम्मत्थं जे कुणतीह सुगमं ।
तेऽवि हु जणे पसिद्धिं, लहंति किर धम्मतित्थयरा ॥
नद्याद्यवतारं धर्मार्थं य कुर्वन्तीह सुगमम् ।
तेऽपि खलु जने प्रसिद्धिं लभन्ते किल धर्मतीर्थकरा ॥५३१

तेसिमजिणत्तभावा, विसेसणं इह जिण त्ति निद्दिट्ठं ।
ते उण छउमत्थजिणाऽवि हुंति तो केवली भणिया ॥
तेषामजिनत्वभावाद् विशेषणमिह जिन इति निर्दिष्टम् ।
ते पुनश्छद्मस्थ जिना अपि भवन्ति ततः केवलिनो भणिता ॥ ५३२ ॥

केवलनाणगुणाओ, सामन्नाऽवि हु हवंति केवलिणो ।
तेसिं अइसायणत्थं, अरहंते इय पयं भणियं ॥५३३॥
केवलज्ञानगुणात् सामान्या अपि खलु भवन्ति केवलिनः ।
तेषामतिशायनार्थम् अर्हत इति पदं भणितम् ॥ ५३३ ॥

नामाइभेयभिन्नाऽवि, जिणवरा सभवंति अरहता।
भावारिहतपडिवत्तिकारय केवली वयणं॥ ५३४॥
नामादिभेदभिन्ना अपि जिनवरा सभवन्त्यर्हन्त।
भावार्हत्प्रतिपत्तिकारक केवलि-वचनम्॥ ५३४॥

एव खलु अन्नोन्न, कायव्वा चालणा पइट्ठा उ।
बुद्धिनिउणेहि इहय, दिसिमेत्त दरिसिय एयं॥५३५॥
एव खलु अन्योन्य कर्तव्या चालना प्रतिष्ठा तु।
बुद्धिनिपुणैरिह दिङ्मात्र दर्शितमेतत्॥ ५३५॥

एसो सखेवेण, पढमसिलोगस्स भासिओ अत्थो।
वित्थरओ घेत्तव्वो, सिद्धतमहानिहाणाओ॥५३६॥
एष सक्षेपेण प्रथमश्लोकस्य भाषितोऽर्थ।
विस्तरतो ग्रहीतव्य सिद्धान्तमहानिधानात्॥ ५३६॥

"उसभमजियं च" गाहा॥ १॥
"ऋषभमजित च" गाथा॥ १॥
"सुविहिं चै पुप्फदत" गाहा॥ २॥
"सुविधिं च पुष्पदन्त" गाथा॥ २॥
"कुंथुं अरं च" गाहा॥ ३॥ सुत्रम्॥
"कुन्थुमर च" गाथा॥ ३॥ सूत्रम्।

---

१ आवश्यकादित

२ पूर्णमूलम्—

उसभमजिअ च वंदे सभयमभिणदण च सुमइं च।
पउमप्पह सुपास जिण च चदप्पह वदे॥ २॥

३ सुविहिं च पुप्फदत सीअल-सिज्जस-वासुपुज्ज च।
विमलमणत च जिण धम्म सतिं च वदामि॥ ३॥

४ कुथु अर च मल्लिं वदे मुणिसुव्वय नमिजिण च।
वदामिऽरिट्ठनेमिं पास तह वद्धमाण च॥ ४॥

अट्ठट्ठ उ नामाइं, भणियाइं एक्कमेक्कगाहाए ।
चउवीसत्थयसुत्ते, चउवीसाए जिणवराण ॥ ५३७ ॥
अष्टाष्ट तु नामानि भणितानि एकैकगाथायाम् ।
चतुर्विंशतिस्तवसूत्रे चतुर्विंशतेर्जिनवराणाम् ॥ ५३७ ॥

पौनरुक्त्यपरिहार

जं पुण वदइ किरिया भणणं सुत्ते पुणो पुणो एत्थ ।
आयरपगासगत्ता, पुणरुत्त तं न दोसगरं ॥ ५३८ ॥
यत् पुनर् 'वन्दते' क्रिया भणनं सूत्रे पुनः पुनरत्र ।
आदरप्रकाशकत्वात् पुनरुक्तं तन्न दोषकरम् ॥ ५३८ ॥

कानि तीर्थकराणां नाम्नां कारणानि ? तदर्थाश्च के ?

एएसिं नामाणं, जे अत्था कारणाइं जाइं वा ।
इच्छामि नाउमेयं, पुच्छइ सीसो गुरू आह ॥५३९॥
एतेषां नाम्नां येऽर्था कारणानि यानि वा ।
इच्छामि ज्ञातुमेतत् पृच्छति शिष्यो गुरुराह ॥ ५३९ ॥

ऋषभनाम्नोऽर्थः

उसहो पहाणवसहो, दुव्वहभरवहणपच्चलो होइ ।
इय दुव्वहधम्मधुरावहणखमो तो जिणो उसहो ॥५४०॥
ऋषभः प्रधानवृषभो दुर्वहभरवहनप्रत्यलो भवति ।
इति दुर्वहधर्मधुरावहनक्षमस्ततो जिनः ऋषभः ॥ ५४० ॥

जइ वा वसो त्ति धम्मो, भावइ दढ तेण तो भवे वसभो ।
जइ एवं सव्वे वि हु, वसहा किर किं न भणति ? ॥५४१
यदि वा वृष इति धर्मः, भावयति दृढं तेन ततो भवेद् वृषभः ।
यद्येवं सर्वेऽपि खलु वृषभाः किल किं न भण्यन्ते ? ॥५४१॥

ऋषभविशेषार्थ

सच्चमिणं किंतु फुडं, अन्न पि हु एत्थ कारणं अत्थि ।
एयस्से ऊरजुयले, तव्वियसुनज्जुल धवल ॥ ५४२ ॥

---

१ यानि चात्र तीर्थंकरनामप्रधानकारणानि दर्शितानि तानि सर्वाण्येव श्रीआवश्यके क्वचित् प्रकारान्तरेण सव्याख्यानानि १०८०-१०९१ गाथासु सुस्पष्टितानि—आवश्यके (पृ ५०२-५०६)

सत्यमिद किंतु स्फुटमन्यदपि खल्वत्र कारणमस्ति ।
एतस्योरुयुगले तप्तसुवर्णोज्ज्वल धवलम् ॥ ५४२ ॥

अन्नोन्नाभिमुह किर, वसहजुगं लछणं रुइरमासि ।
सुमिणम्मि पढममुसभो, चोद्दससुमिणाण मज्झम्मि ५४३

अन्योन्याभिमुख किल वृषभयुग लाञ्छन रुचिरमासीत् ।
स्वप्ने प्रथममृषभश्चतुर्दशस्वप्नाना मध्ये ॥ ५४३ ॥

दिट्ठो मरुदेवीए, तेण कयं उसहनाममेयस्स ।
तुट्ठेणाऽमरवइणा, अन्नेसिं पुण ठिई एसा ॥ ५४४ ॥

दृष्टो मरुदेव्या तेन कृतमृषभनामैतस्य ।
तुष्टेनाऽमरपतिना अन्येषा पुन स्थितिरेषा ॥ ५४४ ॥

गय-वसह-सीह-अभिसेय-दाम-ससि-दिणयर ज्झय कुभ ।
पउमसर-सागर-विमाण-भवण रयणुच्चय सिहिं च ॥५४५॥

गज-वृषभ-सिंह-अभिषेक-दाम-शशि-दिनकर ध्वज कुम्भम् ।
पद्मसर -सागर-विमान-भवन रत्नोच्चय-शिखिन च ॥५४५॥

परिवाडीइ इमाए, जणणीओ सुमिणयाइँ पेच्छंति ।
गब्भावयारसमए, तित्थंकर–चक्कवट्टीणं ॥ ५४६ ॥

परिपाट्याऽनया जनन्य स्वप्नान् प्रेक्षन्ते ।
गर्भावतारसमये तीर्थंकर-चक्रवर्तिनो ॥ ५४६ ॥

इंदिय विसय-कसायाइएहिँ घोरतरगवेरीहिं । अजितसामान्यार्थ
न जिओ मणय पि जओ, भन्नइ अजिओ जिणो तेण ५४७

इन्द्रिय विषय-कषायादिकैर्घोरान्तरङ्गवैरिभि ।
न जितो मनागपि यतो भण्यतेऽजितो जिनस्तेन ॥ ५४७ ॥

अन्ने वि तेहिं न जिया, अजिया तो ते वि किं न उच्चंति? ।
भन्नइ विसेसकारणमन्न पि हु भगवओ अत्थि ॥ ५४८ ॥

अन्येऽपि तैर्न जिता अजितास्ततस्तेऽपि किं नोच्यन्ते ? ।
भण्यते विशेषकारणमन्यदपि खलु भगवतोऽस्ति ॥५४८॥

अजितविशेषार्थ

जियसत्तुनिवेण समं, कीलंती अक्खजूयकीलाए ।
न कयाइ जयं पत्ता, विजया देवी पुरा काले ॥५४९॥

जितशत्रुनृपेण समं क्रीडन्ती अक्षद्यूतक्रीडायाम् ।
न कदाचिद् जयं प्राप्ता विजया देवी पुरा काले ॥५४९॥

गब्भगए भगवंते, न जिया ईसिं पि सा नरिंदेण ।
जायस्स तेण पिउणा, अजिओ त्ति पइट्ठियं नामं ॥५५०॥

गर्भगते भगवति न जिता ईषदपि सा नरेन्द्रेण ।
जातस्य तेन पित्रा 'अजित' इति प्रतिष्ठितं नाम ॥५५०॥

शंभवसामान्यार्थ

सं सोक्खं ति पवुच्चइ, दिट्ठे तं होइ सव्वजीवाणं ।
तो संभवो जिणेसो, सव्वे वि हु संभवा एवं ॥५५१॥

शं सौख्यमिति प्रोच्यते दृष्टे तद् भवति सर्वजीवानाम् ।
तत शंभवो जिनेश सर्वेऽपि खलु शंभवा एवम् ॥५५१॥

शंभवविशेषार्थ

भन्नंति भुवणगुरुणो, नवरं अन्नं पि कारणं अत्थि ।
सावत्थीनयरीए, कयाइ कालस्स दोसेण ॥ ५५२ ॥

भण्यन्ते भुवनगुरव, नवरमन्यदपि कारणमस्ति ।
श्रावस्तीनगर्यां कदाचित कालस्य दोषेण ॥ ५५२ ॥

जाए दुब्भिक्खभरे, दुत्थीभूए जणे समत्थे वि ।
अवयरिओ एस जिणो, सेणादेवीए उयरम्मि॥५५३॥

जाते दुर्भिक्षभरे दु स्थीभूते जने समस्तेऽपि ।
अवतीर्ण एष जिन सेनादेव्या उदरे ॥ ५५३ ॥

सयमेवागम्म सुराहिवेण सपूइया तओ जणणी ।
वद्धाविया य भुवणेक्कमाणुतणयस्स लाभेण ॥५५४॥

स्वयमेवाऽऽगम्य सुराधिपेन सपूजिता ततो जननी ।
वर्धिता (वर्धापिता) च भुवनैकभानुतनयस्य लाभेन॥५५४॥

तद्दियह चिय सहसा, समत्थसत्थेहि धन्नपुन्नेहिं ।
सव्वत्तो इत्तेहि, सुह सुभिक्ख तहि जाय ॥ ५५५ ॥

तद्दिवसादेव सहसा समर्थमार्थैर्धान्यपूर्णं ।
सर्वत आयद्भि: सुख सुभिक्ष तत्र जातम् ॥ ५५५ ॥

सभवियाइ जम्हा, समत्तसस्साइ सभवे तस्स ।
तो सभवो त्ति नाम, पइट्ठिय जणणि जणएहि ॥५५६॥

सभूतानि यस्मात् समस्तसस्यानि सभवे तस्य ।
तत सभव इति नाम प्रतिष्ठित जननी-जनकाभ्याम् ॥५५६॥

अभिणदइ आणदइ, रूवाइगुणेहि तिहुयण सयल । अभिनन्दनसामान्यार्थ
अभिणदणो जिणो तो, अन्न पि हु कारण बीय॥५५७॥

अभिनन्दति आनन्दति रूपादिगुणैस्त्रिभुवन सकलम् ।
अभिनन्दनो जिनस्ततोऽन्यदपि खलु कारण द्वितीयम् ॥

गब्भगए तम्मि जओ, जणणीमच्चतभत्तिसजुत्तो । अभिनन्दनविशेषार्थ
अभिनदइ अभिक्ख, सक्को अभिणंदणो तेण ॥५५८॥

गर्भगते तस्मिन् यतो जननीमत्यन्तभक्तिसयुक्त ।
अभिनन्दत्यभीक्ष्ण शक्रोऽभिनन्दनस्तेन ॥ ५५८ ॥

पावायारनिमित्ता, मोक्खाभिमुहा सुहा मई जस्स । सुमतिसामान्यार्थ
सो सुमई तित्थयरो, जइ एव सुमइणो सव्वे ॥५५९॥

पापाचारनिमित्ता मोक्षाभिमुखा शुभा मतिर्यस्य ।
न सुमतिस्तीर्थकरो यद्येव सुमतय सर्वे ॥ ५५९ ॥

एत्थ विसेसकारण—

अचिरागयवणिमरणे, दोण्ह सवत्तीण दारओ एगो । सुमतिविशेषार्थ
यालगहग्गह दोण्ह वि, ववहारो मेहनिवपुरओ॥५६०॥

अत्र विशेषकारणम्—

अचिरागतवणिग्मरणे द्वयो सपत्न्योर्बालक एक ।
बाल्महाग्रहो द्वयोरपि व्यवहारो मेघनृपपुरत ॥ ५६० ॥

रन्नो चिंताइसओ सगे-यरा कहमिमीण विन्नेया ।
चिंताकारणपुच्छा, देवीए राइणो कहिय ॥ ५६१ ॥
राज्ञश्चिन्तातिशय स्वके-तरा कथमनयोर्विज्ञेया ।
चिन्ताकारणपृच्छा देव्या राज्ञ कथितम् ॥ ५६१ ॥

तीऍ भणियाओ ताओ, पुत्त वित्त च कुणह दोभाए ।
पडिवन्नममायाए, मायाए जपिय देवि ! ॥ ५६२ ॥
तया भणिते ते पुत्र वित्त च कुरुत द्विभागे ।
प्रतिपन्नममात्रा मात्रा कथित देवि ! ॥ ५६२ ॥

मा माऽऽणवेसु एव, दव्व सव्व पि देहि एयाए ।
अप्पेहि मज्झ पुत्त, जीवत जेण पेच्छामि ॥ ५६३ ॥
मा माऽऽज्ञापय एव द्रव्य सर्वमपि देहि एतस्यै ।
अर्पय मम पुत्र जीवन्त येन प्रेक्षे ॥ ५६३ ॥

एसा सग त्ति नाउ, पुत्तो वित्त च तीइ दिन्नाई ।
निद्धाडिया य इयरी, रन्ना अलिय त्ति कुविएण ॥ ५६४ ॥
एषा स्वकेति ज्ञात्वा पुत्रो वित्त च तस्यै दत्तानि ।
निर्धाटिता चेतरा राज्ञाऽलीकेति कुपितेन ॥ ५६४ ॥

गब्भगए ज जाया, मगलदेवीऍ एरिसा सुमई ।
तुट्ठेण तत्तो रन्ना, जिणस्स सुमई कय नाम ॥ ५६५ ॥
गर्भगते यद् जाता मङ्गलदेव्या एतादृशी सुमति ।
तुष्टेन ततो राज्ञा जिनस्य सुमति कृत नाम ॥ ५६५ ॥

पद्मप्रभसामान्यार्थ पउम बहुप्पयार, तहवि हु रत्तुप्पल इह पगय ।
तस्सरिसी जस्स पहा, सो खलु पउमप्पहो अरहा ॥ ५६६ ॥

पद्म बहुप्रकारं तथाऽपि खलु रक्तोत्पलमिह प्रगतम् ।
तत्सदृशी यस्य प्रभा स खलु पद्मप्रभोऽर्हन् ॥ ५६६ ॥

जइ वि इह वासुपुज्जो, एरिसवन्नो तहाऽवि हु विसेसो । पद्मप्रभविशेषार्थं
पउमसयणम्मि जणणीएँ डोहलो तेण पउमाभो ५६७
यद्यपि इह वासुपूज्य एतादृशवर्णस्तथाऽपि खलु विशेषः ।
पद्मशयने जनन्या दोहृदस्तेन पद्माभ ॥ ५६७ ॥

पासा देहविभागा, सुसोहणा जस्स सो खलु सुपासो । सुपार्श्वसामान्यार्थं
सव्वे वि एरिस चिय, एत्थ वि हेऊ इमो अन्नो ॥५६८
पार्श्वानि देहविभागा सुशोभना यस्य स खलु सुपार्श्वः ।
सर्वेऽप्येतादृशा एवात्राऽपि हेतुरयमन्यः ॥ ५६८ ॥

गब्भगए जं जणणी, जायसुपासा तओ सुपासजिणो । सुपार्श्वविशेषार्थं
चंदसमा देहपहा, जस्स उ चदप्पहो सो उ ॥ ५६९ ॥ चन्द्रप्रभसामान्यार्थं
गर्भगते यद् जननी जातसुपार्श्वा ततः सुपार्श्वजिनः ।
चन्द्रसमा देहप्रभा यस्य तु चन्द्रप्रभः स तु ॥ ५६९ ॥

सुविहिजिणो वि हु एवंविहो त्ति भन्नइ विसेसहेऊ त्तो । चन्द्रप्रभविशेषार्थं
चंदपियणम्मि जणणीएँ डोहलो तेण चंदाभो ॥५७०॥
सुविधिजिनोऽपि खल्वेवंविध इति भण्यते विशेषहेतुस्ततः ।
चन्द्रपाने जनन्या दोहृदस्तेन चन्द्राभः ॥ ५७० ॥

सुविहिं च पुप्फदंतं, सुविही नाम विसेसणं बीयं । सुविधिसामान्यार्थं
तत्थऽवि विही विहाणं, किरिया सा सोहणा जस्स५७१
सुविधिं च पुष्पदन्तं सुविधिर्नाम विशेषणं द्वितीयम् ।
तत्राऽपि विधिर्विधानं क्रिया सा शोभना यस्य ॥५७१ ॥

सो सुविही नामसत्थो, कारणमेयस्स जेण से जणणी । सुविधिविशेषार्थ
सव्वविहीसु वि कुसला, गब्भगए तेण सुविहिजिणो५७२
स सुविधिर्नामसार्थः (शस्त) कारणमेतस्य येन तस्य जननी।
सर्वविधिष्वपि कुशला गर्भगते तेन सुविधिजिनः ॥५७२॥

अन्यमतम् कुंदकुसुमाणुरूवा, दंता ज तस्स पुष्फदंतो तो ।
अन्ने एव नाम, सुविहि च विसेसण दंति ॥ ५७३ ॥
कुन्दकुसुमानुरूपा दन्ता यत्तस्य पुष्पदन्तस्तत ।
अन्ये एतन्नाम सुविधि च विशेषण ददति ॥ ५७३ ॥

शीतलसामान्यार्थ सीयलवयणो लेसाएँ, सीयलो तेण सीयलो भयवं ।
सवे वि एरिस चिय, विसेसहेऊ इमस्सेसो ॥५७४॥
शीतलवच(द)नो लेश्यया शीतलस्तेन शीतलो भगवान् ।
सर्वेऽपि एतादृशा एव विशेषहेतुरस्यैष ॥ ५७४ ॥

शीतलविशेषार्थ गब्भट्ठिए जिणिंदे, जणणीहत्थेण फुसियदेहस्स ।
पिउणो दाहोवसमो, संजातो सीयलो तेण ॥ ५७५ ॥
गर्भस्थिते जिनेन्द्रे जननीहस्तेन स्पृष्टदेहस्य ।
पितुर्दाहोपशम सजात शीतलस्तेन ॥ ५७५ ॥

श्रेयांससामान्यार्थ सेया पसमणिज्जा, अंसा देहस्स अवयवा जस्स ।
सो सेज्जसो भन्नइ, एसो अन्नो वि पज्जाओ ॥५७६॥
श्रेयास (श्रेता) प्रशसनीया अंशा देहस्य अवयवा यस्य ।
स श्रेयासो भण्यते एष अन्योऽपि पर्याय ॥ ५७६ ॥

श्रेयांसविशेषार्थ महरिहसेज्जारुहणम्मि डोहलो आसि जेण जणणीए ।
गब्भगए भगवंते, सा किर सेज्जा अपरिभोगा॥५७७॥
महार्हशय्यारोहणे दोहद आसीद् येन जनन्या ।
गर्भगते भगवति सा किल शय्या अपरिभोगा ॥५७७ ॥

कुलदेवयाणुभावा, न सहइ सयणंतरस्स अन्नस्स ।
तत्थ य सुत्ता देवी, सहसा कुलदेवया नट्ठा ॥५७८॥
कुलदेवतानुभावाद् न सहते स्वजनान्तरस्यान्यस्य ।
तत्र च सुप्ता देवी सहसा कुलदेवता नष्टा ॥ ५७८ ॥

तुट्ठेण तओ पिउणा, सेज(ज्ज)सो एस जिणवरो भणिओ।
वासुपूज्य तह होइ वासुपुज्जो, वसुपुज्जनिवस्स जमनच ॥५७९॥

तुष्टेन ततः पित्रा श्रेयांस एष जिनवरो भणितः ।
तथा भवति वासुपूज्यो वसुपूज्यनृपस्य यदपत्यम् ॥ ५७९॥

अहवा—

पूएइ वासवो जं जणणिं गब्भट्ठियम्मि जिणनाहे ।
आणंदनिब्भरमणो, वत्थाहरणेहिं अणवरयं ॥ ५८०[1]॥

अथवा—

पूजयति वासवो यद् जननीं गर्भस्थिते जिननाथे ।
आनन्दनिर्भरमना वस्त्राभरणैरनवरतम् ॥ ५८० ॥

तम्हा तिलोयपहुणो, पिउणा तुट्ठेण सयणपच्चक्खं ।
नामं पि वासुपुज्जो, पइट्ठियं भुवणसुपसिद्धं ॥ ५८१ ॥

तस्मात् त्रिलोकप्रभोः पित्रा तुष्टेन स्वजनप्रत्यक्षम् ।
नामाऽपि वासुपूज्यः प्रतिष्ठितं भुवनसुप्रसिद्धम् ॥५८१॥

अगमल कम्ममल, विगय दुविह मल जिणिंदस्स । विमलनामान्याय
निमलो त्ति तेण वुच्चइ,सव्वे वि हु किं न तो निमला? ५८२

अङ्गमल कर्ममलो विगतो द्विविधो मलो जिनेन्द्रस्य ।
विमल इति तेनोच्यते सर्वेऽपि खलु किं न ततो निमला ? ॥

अत्थि विसेसनिमित्तं, जह भणियं सुमइनाममायाए । विमलविशेषाय
पुत्तविवाए महिलादुगस्स नवरं अह विसेसो ॥५८३॥

अस्ति विशेषनिमित्तं यथा भणितं सुमतिनाममातुः ।
पुत्रविवादे महिलाद्विकस्य नवरमथ विशेषः ॥ ५८३ ॥

रायगणम्मि चिट्ठइ, एसो अहिणवसमुग्गओ भूओ ।
पुत्तो य मज्झ उदरे, अत्थि महाबुद्धिसपन्नो ॥५८४॥

राजाङ्गणे तिष्ठति एष अभिनवसमुद्गको(तो) भूतः ।
पुत्रश्च ममोदरेऽस्ति महाबुद्धिसपन्नः ॥ ५८४ ॥

एसो जोव्वणपत्तो, इमस्स वरपायवस्स छायाए ।
एय तुम्ह विवायं, छिंदिस्सइ नत्थि संदेहो ॥ ५८५ ॥

1 मुद्रितपुस्तके नम्यासह, मेवाऽस्त, यमाऽस्त इत्यपि

एष यौवनप्राप्तोऽस्य वरपादपस्य छायायाम् ।
एत तव विवाद छेत्स्यति नाऽत्र सन्देह ॥ ५८५ ॥

तत्तियमेत्त काल, ता चिट्ठह ताव निब्भुया तुब्भे ।
पडिवन्नममायाए, माया न खमइ मुहुत्त पि ॥५८६॥
तावन्मात्र काल तत्र तिष्ठत तावत् निभृता यूयम् ।
प्रतिपन्नममातृक्या माता न क्षमते मुहूर्तमपि ॥ ५८६ ॥

भणइ य फिट्टइ गेह, एव दुण्ह वि विभिन्नचित्ताण ।
ज वा त वाढाओ अप्पिज्जइ देवि ! मम पुत्तो ॥५८७॥
भणति च स्फेटयति गेहमेव द्वयोरपि विभिन्नचित्तयो ।
यद् वा तद् वाढाद्प्यते देवि ! मम पुत्र ॥ ५८७ ॥

नियमइ कोसल्लेण, सामा नाऊण तारि परमत्थ ।
छिंदइ त ववहार, पुव्वुत्तकमेण नीसेस ॥ ५८८ ॥
नियमयति कौशल्येन श्यामा ज्ञात्वा तयो परमार्थम् ।
छिनत्ति त व्यवहार पूर्वोक्तक्रमेण नि शेषम् ॥ ५८८ ॥

एव विमल बुद्धि, कयवम्मनराहिवेण नाऊण ।
एसो गब्भपभावो, सुयस्स विमलो कय नाम ॥५८९॥
एव विमला बुद्धि कृतवर्मनराधिपेन ज्ञात्वा ।
एष गर्भप्रभाव सुतस्य विमल कृत नाम ॥ ५८९ ॥

अनन्तनामान्वर्थ

नाण जेण अणत, बल च विरिय च सासयसुह च ।
तेण जिणिंदोऽनतो(नऽन्नो), अन्न पि हु कारण अत्थि५९०
ज्ञान येन अनन्त बल च वीर्य च शाश्वतसुख च ।
तेन जिनेन्द्रोऽनन्तो(नान्यो)ऽन्यदपि खलु कारणमस्ति ५९०

अनन्तविशेषार्थ

जम्हाऽवयारसमए, जएक्कनाहस्स दिट्ठमनाए ।
रयणविचित्तमणत, दाम सुमिणे तओऽणतो ॥५९१॥
यस्मादवतारसमये जगदेकनाथस्य दृष्टमम्बया ।
रत्नविचित्रमनन्त दाम स्वप्ने ततोऽनन्त ॥ ५९१ ॥

धम्मफलभूयरूवाइगुणगणो धम्मदेसओ सो सो । धर्मसामान्यार्थं
पच्चक्खो धम्मो इव, भन्नइ धम्मो जिणो तेण ॥५९२॥
धर्मफलभूतरूपादिगुणगणो धर्मदेशक स स ।
प्रत्यक्षो धर्म इव भण्यते धर्मो जिनस्तेन ॥ ५९२ ॥

अहवा—

अहिओ धम्मुच्छाहो, जाओ जणणीए तम्मि उअरत्थे। धर्मविशेषार्थ
तुट्टेण तेण पिउणा, जिणस्स धम्मो कयं नाम ॥५९३॥

अथवा—

अधिको धर्मोत्साहो जातो जनन्या तस्मिन्नुदरस्थे ।
तुष्टेन तेन पित्रा जिनस्य धर्म कृत नाम ॥ ५९३ ॥

सती पसमो भन्नइ, अवइरित्तो य तीए तो सन्ती । शान्तिसामान्यार्थ
रागदोसविउत्तो, भावत्थो होइ एयस्स ॥ ५९४ ॥
शान्ति प्रशमो भण्यतेऽव्यतिरिक्तश्च तया तत शान्ति ।
रागद्वेषवियुक्तो भावार्थो भवत्येतस्य ॥ ५९४ ॥

अन्न पि एत्थ कारणमिमस्स नामस्स गयउरे नयरे। शान्तिविशेषार्थ
जाय महतमसिवं, खुद्दसुरकोवदोसेण ॥ ५९५ ॥
अन्यदप्यत्र कारणमस्य नाम्नो गजपुरे नगरे ।
जात महदशिव क्षुद्रसुरकोपदोषेण ॥ ५९५ ॥

अइराढेवीउयरे, अवयरिए सोलसम्मि तित्थयरे ।
असिव ज्झत्ति पणट्ठं, तिमिरं व समुग्गए सूरे ॥५९६॥
अचिरादेव्युदरेऽवतीर्णे षोडशे तीर्थकरे ।
अशिव झटिति प्रणष्ट तिमिरमिव समुद्गते सूर्ये ॥५९६॥

जाया पुरम्मि सती, तत्तो तुट्ठेण वीससेणेणं ।
सति त्ति कय नाम, तिलोयचूडामणिजिणस्स ॥५९७॥
जाता पुरे शान्ति ततस्तुष्टेन विश्वसेनेन ।
शान्तिरिति कृत नाम त्रिलोकचूडामणिजिनस्य ॥५९७॥

कुंथु रयणमयमहाथूभं, दट्ठूण घरगणागयं सुमिणे ।
जं पडिबुद्धा देवी सुयस्स कुंथू कयं नामं ॥ ५९८ ॥
रत्नमयमहास्तूपं दृष्ट्वा गृहाङ्गणागतं स्वप्ने ।
यत् प्रतिबुद्धा देवी सुतस्य कुन्थु कृतं नाम ॥ ५९८ ॥

अरसामान्यार्थ नो राइ नो पयच्छइ, सावं वाऽणुग्गहं च जीवाणं ।
राग-दोसविउत्तो, होइ जिणंदो अरो तेण ॥ ५९९ ॥
नो राति नो प्रयच्छति शापं वाऽनुग्रहं च जीवानाम् ।
राग द्वेषवियुक्तो भवति जिनेन्द्रोऽरस्तेन ॥ ५९९ ॥

अहवा—
अरविशेषार्थ उत्तमरहगजोगो, लद्धो सुमहारिओ अगे सुविणे ।
जयणीए तेण कयं, अरो त्ति नामं जिणंदस्स ॥६००॥

अथवा—
उत्तमरथाङ्गयोगो लब्ध सुमहार्होऽर स्वप्ने ।
जनन्या तेन कृतमर इति नाम जिनेन्द्रस्य ॥ ६०० ॥

मल्लिसामान्यार्थ मोहाइमल्लमहणो, विज्जइ मल्लो परिग्गहे जम्हा ।
सुक्कज्झाणऽभिहाणो, मन्नइ तम्हा जिणो मल्ली ॥६०१
मोहादिमल्लमथनो विद्यते मल्ल परिग्रहे यस्मात् ।
शुक्लध्यानाभिधानो मन्यते तस्माद् जिनो मल्लि ॥६०१॥

अन्न च—
मल्लिविशेषार्थ कुच्छिगए जिणनाहे, देवीएँ पभावईएँ उप्पन्नो ।
वरसुरहिमल्लसयणम्मि डोहलो तेण मल्लिजिणो ॥६०२

अन्यच्च—
कुक्षिगते जिननाथे देव्या प्रभावत्या उत्पन्न ।
वरसुरभिमाल्यशयने दोहदस्तेन मल्लिजिन ॥ ६०२ ॥

मुनिसुव्रतसामान्यार्थ मुणइ तिकालावत्थं, जयस्स जं सो भवे मुणी तेण ।
सोहणवएहि जुत्तो, त्ति सुव्वओ पयडुग नामं ॥६०३॥

जानाति त्रिकालावस्था जगतो यत् स भवेद् मुनिस्तेन ।
शोभनव्रतैर्युक्त इति सुव्रत पदद्विक नाम ॥ ६०३ ॥

जइ वि हु सव्वे एवंविह त्ति तह वि हु इमम्मि गब्भगए । मुनिसुव्रतविशेषार्थ
जाया जणणी ज सुव्वय त्ति मुनिसुव्वओ तम्हा ॥ ६०४ ॥
यद्यपि खलु सर्वे एवंविधा इति तथाऽपि खल्वस्मिन् गर्भगते ।
जाता जननी यत् सुव्रता इति मुनिसुव्रतस्तस्मात् ॥६०४॥

उत्तमगुणगणगरुयत्तणेण नमिया सुरासुरा जम्हा । नमिसामान्यार्थ
चलणेसु भुवणगुरुणो, तेण नमी भन्नए भयव ॥६०५
उत्तमगुणगणगुरुकत्वेन नता सुराऽसुरा यस्मात् ।
चरणयोर्भुवनगुरोस्तेन नमिर्भण्यते भगवान् ॥ ६०५ ॥

तह वि विसेसनिमित्त, विजयनरेंदस्स मंदिरे सोउ । नमिविशेषार्थ
विबुहनिवहेहि विहिय, सुयजम्ममहामह रम्म ॥६०६
तथाऽपि विशेपनिमित्त विजयनरेन्द्रस्य मन्दिरे श्रुत्वा ।
विबुधनिवहैर्विहित सुतजन्ममहामह रम्यम् ॥ ६०६ ॥

ईसा-मच्छरगरुयत्तणेण आगामिपरिभवभयाओ ।
रुद्धा पच्चंतियपत्थवेहि तुरिय पुरीमहिला ॥ ६०७ ॥
ईर्ष्या-मत्सरगुरुकत्वेन आगामिपरिभवभयात् ।
रुद्धा प्रत्यन्तिकपार्थिवैस्त्वरित पुरीमिथिला ॥ ६०७ ॥

वड्ढियचिंते लोए, विजयनरिंदम्मि वाउलीभूए ।
मूढम्मि मंतिवग्गे, अइघोरे कोट्टरोहम्मि ॥ ६०८ ॥
वृद्धचिन्ते लोके विजयनरेन्द्रे व्याकुलीभूते ।
मूढे मन्त्रिवर्गे अतिघोरे कोट्टरोहे (धे) ॥ ६०८ ॥

चिंतइ वप्पाएवी, सुरवइमहियस्स मज्झ तणयस्स ।
मज्झण्हदिणयरस्स व, तेय निसहंति कह रिउणो?॥६०९
चिन्तयति वप्रादेवी सुरपतिमहितस्य मम तनयस्य ।
मध्याह्नदिनकरस्येव तेजो विषहन्ते कथ रिपव ? ॥६०९॥

तम्हा दसेमि इम, गोसे सबेसि दुट्ठराईण ।
पणमति पलायति व, सयराह जेण सवे वि ॥६१०॥

तस्माद् दर्शयामीम गोपे सर्वेषां दुष्टराजानाम् ।
प्रणमन्ति पलायन्ते वा शीघ्र येन सर्वेऽपि ॥ ६१० ॥

मग्गाणुसारिपरिणामियाएँ बुद्धीए भाविऊणेव ।
उच्छगधरियबाला, सूरुदए सालमारूढा ॥ ६११ ॥

मार्गानुसारिपारिणामिक्या बुद्ध्या भावयित्वैवम् ।
उत्सङ्गधृतबाला सूर्योदये शालमारूढा ॥ ६११ ॥

दट्ठूण जिणनरेंद, रायाणो माण-मच्छरविउत्ता ।
पणमति पणयसार, सेवगभाव पवन्नति ॥ ६१२ ॥

दृष्ट्वा जिनवरेन्द्र राजानो मान मत्सरवियुक्ता ।
प्रणमन्ति प्रणत(य)सार सेवकभाव प्रपनयन्ति ॥६१२॥

ज नमिया सयलनिवा, जिणस्स अच्चतबलसमुनद्धा ।
तेण विजएण रन्ना, नमि त्ति नाम विणिम्मविय ६१३

यद् नता सकलनृपा जिनस्यात्यन्तबलसमुनद्धा ।
तेन विजयेन राज्ञा 'नमि' इति नाम विनिर्मापितम् ॥

ारिष्टनेमिना
ानामार्थः

भण्णइ अरिट्ठमसुह, नेमी चक्काउहस्स खलु धारा ।
असुहस्स नेमिभूओ, अरिट्ठनेमी जिणो तेण ॥६१४॥

भण्यतेऽरिष्टमसुख नेमिश्चक्रायुधस्य खलु धारा ।
अशुभस्य नेमिभूतोऽरिष्टनेमिर्जिनस्तेन ॥ ६१४ ॥

ारिष्टनेमिरि
दीनार्थ

अहवा सिवादेवीए, दिट्ठ सुमिणम्मि तुट्ठिसजणय ।
रिट्ठरयण च नेमिं, उप्पयमाण तओ नेमी ॥ ६१५॥

अथवा शिवादेव्या दृष्ट स्वप्ने तुष्टिसजनकम् ।
रिष्टरत्न च नेमिमुत्पतन् ततो नेमि ॥ ६१५ ॥

पामइ लोया ऽलोय, तीया-ऽणागए य पज्जाए । पार्श्वसामान्यार्थ
तम्हा भन्नइ पासो, दुइय पि हु कारण एय ॥६१६॥
पश्यति लोका-ऽलोकम् अतीता-ऽनागताश्च पर्यायान् ।
तस्माद् भण्यते पार्श्व , द्वितीयमपि खलु कारणमेतत् ६१६

सप्प सयणे जणणी, ज पासइ तमसि तेण पासजिणो । पार्श्वविशेषार्थ
पासम्मि समीवम्मि[य] नाणेण जणस्स तो पासो ६१७
सर्प शयने जननी यद् पश्यति तमसि तेन पार्श्वजिन ।
पार्श्वे समीपे च ज्ञानेन जनस्य तत पार्श्व ॥ ६१७ ॥

जम्हा जम्मप्पभिई रूवेण बलेण नाण-चरणेहि । वर्धमानसामान्यार्थ
जाओ पवड्ढमाणो, तेण जिणो वद्धमाणु त्ति ॥६१८॥
यस्माद् जन्मप्रभृति रूपेण बलेन ज्ञान-चरणै ।
जात प्रवर्धमान तेन जिनो वर्धमान इति ॥ ६१८ ॥

जइ वा—

गय-तुरय कोस कोट्ठागार गाम नगरेहि भिच्च रयणेहि । वद्धमानविशेषार्थ
जाय पवड्ढमाण, नायकुल जेण अणुदियह ॥६१९॥

यदि वा—

गज-तुरग-कोश-कोष्ठागार-ग्राम-नगरैर्भृत्य-रत्नै ।
जात प्रवर्धमान ज्ञातकुल येनाऽनुदिवसम् ॥ ६१९ ॥

तिसलादेवीगब्भे, सकते चरिमजिणवरे जेण ।
तुट्ठेण ततो पिउणाऽवि वद्धमाणो कय नाम ॥६२०॥
त्रिशलादेवीगर्भे सक्रान्ते चरमजिनवरे येन ।
तुष्टेन तत पित्राऽपि वर्धमान कृत नाम ॥ ६२० ॥

"एव मए" गाहासूत्तम् ॥

एव ति भणियविहिणा, मए त्ति अप्पाणमाह वदारू । "एव मए" इत्यस्या गाथाया अर्थ
अभिमुहभावेण थुया, अभित्थुया नो पमत्तेण ॥६२१॥

एव मया-गाथासूत्रम् ।

एवमिति भणितविधिना मयेत्यात्मानमाह वन्दारु' ।
अभिमुखभावेन स्तुता अभिष्टुता नो प्रमत्तेन ॥ ६२१ ॥

कम्म रय त्ति वुच्चइ, बज्झत बद्धय मल होइ ।
विहुयमवणीयमुभय पि जेहि ते विहुयरयमलया ६२२
कर्म रज इति उच्यते बाह्यान्तर्बद्धको मलो भवति ।
विधूतमपनीतम्, उभयमपि यैस्ते विधूतरजो मल्का ॥

जेसि पहीण नट्ठ, जरमरण ते पहीणजर मरणा ।
चउवीस ति य गणणा, अवि सद्दाओ तदन्नेऽवि ६२३
येषा प्रहीण नष्ट जरा मरण ते प्रहीणजरा-मरणा ।
चतुर्विंशतिरिति च गणना अपि-शब्दात् तदन्येऽपि॥६२३

रागाइजएण जिणा, ओही मणनाणिणोऽवि किर हुंति।
तेसि वरा केवलिणो, ते सामन्नाऽवि हु भवति ॥६२४
रागादिजयेन जिना अवधि-मनोज्ञानिनोऽपि किल भवन्ति
तेषु वरा केवलिनस्ते सामान्या अपि खलु भवन्ति६२४

तो भन्नइ तित्थयरा, तेसिं अत्थो वियाहिओ चेव ।
मे मज्झ पसीयतु त्ति तोसवतो सया होंतु ॥ ६२५ ॥
ततो भण्यते तीर्थकरा , तेषामर्थो व्याख्यात एव ।
मे मम प्रसीदन्तु इति तोषवन्त सदा भवन्तु ॥६२५॥

चो०—

वीतरागा कथ प्रसीदन्तु?

तूसति सथुया जे, नियमा रूसति निंदिया ते उ ।
कह वीयरागसद्द, वहति? ते कह व थोयव्वा? ॥६२६॥

चोदक —

तुष्यन्ति सस्तुता ये नियमाद् रुष्यन्ति निन्दितास्ते तु ।
कथ वीतरागशब्द वहन्ति? ते कथ वा स्तोतव्या? ॥ ६२६ ॥

अह ते न पसीयंति हु, कज्जं भणिएण ता किमेएण ? ।
सच्च ते भगवतो, विरागदोसा न तूसंति ॥ ६२७ ॥
अथ ते न प्रसीदन्ति खलु कार्यं भणितेन तत किमेतेन ? ।
सत्य ते भगवन्तो विरागदोषा न तुष्यन्ति ॥ ६२७ ॥
भत्तिभणिएण इमिणा, कम्मखउवसमभावओ तह वि ।
भवियाण सुकल्लाण, कसायफलभूयमल्लियइ ॥ ६२८ ॥
भक्तिभणितेनाऽनेन कर्मक्षयो-पशमभावतस्तथाऽपि ।
भव्याना सुकल्याण कषायफलभूतमालीयते ॥ ६२८ ॥

"कित्तियं-वंदिय-महिया" गाहा, सूत्रम् ॥

"कीर्तित-वन्दित-महिता" गाथा, सूत्रम् ।

"कित्तिय वंदियमहिया" इत्यस्या गाथाया अथ

नामेहिं समुच्चरिया, कित्तिया वंदिया सिरोनमणा ।
पुप्फाइएहिं महिया, मय त्ति वा वायणा सुगमा ६२९
नामभि समुच्चरिता कीर्तिता वन्दिता शिरोनमनात् ।
पुष्पादिकैर्महिता मयेति वा वाचना सुगमा ॥ ६२९ ॥
जे पच्चक्खा एए, लोगस्स सुरा-ऽसुराइरूवस्स ।
उच्छन्नतमत्ता उत्तम त्ति सिद्धा सिवं पत्ता ॥ ६३० ॥
ये प्रत्यक्षा एते लोकस्य सुरा-ऽसुरादिरूपस्य ।
उच्छन्नतमस्त्वाद् उत्तमा इति सिद्धा शिव प्राप्ता ॥ ६३० ॥
रोगाभावं आरोग्गमाहु तस्साहु(ह)गो उ जो पेच्चा ।
बोहीलाभो जिणधम्मसपया त मह दिंतु ॥ ६३१ ॥
रोगाऽभाव आरोग्यमाहु तत्साधु(ध)कस्तु य प्रेत्य ।
बोधिलाभो जिनधर्मसपदा त मह्य ददतु ॥ ६३१ ॥

---

१११ पृष्ठगत पूर्णमूलम्
एव मए अभित्थुआ विहुयरयमला पहीणजरमरणा ।
चउवीस पि जिणवरा तित्थयरा मे पसीअंतु ॥ ५ ॥
१ पूर्णमूलम्—
कित्तिय-वंदिय-महिया जे ए लोगस्स उत्तमा सिद्धा ।
आरुग्ग-बोहिलाभं समाहिवरमुत्तमं दिंतु ॥ ६ ॥

मणनिव्वुई समाही, तेण वर दतु बोहिलाभ मे ।
तस्स वि सव्वपहाणत्तसाहग उत्तम भणिय ॥ ६३२ ॥

मनोनिर्वृति समाधि तेन वर ददतु बोधिलाभ मम ।
तस्याऽपि सर्वप्रधानत्वसाधकमुत्तम भणितम् ॥ ६३२ ॥

चोयगो—

निदानम् आरोग्गबोहिलाभ, समाहिवरमुत्तम च मे दिंतु ।
किं न हु नियाणमेय? ति विभासा एत्थ कायवा ६३३

चोदक —

आरोग्य बोधिलाभ समाधिवरमुत्तम च मम ददतु ।
कि न खलु निदानमेतद् [1] इति विभाषाऽत्र कर्तव्या ६३३

आयरिओ—

भासा असच्चमोसा, नवर भत्तीऍ भासिया एसा ।
न हु खीणपेज्जदोसा, दिंति समाहि च बोहि च ६३४

आचार्य —

भाषा असत्यमृषा नवर भक्त्या भाषितैषा ।
न खलु क्षीण-प्रेमदोषा ददति समाधि च बोधि च ॥६३४

कि तु—

भत्तीऍ जिणवराण, परमाए खीणपेज्ज-दोसाणं ।
आरोग्ग-बोहिलाभ, समाहिमरण च पावेंति ॥६३५।

किन्तु—

भक्त्या जिनवराणा परमया क्षीणप्रेम दोषाणाम् ।
आरोग्य-बोधिलाभ समाधिमरण च प्राप्नुवन्ति ॥६३५।

---

1 एतद्गाथात्रयम् (६३३-६३४-६३५) आवश्यके (१०९४-१०९५-१०९८) गाथारूपम्

"चंदेसु निम्मलयरा" सूत्रम् ॥

"चन्द्रेषु निर्मलतरा" सूत्रम् ।

"चदेसु निम्मलयरा" इति गाथाथ

सत्तमियानहुवयण, नेय इह पञ्चमीएँ अत्यम्मि ।
चदेहितो वि तओ, नायव्वा निम्मलतरा ते ॥६३६॥
सप्तमिकानहुवचन ज्ञेयमिह पञ्चम्या अर्थे ।
चन्द्रेभ्योऽपि ततो ज्ञातव्या निर्मलतरास्ते ॥ ६३६ ॥
आइच्चा दिवसयरा, तेहिंतो वि अहिय पयासयरा ।
लोआलोउज्जोयगकेवलनाणप्पगासेण ॥ ६३७ ॥
आदित्या दिवसकरा तेभ्योऽप्यधिक प्रकाशकरा ।
लोकालोकोद्योतकवेवलज्ञानप्रकाशेन ॥ ६३७ ॥
सागरवरो समुद्दो, सयंभुरमणो तओ वि गभीरा ।
सिद्ध त्ति निट्ठियट्ठा, सिद्धिं मुत्तिं मम दिसतु ॥६३८॥
सागरवर समुद्र स्वयभूरमणस्ततोऽपि गम्भीरा ।
सिद्धा इति निष्ठितार्थी सिद्धिं मुक्ति मम दिशन्तु ॥
जह एग चेइयगिहे, एगक्खेत्तुब्भवे जिणवरिंदे । सवचैत्यवन्दना
आसज्ज कया एसाऽभिवदणा भत्तिजुत्तेहिं ॥ ६३९ ॥
यथैकचैत्यगृहान् एकक्षेत्रोद्भवान् जिनवरेन्द्रान् ।
आसद्य कृतैपाऽभिवन्दना भक्तियुक्तै ॥ ६३९ ॥
इय सव्वचेइयाण वि, कायव्वा वदणा सुहत्थीहिं ।
सव्वे(वि)जिणिंदा एरिस त्ति पणिहाणजुत्तेहिं ॥६४०॥
इति सर्वचैत्यानामपि कर्तव्या वन्दना सुखा(शुभा)र्थिभि ।
सर्वे(ऽपि)जिनेन्द्रा एतादृशा इति प्रणिधानयुक्तै ॥६४०
वदामि चेइयाइं, काउस्सग्गेण तो असेसाइ ।
इय उल्लसतभावो, पुणो वि एय समुच्चरइ ॥ ६४१ ॥

---

१ पूणमूलम्—
चदेसु निम्मलयरा आइच्चेसु अहिअं पयासयरा ।
सागरवरगभीरा सिद्धा सिद्धिं मम दिसतु ॥ ७ ॥

वन्दे चैत्यानि कायोत्सर्गेण ततोऽशेषाणि ।
इत्युद्भसद्भाव पुलकितः समुच्चरति ॥ ६४१ ॥

"सव्वलोए अरिहंतचेइयाणं" इच्चाइ ॥
"सर्वलोके अर्हच्चैत्यानाम्" इत्यादि ।

सव्वो त्ति निरवसेसो, उड्ढाऽहो तिरियभेयपडिभिन्नो ।
लोगो त्ति खेत्तलोगो, सिद्धंते सुप्पसिद्ध जं ॥६४२॥
सर्व इति निरवशेष ऊर्ध्वा-ऽधस्तिर्यग्भेदप्रतिभिन्न ।
लोक इति क्षेत्रलोकः सिद्धान्ते सुप्रसिद्ध यत् ॥ ६४२ ॥

आगासस्स पएसा, उड्ढं च अहे य तिरियलोगे य ।
जाणाहि खेत्तलोगं, अणंतजिणदेसियं सम्मं ॥६४३॥
आकाशस्य प्रदेशा ऊर्ध्वं च अधश्च तिर्यग्लोके च ।
जानीहि क्षेत्रलोकमनन्तजिनदेशित सम्यक् ॥ ६४३ ॥

त्रिलोकचैत्य सख्या

तत्थ किर उड्ढलोए, चउरासी चेइयाण लक्खाइं ।
सत्ताणउइसहस्सा, तह तेवीसं विमाणा उ ॥ ६४४ ॥
तत्र किलोर्ध्वलोके चतुरशीतिश्चैत्यानां लक्षाणि ।
सप्तनवतिसहस्राणि तथा त्रयोविंशतिर्विमानानि तु ॥६४४

सत्तेर य कोडीओ, हवंति बावत्तरी सयसहस्सा ।
अहलोए सासयचेइयाण नेया इमा संखा ॥ ६४५॥
सप्तैव च कोट्यो भवन्ति द्वासप्तति सहस्रा ।
अधोलोके शाश्वतचैत्यानां ज्ञेया इय सख्या ॥ ६४५ ॥

जिणभवणाइ तिरियं, संखाईयाइँ भोमनगरेसु ।
जोइसियविमाणेसु य, तत्तो वि हु संखगुणियाइ ६४६
जिनभवनानि तिर्यक् सख्यातीतानि भौमनगरेषु ।
ज्योतिष्कविमानेषु च ततोऽपि खलु संख्यगुणितानि ॥

१ पूर्ववद् अवसेयम् ।

वासहर-मेरु-चक्खार-दहवई-माणुसुत्तरनगेसु ।
नंदीसर कुंडल-रुयग-वट्टवेयड्ढमाईसु ॥ ६४७ ॥
वर्षधर-मेरु-वक्षस्कार-द्रहपति-मानुषोत्तरनगेषु ।
नन्दीश्वर-कुण्डल रुचक-वृत्तवैताढ्यादिषु ॥ ६४७ ॥

पचदसकम्मभूमिसु, सासय-कित्तिमयमेयभिन्नाइं ।
अरहंतचेइयाइ, तिरियलोगम्मि तेसिमहं ॥ ६४८ ॥
पञ्चदशकर्मभूमिषु शाश्वत कृत्रिमकभेदभिन्नानि ।
अर्हच्चैत्यानि तिर्यग्लोके तेषामहम् ॥ ६४८ ॥

अरहंतचेइयाण, करेइ इच्चाइदडग पढिउ ।
पुव्विं व काउसग्ग, करेज्ज झाएज्ज मंगलगं ॥ ६४९ ॥
अर्हच्चैत्याना करोति इत्यादिदण्डक पठित्वा ।
पूर्वमिव कायोत्सर्ग कुर्याद् ध्यायेद् मङ्गलकम् ॥ ६४९ ॥

पुव्वं व पारिऊणं, परमेट्ठीणं थुई अ काऊणं ।
देज्जा ऽणेगजिणाणं, थुई समुदामसद्देण ॥ ६५० ॥
पूर्वमिव पारयित्वा परमेष्ठिना स्तुतीश्च कृत्वा ।
दद्यादनेकजिनाना स्तुती' समुद्दामशब्देन ॥ ६५० ॥

दंसणसुद्धिनिमित्तं, तित्थंकरवदणा कया एसा ।
नाणविसुद्धिनिमित्त, एत्तो वदामि सुयणाण ॥६५१॥
दर्शनशुद्धिनिमित्त तीर्थंकरवन्दना कृतैषा ।
ज्ञानविशुद्धिनिमित्तमितो वन्दे श्रुतज्ञानम् ॥ ६५१ ॥

तं मिच्छसम्मभेया, दुविह मिच्छसुयवज्जणट्ठाए ।
जेहिँ पणीयं सम्म, नाण ते वंदए एवं ॥ ६५२ ॥
तद् मिथ्या-सम्यग्भेदाद् द्विविध मिथ्याश्रुतवर्जनार्थाय ।
यै प्रणीत सम्यग् ज्ञान तान् वन्दते एवम् ॥ ६५२ ॥

"पुक्खरवरदीवड्ढे" इत्यादि ।
"पुष्करवरद्वीपार्धे" इत्यादि ।

तत्थ—

श्रुतस्तवार्थ उद्धारसागराण, अड्ढाइज्जाण जत्तिया समया ।
एत्थ किर तिरियलोए, दीवसमुद्दा उ एवइया ६५३

तत्र—

उद्धारसागराणामर्धतृतीयाना यावन्त समया ।
अत्र किल तिर्यग्लोके द्वीप–समुद्रास्तु एतावन्त ॥६५३॥

अब्भिंतरओ दीवो–दहीण पडिपुन्नचदसठाणो ।
जबुदीवो लक्ख, विक्खभायामओ होइ ॥ ६५४ ॥

अभ्यन्तरको द्वीपो–दधीना प्रतिपूर्णचन्द्रसस्थान ।
जम्बूद्वीपो लक्ष विष्कम्भाऽऽयामतो भवति ॥ ६५४ ॥

त पुण लवणसमुद्दो, परिखिवई दुगुणलक्खविक्खभो ।
त पुण धायइसडो, त दुगुण त च कालोओ॥६५५॥

त पुनर्लवणसमुद्र परिक्षिपति द्विगुणलक्षविष्कम्भ ।
त पुनर्धातकीपण्ड (खण्ड) त द्विगुण त च कालोद ॥

सो पुण पुक्खरदीवेण वेढिओ पुव्वदुगुणमाणेण ।
इय दुगुणदुगुणमाणा, सव्वे दीवा समुद्दा य ॥६५६॥

स पुन पुष्करद्वीपेन वेष्टित पूर्वद्विगुणमानेन ।
इति द्विगुणद्विगुणमाना सर्वे द्वीपा समुद्राश्च॥६५६॥

तेसु किर तइयदीवो, सोलसलक्खप्पमाणविक्खभो ।
पुक्खरवरो त्ति भन्नइ, तस्सद्ध पुक्खरवरद्ध ॥६५७॥

तेषु किल तृतीयद्वीप षोडशलक्षप्रमाणविष्कम्भ ।
पुष्करवर इति भण्यते तस्यार्ध पुष्करवरार्धम् ॥ ६५७ ॥

---

१ पूर्णमूलम्—

पुक्खरवरदीवड्ढे धायइसडे य जबुदीवे य ।
भरहेरवयविदेहे धम्माइगरे नमसामि ॥ १ ॥

पायारसंठिएण, परिरिक्खितं माणुसनगेणं।
एयं मणुस्सखेत्त, नहिं तिरिया य देवा य ॥६५८॥
प्राकारसंस्थितेन परिक्षिप्तं मानुषनगेन।
एतद् मनुष्यक्षेत्रं बहिस्तिर्यञ्चश्च देवाश्च ॥ ६५८ ॥

पुक्खरवरदीवद्धे, धायइसंडे दुइयदीवम्मि।
जंबुद्दीवम्मि य आइमम्मि सव्वेसि दीवाण ॥ ६५९ ॥
पुष्करवरद्वीपार्धे धातकीखण्डे द्वितीयद्वीपे।
जम्बूद्वीपे चादिमे सर्वेषां द्वीपानाम् ॥ ६५९ ॥

पच्छाणुपुव्वियाए, निद्देसो एस खित्तगुरुयत्ता।
भरहेरवय-विदेहे, एस समाहारददो उ ॥ ६६० ॥
पश्चानुपूर्वीतया निर्देश एष क्षेत्रगुरुत्वात्।
भरतैरावत विदेहे एष समाहारद्वन्द्वस्तु ॥ ६६० ॥

एकेक पञ्चगुण, जम्हा भरहाइयाण एयाण।
पनरससु कम्मभूमिसु, भावत्थो होइ एयस्स ॥६६१॥
एकैकं पञ्चगुणं यस्माद् भरतादिकानामेतेषाम्।
पञ्चदशसु कर्मभूमिषु भावार्थो भवति एतस्य ॥६६१॥

धम्मो इह सुयधम्मो, आइगरा होंति तस्स तित्थयरा।
ते उ नमसामि अह, वदामि विसुद्धचित्तेण ॥६६२॥
धर्म इह श्रुतधर्म आदिकरा भवन्ति तस्य तीर्थकरा.।
तांस्तु नमस्याम्यहं वन्दे विशुद्धचित्तेन ॥ ६६२ ॥

धम्माइगरे एवं, थोऊण सुयस्स सथव कुणइ।
तमतिमिरपडलविद्धंसणस्स एगाएँ गाहाए[1] ॥ ६६३ ॥
धर्मादिकरानेवं स्तुत्वा श्रुतस्य संस्तवं करोति।
तमस्तिमिरपटलविध्वंसनस्य एकया गाथया ॥ ६६३ ॥

---

१ सा च इयं गाथा—

तमतिमिरपडलविद्धंसणस्स सुरगण-नरिंदमहिअस्स।
सीमाधरस्स वंदे पप्फोडिअमोहजालस्स ॥ २ ॥

"तमतिमिर" इति गाथार्थं ।

तत्थ तमो अन्नाण, रूविज्जइ तम्मि तिमिरपडलं व ।
विद्धंसणो विणासी, तस्स उ जिणभणियसिद्धंतो ६६४

तत्र तमोऽज्ञान रूप्यते तस्मिन् तिमिरपटलमिव ।
विध्वंसनो विनाशी तस्य तु जिनभणितसिद्धान्त ६६४

तस्स त्ति सुरा पयडा, गणो य सघो फुड चिय नरिंदो।
तेहिं महियस्स परिपूइयस्स गुरुभत्तिराएण ॥६६५॥

तस्येति सुरा प्रकटा गणश्च सङ्घ' स्फुट एव नरेन्द्र ।
तैर्महितस्य परिपूजितस्य गुरुभक्तिरागेण ॥ ६६५ ॥

सीमा मेरा त जो, धरइं धम्मस्स तह अहम्मस्स ।
त वंदे भत्तीए, छट्ठविभत्ती उ बीयत्थे ॥ ६६६ ॥

सीमा मर्यादा ता यो धरति धर्मस्य तथाऽधर्मस्य ।
त वन्दे भक्त्या षष्ठीविभक्तिस्तु द्वितीयार्थे ॥ ६६६ ॥

पप्फोडियमइसयचुन्निय ति जेणेह मोहमहजाल ।
वंदे त सिद्धंत, अहवा तस्सेव माहप्प ॥ ६६७ ॥

प्रस्फोटितमतिशयचूर्णितमिति येनेह मोहमहाजालम् ।
वन्दे त सिद्धान्तमथवा तस्यैव माहात्म्यम् ॥ ६६७ ॥

तहा—"जाई-जरा मेरण" इत्तादि सुत्तम् ॥

यथा—"जाति जरा मरण–" इत्यादि सूत्रम् ।

"जाइ" श ब्दार्थ

जाइ त्ति मासनवग, गब्भे वसिऊण गरुयदुक्खेण ।
नेरइयस्स व घडियालयाओ जीवस्स णिग्गमण ६६८

जातिरिति मासनवक गर्भे उषित्वा गुरुदु खेन ।
नैरयिकस्येव घटिकाऽऽलयाद् जीवस्य निर्गमनम् ॥

---

१ पूर्णमूलम्—

जाई-जरा मरण-सोगपणासणस्स कल्लाणपुक्खलविसालसुहावहस्स ।
को देव-दाणव-नरिंदगणच्चिअस्स धम्मस्स सारमुवलब्भ करे पमाय ३

होइ जरा वुड्ढत्तं, ववसायपहुत्तरूवबलमहणी ।
जा परिभवदवदड्ढ, जीवतमय जण कुणइ ॥ ६६९ ॥
भवति जरा वृद्धत्व व्यवसाय-प्रभुत्व रूप-बलमथनी ।
या परिभवदवदग्ध जीवन्मृत जन करोति ॥ ६६९ ॥
मरणं पुण पचत्तं, भयकर सयलजीवलोयस्स ।
नियमनायागमण, दुहावहं वेरिचक्कं व ॥ ६७० ॥
मरण पुन पञ्चत्व भयकर सकलजीवलोकस्य ।
नियतमज्ञातागमन दु'खावह वैरिचक्रमिव ॥ ६७० ॥
सोओ मण-देहाणं, संतावयरो जणस्स परिणामो ।
धणहरण-बधुमरणाइसभवो भवभमनिमित्त ॥६७१॥
शोको मनो-देहयो सतापकरो जनस्य परिणाम ।
धनहरण-बन्धुमरणादिसभवो भवभ्रमनिमित्तम् ॥६७१॥
एएसिमणिट्ठाण, पणासणो जो जिणंदसुयधम्मो ।
तस्सोवलब्भ सार, एमाइपयाण सबधो ॥ ६७२ ॥
एतेषामनिष्टाना प्रणाशनो यो जिनेन्द्रश्रुतधर्म ।
तस्योपलभ्य सारमेवमादिपदाना सबन्ध ॥ ६७२ ॥
असुहनिवारणसत्ती, पाएणेएण तस्स निद्दिट्ठा ।
सुहसपयाण सत्ती, भन्नइ तीएण पाएण ॥ ६७३ ॥
अशुभ(असुर)निवारणशक्ति पादेनैतेन (प्रायेणैतेन) तस्य निर्दिष्टा ।
सुख (शुभ) सपदा शक्तिर्भण्यते तृतीयेन पादेन॥६७३॥
कल्लु साय जम्हा, अणेइ वाहरइ तेण कल्लाण ।
पुक्खलमिति सपुन्न, सव्वपहाण पुण विसाल ॥६७४॥
कल्य सात यस्माद् अणति व्याहरति तेन कल्याणम् ।
पुष्कलमिति सपूर्ण सर्वप्रधान पुनर्विशालम् ॥ ६७४ ॥
तिविहविसेसणजुत्त, सुहमावहई करेइ जीवाण ।
जो तस्स भणियमिमिणा, सुयस्स सुयदाणसामत्थ ॥

त्रिविधविशेषणयुक्त सुरत्नमावहति करोति जीवानाम् ।
यस्तस्य भणितमनेन श्रुतस्य श्रुतदानसामर्थ्यम् ॥ ६७५ ॥

को त्ति सयन्नो पुरिसो, देवाईया य पायडा चेव ।
तेसिं गणेहि दढमच्चियस्स परिपूइयस्स त्ति ॥ ६७६॥

क इति सकर्ण पुरुषो देवादिकाश्च प्रकटाश्चैव ।
तेषा गणैर्दृढमर्चितस्य परिपूजितस्येति ॥ ६७६ ॥

धम्मो सुयधम्मो चिय, एए उ सारो य तस्स माहप्प ।
उवलब्भ जाणिऊण, करेइ लुत्तो इकारो त्थ ॥६७७॥

धर्म श्रुतधर्म एव एते तु सारश्च तस्य माहात्म्यम् ।
उपलभ्य ज्ञात्वा करोति लुप्त इकारोऽत्र ॥ ६७७ ॥

सिढिलित्तमिह पमाओ, भेओ अत्थाओ तम्मि विसयम्मि ।
जाणियजिणवयणाण, न एस जुत्तो त्ति भावत्थो ६७८

शिथिलत्वमिह प्रमादो भेदोऽर्थात् तस्मिन् विषये ।
ज्ञातजिनवचनाना नैष युक्त इति भावार्थ ॥ ६७८ ॥

तहा—"सिद्धे भो ! पयओ" वृत्त सूत्रम् ॥

तथा—"सिद्धान् भो ! प्रयत " वृत्त सूत्रम् ।

'सिद्धे' इति वृत्तार्थ सिद्धे लद्धपइट्ठे, अक्खलिए कुमयसत्थनिन्नहेण ।
अहवा सिद्धे निच्चे, तिकालभाविप्पहावेण ॥ ६७९ ॥

सिद्धान् लब्धप्रतिष्ठान् अस्खलितान् कुमतशास्त्रनिवहेन ।
अथवा सिद्धान् नित्यान् त्रिकालभाविप्रभावेण ॥ ६७९ ॥

"सिद्धे" पद स्वापरार्थ सिद्धे वा विक्खाए, सदेव मणुयासुरम्मि लोयम्मि ।
भो आमतणसद्दो, अइसयनाणीण सव्वाण ॥ ६८० ॥

---

१ पूर्णमूलम्—
सिद्धे भो ! पयओ णमो जिणमए नदी सया सजमे,
देव-नाग सुवण्ण किण्णरगणस्सब्भूअभावच्चिए ।
लोगो जत्थ पइट्ठिओ जगमिण तेलुक्कमच्चासुर,
धम्मो वड्ढउ सासओ विजयऊ धम्मुत्तर वड्ढउ ॥ ४ ॥

सिद्धा वा विख्याता' सदेव-मनुजा-ऽसुरे लोके ।
भो आमन्त्रणशब्दोऽतिशयज्ञानिना सर्वेषाम् ॥ ६८० ॥

भो! पेच्छह अइसइणो, पमायचाएण एस पयओ ह ।
वयणेण त पयासइ, होउ नमो मे जिणमयस्स ६८१
भो ! प्रेक्षध्वमतिशयिन प्रमादत्यागेन एप प्रयतोऽहम् ।
वचनेन तत् प्रकाशते भवतु नमो मम जिनमतस्य ६८१

छट्ठीसत्तमियाण, नत्थि विभत्तीणमत्थभेओ त्ति ।
तेण चउत्थी-अत्थे, निद्दिट्ठा सत्तमी सुत्ते ॥ ६८२ ॥
षष्ठी-सप्तमीकाना नास्ति विभक्तीनामर्थभेद इति ।
तेन चतुर्थ्यर्थे निर्दिष्टा सप्तमी सूत्रे ॥ ६८२ ॥

अहवा वि नमो अव्वयमवगयतइयाविभत्तिय नेय ।
पयओ नमणेणा ऽह, जिणमयविसए त्ति वक्कत्थो६८३
अथवाऽपि 'नमस्' अव्ययमपगततृतीयाविभक्तिक ज्ञेयम् ।
प्रयतो नमनेनाऽह जिनमतविपये इति वाक्यार्थ ६८३

अहवा वि न मा-सद्दा, पडिसेहत्था परोप्पर दो वि । 'न-मो' पदस्य
पगय गमेंति अत्य, पयओ ऽह जिणमए सिद्धे ६८४ व्योऽथ
अथवाऽपि 'न-मा'–शब्दौ प्रतिषेधार्थौ परस्पर द्वावपि ।
प्रकृत गमयतोऽर्थ प्रयतोऽह जिनमते सिद्धे ॥ ६८४ ॥

जिणमयमिह सुयधम्मो, थोउ सो चेव पत्थुओ जम्हा ।
होइ जियाण नंदी, जेण मया सजमे तत्तो ॥६८५॥
जिनमतमिह श्रुतधर्म स्तोतु स एव प्रस्तुतो यस्मात् ।
भवति जीवाना नन्दिर्येन सदा सयमस्तत ॥ ६८५ ॥

नंदी परमसमिद्धी, सया वि णिच्च पि सजमे चरणे ।
तस्स विसेसणमेय, देव-नागाइ विन्नेय ॥ ६८६ ॥
नन्दि परमसमृद्धि सदाऽपि नित्यमपि सयमे चरणे ।
तस्य विशेषणमेतद् देव-नागादि विज्ञेयम् ॥ ६८६ ॥

देवा विमाणवासी, जोइसियाई उ उवरिमा सव्वे ।
नाग सुवन्ना भुवणाहिवासि उवलक्खण भणिय ६८७
देवा विमानवासिनो ज्योतिषिकादयस्तु उपरिमा सर्वे ।
नाग-सुवर्णौ भुवनाधिवासिन उपलक्षण भणितम् ॥

किन्नरगणगहणाओ, सगहिया वयलन्तरा देवा ।
चउविहसुरेहिं सब्भूयभावओ परमभत्तीए ॥ ६८८ ॥
किन्नरगणग्रहणात् सगृहीता व्यन्तरा देवा ।
चतुर्विधसुरै सद्भूतभावत परमभक्त्या ॥ ६८८ ॥

दढमच्चियम्मि परिपूइयम्मि नदी जओ हवइ चरणे ।
सव्वायरेण सपइ, पयओ ऽह तम्मि सुयधम्मे॥६८९॥
दृढमर्चिते परिपूजिते नन्दिर्यतो भवति चरणे ।
सर्वादरेण सप्रति प्रयतोऽह तस्मिन् श्रुतधर्मे ॥ ६८९ ॥

सब्भूय-नागसद्दक्खराण पढमाणमेत्थ दुब्भावो ।
प्राकृतलक्षणम् छंदोभगभयाओ, पाययलक्खणबलाओ वि ॥६९०॥
सद्भूत-नाग शब्दाक्षराणा प्रथमानामत्र द्विर्भाव ।
छन्दोभङ्गभया प्राकृतलक्षणबलादपि ॥ ६९० ॥

भणिय च तत्थ—

नीया लोयमभूया, य आणिया दोन्नि बिंदु दुब्भावा।
अत्थ गमति त चिय, जो तेसिं पुव्वमेवासि ॥६९१॥

भणित च तत्र—

नीतौ लोपमभूतौ च आनीतौ द्वौ बिन्दु द्विर्भावौ ।
अर्थं गमयत तमेव यस्तेषा पूर्वमेवाऽऽसीत् ॥ ६९१ ॥

लोइज्जइ दिस्सइ ज, जहट्ठिओ केवलेण णाणेण ।
पचत्थिकायमइओ, तो लोगो एत्थ घेत्तव्वो ॥६९२॥
लोक्यते दृश्यते यद् यथास्थित केवलेन ज्ञानेन ।
पञ्चास्तिकायमयोऽतो लोकोऽत्र ग्रहीतव्य ॥ ६९२ ॥

---

१ "क्वचित् छन्द पूरणेऽपि (अनुस्वार)—देव-नाग-सुवण्ण ।'—८-१-२६ इति अनुस्वारविधायके सूत्रे श्रीहेमचन्द्राचार्या ।

जत्थ त्ति जम्मि सुयधम्मदप्पणे अवितहोवलभाओ ।
चिट्ठइ पइट्ठिओ इव, पच्चक्खं जयमिण सो उ ६९२
यत्रेति यस्मिन् श्रुतधर्मदर्पणेऽवितथोपलम्भात् ।
विष्ठति प्रतिष्ठित इव प्रत्यक्ष जगदिद स तु ॥ ६९३ ॥

नरलोयमेत्तमेय ति ससयावगमकारणे भणिय ।
तेलोको उड्ढा-ऽहो-तिरियविभेय तिहुयण पि ॥६९४॥
नरलोकमात्रमेतदिति सशयापगमकारणे भणितम् ।
त्रैलोक्य-ऊर्ध्वा ऽध-स्तिर्यग्विभेद त्रिभुवनमपि ॥ ६९४ ॥

तस्स विसेसमरूव, नेय मच्चासुर ति इह मच्चा ।
भणिया मणुया असुरा वि दाणवा तेसि एगत्त ६९५
तस्य विशेषस्वरूप ज्ञेय मर्त्याऽसुरमिति इह मर्त्या ।
भणिता मनुजा असुरा अपि दानवास्तयोरैक्यम ॥६९५॥

एव किर दडो इव, मज्झग्गहणेण एत्थ सगहिओ ।
सुर-नारयाइरूवो, लोगो सव्वो वि दट्ठव्वो ॥ ६९६ ॥
एव किल दण्ड इव मध्यग्रहणेनाऽत्र सगृहीत ।
सुर-नारकादिरूपो लोक सर्वोऽपि द्रष्टव्य ॥ ६९६ ॥

एव संखेवेण, काउ सुयधम्मसथवो भव्वो ।
अइभत्तिभरियचित्तो, आसीवाय इमं पढइ ॥ ६९७॥
एव सक्षेपेण कृत्वा श्रुतधर्मसस्तव भव्य ।
अतिभक्तिभृतचित्त आशीर्वादमिम पठति ॥ ६९७ ॥

धम्मो त्ति सुत्तधम्मो, वड्ढउ पावेउ उन्नइ परम ।
सासयमणवरय चिय, विजयाओ दुम्मयचमूणं ६९८
धर्म इति सूत्रधर्मो वर्धता प्राप्नोति उन्नतिं परमाम् ।
शाश्वतमनवरतमेव विजयाद् दुर्मदचमूनाम ॥ ६९८ ॥

धम्मो चरित्तधम्मो, तेण जहा उत्तर अइपहाण ।
होइ तह चिय वड्ढउ, सुयधम्मो एस भगव ति ६९९

किं च—

विनयाद् ज्ञान , ज्ञानात्तु दर्शन दर्शनाचरण तु ।
चरणेभ्यो मोक्ष परपरा इयमेवम् ॥ ७२० ॥

नियवीरिएण अहवा, कालमहानाइणो वसे काउ ।
भवियव्वयनामाए, विसालसोवाणमालाए ॥ ७२१ ॥
निजवीर्येण अथवा काल-स्वभावादीन् वशे कृत्वा ।
भवितव्यतानाम्न्या विशालसोपानमालया ॥ ७२१ ॥

मिच्छत्तमहाकूवा, निग्गतूण उज्झिऊण य कमेण ।
समत्तदेसविरई–चरणाइपरपर परम ॥ ७२२ ॥
मिथ्यात्वमहाकूपाद् निर्गत्य अर्जित्वा च क्रमेण ।
सम्यक्त्व-देशविरति चरणादिपरपरा परमाम् ॥ ७२२ ॥

एव परपराए, गयाण मोक्ख सया नमो होउ ।
जस्स जहि मलविगमो, तस्स तहि चेव मुत्तिपय ७२३
एव परपरया गतेभ्यो मोक्ष सदा नमो भवतु ।
यस्य यत्र मलविगम तस्य तत्रैव मुक्तिपदम् ॥ ७२३ ॥

एवविहदुन्नयनिरसणत्थमचतसुद्धबुद्धीहि ।
लोयग्गमुवगयाण, पयमेव पयडमुवइट्ठ ॥ ७२४ ॥
एवविधदुर्नयनिरसनार्थमत्यन्तशुद्धबुद्धिभि ।
लोकाग्रमुपगतेभ्य पदमेव प्रकटमुपदिष्टम् ॥ ७२४ ॥

ईषत्प्राग्भारा लोगो चउदसरज्जू , इसिपब्भाराभिहाणवरपुढवी ।
लोयग्गभूमिया सा, सीया य जिणागमपसिद्धा ७२५
लोकश्चतुर्दशरज्जुरीषत्प्राग्भाराभिधानवरपृथिवी ।
लोकाग्रभूमिता सा सिता च जिनागमप्रसिद्धा ॥७२५॥

तेसिं उवरिं गतू-ण जोयण तस्स उवरिमे कोसे ।
उवरिमछब्भायम्मी, लोयग्ग सिवपय मुत्ती ॥७२६॥
तेषामुपरि गत्वा योजन तस्योपरिमे क्रोशे ।
उपरिमषड्भागे लोकाग्र शिवपद मुक्ति ॥ ७२६ ॥

तं ठाणमुवगयाणं, असेसकम्मक्खएण पत्ताणं ।
सवेसु वि सवज्झइ, नमो सया सबसिद्धाण ॥७२७॥
तत् स्थानमुपगतेभ्योऽशेषकर्मक्षयेण प्राप्तेभ्य' ।
सर्वेष्वपि सवध्यते 'नम सदा सर्वसिद्धेभ्य '॥ ७२७ ॥

सब सिद्ध जेसिं, सज्झ थेव पि किं पि नहि अत्थि । अन्योऽर्थ
ते हुंति सबसिद्धा, अह वा अन्नो इमो अत्थो ॥७२८॥
सर्व सिद्ध येषा, साध्य स्तोकमपि किमपि नहि अस्ति ।
ते भवन्ति सर्वसिद्धा यदि वा अन्योऽयमर्थ ॥ ७२८ ॥

तित्थातित्थाहि(इ)उवा-हिभेयओ ऽणेगहा जिणमयम्मि ।
सिद्धा हुंति पसिद्धा, सवग्गहणेण ते गहिया ॥ ७२९ ॥
तीर्थातीर्थाद्युपाधिभेदतोऽनेकधा जिनमते ।
सिद्धा भवन्ति प्रसिद्धा सर्वग्रहणेन ते गृहीता ॥७२९॥

भणियं च—

सिद्धा अणेयभेया, तित्थतित्थयरतदियरा चेव । सिद्धभेदा
सय-पत्तेयविबुद्धा, बुहबोहिय स-ऽन्न-गिहिलिंगे ७३०

भणित च—

"सिद्धा अनेकभेदा तीर्थतीर्थकर-तदितराश्चैव ।
स्वय-प्रत्येकविबुद्धा बुधबोधिता स्वा-ऽन्य-गृहिलिङ्गे ७३०
इत्थी पुरिस-नपुंसक एगा-ऽणेग तह समयभिन्ना य ।
तग्गहणत्थ भणिय, नमो सया सबसिद्धाण ॥७३१॥
स्त्री पुरुष-नपुसक-एका-ऽनेका तथा स्वसमयभिन्नाश्च" ।
तद्ग्रहणार्थं भणित नम सदा सर्वसिद्धेभ्य ॥ ७३१ ॥

सामन्नेण जिणाई, वंदित्ता वदई विसेसेण ।
आसन्नुवयारित्ता, वीर वट्टततित्थयरा(र) ॥ ७३२ ॥
सामान्येन जिनादीन् वन्दित्वा वन्दते विशेषेण ।
आसन्नोपकारित्वाद् वीर वर्तमानतीर्थकरम् ॥ ७३२ ॥

"जो देवाण वि" गाहा, सूत्रम् ॥
"यो देवानामपि" गाथा, सूत्रम् ।

जो देवाण भावार्थ । एयस्स अक्खरत्थो, सुगमो साहेमि नवर भावत्थं ।
जो देवाण वि देवो, निच्चं सुरसेवियत्ताओ ॥७३३॥
एतस्याक्षरार्थः सुगमः कथयामि नवरं भावार्थम् ।
यो देवानामपि देवो नित्यं सुरसेवितत्वात् ॥ ७३३ ॥

तहाहि—

देवसेवा इत्तेहिं जंतेहिं य, बोहिनिमित्तं ति सपयत्थीहिं ।
अविरहियं देवेहिं, जिणपयमूलं सयाकालं ॥७३४॥

तथाहि—

आयद्भिर्याद्भिश्च बोधिनिमित्तमिति स्वपदार्थिभिः ।
अविरहितं देवैर्जिनपदमूलं सदाकालम् ॥ ७३४ ॥

बाहिरिगा वि हु सेवा, संभवइ अओ विसेसओ भणियं ।
जं देवा पंजलिणो, भत्तिवसाओ नमसंति ॥ ७३५ ॥
बाह्याऽपि खलु सेवा संभवत्यतो विशेषतो भणितम् ।
यं देवाः प्राञ्जल्यो भक्तिवशाद् नमस्यन्ति ॥ ७३५ ॥

सेवा नमंसणाइ, सुरेहिं कीरंति सुरवईण पि ।
तं देवदेवमहियं, सुरवइमहियं ति संलत्तं ॥ ७३६ ॥
सेवा-नमस्यनानि सुरैः क्रियन्ते सुरपतीनामपि ।
तद् देवदेवमहितं सुरपतिमहितमिति संल्पितम् ॥७३६॥

सेवामाहात्म्यम् काऊण नमोक्कारं, संसइ तस्सेवऽणप्पमाहप्पं ।
फलसवणाओ जम्हा, बुद्धिपहाणा पवत्तंति ॥७३७॥
कृत्वा नमस्कारं शंसति तस्यैवानल्पमाहात्म्यम् ।
फलश्रवणाद् यस्माद् बुद्धिप्रधाना प्रवर्तन्ते ॥ ७३७ ॥

---

१ पूर्णमूलम्—
जो देवाण वि देवो, जं देवा पंजली नमंसंति ।
तं देवदेवमहिअं, सिरसा वंदे महावीरं ॥ २ ॥

२ 'सीसइ' इत्यपि पाठः ।

"एक्को वि नमोक्कारो" गाहा ॥

"एकोऽपि नमस्कार" गाथा ।

एक्को सव्वपहाणो, अन्नीओ वावि एत्थ नायव्वो । वीरस्स नमोक्कारो, किं पुण बहुग त्ति अविअत्थो ७३८ — एक्को वि गाथार्थ

एक सर्वप्रधानोऽद्वितीयो वाऽप्यत्र ज्ञातव्य ।
वीरस्य नमस्कार किं पुनर्बहुक इति अपि-अर्थ ७३८

ओहि-मणपज्जवनाणिणो वि सामन्नओ जिणा होंति ।
जियबहुगुरुकम्मत्ता, तेसिं वरा हुंति केवलिणो ७३९

अवधि-मन पर्यवज्ञानिनोऽपि सामान्यतो जिना भवन्ति ।
जितबहुगुरुकर्मत्वात् तेषां वरा भवन्ति केवलिन ७३९

तेहिंतो वि पहाणो, जिणवरवसभो त्ति वद्धमाणजिणो ।
तस्स नमोक्कारो जो, माहप्प भन्नए तस्स ॥ ७४० ॥

तेभ्योऽपि प्रधानो जिनवरवृषभ इति वर्धमानजिन ।
तस्य नमस्कारो यो माहात्म्य भण्यते तस्य ॥ ७४० ॥

संसारसागराओ, तारेइ धुव नर व नारिं वा । — नमस्कारमाहात्म्यम्
नरगहणा नरजाई, लद्धा किं नारिगहणेण ? ॥७४१॥

ससारसागरात् तारयति ध्रुव नर वा नारीं वा ।
नरग्रहणाद् नरजातिर्लब्धा किं नारीग्रहणेन ? ॥ ७४१ ॥

अन्नाणवसा केई, सिद्धिं नेच्छंति चेव नारीणं । — नारीग्रहण-कारणम्
तेसिं पडिबोहणत्थ, नारीगहण इम एत्थ ॥ ७४२ ॥

अज्ञानवशात् केचित् सिद्धिं नेच्छन्ति चैव नारीणाम् ।
तेषां प्रतिबोधनार्थं नारीग्रहणमिदमत्र ॥ ७४२ ॥

ससारसमुद्दाओ, सतरण सिद्धिपयगमनत्त ।
त नारीण पि धुव, जायइ जिणवरनमोक्कारा ॥७४३॥

---

१ एक्को वि नमोक्कारो, जिणवरवसहस्स वद्धमाणस्स ।
ससारसागराओ, तारेइ नरं व नारिं वा ॥ ३ ॥

ससारसमुद्रात् सतरण सिद्धिपन्थमाश्रानम् ।
तन्नारीणामपि ध्रुव जायते जिनवरनमस्कारात् ॥७४३॥

रिमय विधि वाद

आह फुड नत्थि मुणिमो, विहिवाओ एस कि व
थुइवाओ ? ।
अह विहिवयण एय, निरत्थय सेसगुट्ठाण ॥ ७४४ ॥
आह स्फुट नहि जानीमो विधिवाद एष कि
वा स्तुतिवाद ? ।
अथ विधिवचनमेतद् निरर्थक शेषानुष्ठानम् ॥ ७४४ ॥
एसो च्चिय कायव्वो, निच्च पुरिसेण सिद्धिकामेण ।
सो वि न जुत्तो बीओ, एक्काओ वि कज्जसिद्धीओ ७४५
एष एव कर्तव्यो नित्य पुरुषेण सिद्धिकामेन ।
सोऽपि न युक्तो द्वितीय एकस्मादपि कार्यसिद्धित ७४५

स्तुतिवादस्य अप्रामाण्यम्

अह थुइवाओ एसो, थुव्वइ वेयालिएहिँ जह रन्नो ।
तुतस्स सच्चपाया लब्भेयव्वे नूण सामत्थ ॥ ७४६ ॥
अथ स्तुतिवाद एष स्तूयते वैतालिकैर्यथा राज्ञ ।
तुन्वस्य सत्यपातालभेऽन्ने नून सामर्थ्यम् ॥ ७४६ ॥
अलियवयण खु एय, भन्नइ सव्वन्नुणो पुरो कह णु? ।
लोए वि पसिद्धमिण, देवा सच्चा वि गेज्झ त्ति ७४७
अलीकवचन खल्वेतद् भण्यते सर्वज्ञस्य पुर कथ नु? ।
लोकेऽपि प्रसिद्धमिद देवा सत्यादपि माह्या इति ७४७
अलियवयण पि पाव स्स कारण वन्नियं जिणेदेहि ।
सतगुणकित्तणा वि य, जिणाण ज वदणा इट्ठा ७४८
अलीकवचनमपि पापस्य कारण वर्णित जिनेन्द्रै ।
सद्गुणकीर्तनाऽपि च जिनाना यद् वन्दना इष्टा ॥७४८॥
एय दुहा वि एव, चिंतिज्जत न सगय भाइ ।
गाहासुत्त भंते!, ता सीसउ एत्थ परमत्थो ॥७४९॥

एतद् द्विधाऽपि एव चिन्त्यमान न सगत भाति ।
गाथासून भगवन्! तत शिष्यतामत्र परमार्थ ॥७४९॥

भणइ गुरू भो! तुमए, वियप्पकल्लोललोलहियएण । प्रतिवच
मोह कओ पयासो, भावत्थमवुज्झमाणेण ॥ ७५० ॥

भणति गुरुर्भो ! त्वया विकल्पकल्लोललोलहृदयेन ।
मोघ कृत प्रयासो भावार्थमबुध्यमानेन ॥ ७५० ॥

नणु सिद्धमेव भगवओ, एसो सव्वोत्तमो नमोकारो ।
आणाणुपालणत्थं, भावनमोक्काररूव त्ति ॥ ७५१ ॥

ननु सिद्धमेव भगवत एप सर्वोत्तमो नमस्कार ।
आज्ञानुपालनार्थं भावनमस्काररूप इति ॥ ७५१ ॥

आणाणुपालणाओ, तत्तो सव्वुत्तमा भवतरण (?) ।
होइ धुव भवियाण, गाहासुत्त कहमजुत्त? ॥७५२॥

आज्ञानुपालनात तत सर्वोत्तमाद् भवतरणम् ।
भवति ध्रुव भव्याना गाथासूत्र कथमयुक्तम्? ॥७५२॥

ता विहिवाओ एसो, थुइवाओ वा न दोसमावहइ ।
सब्भूयभावणाओ, सतगुणुक्कित्तणा चेव ॥ ७५३ ॥

ततो विधिवाद एप स्तुतिवादो वा न दोपमावहति ।
सद्भूतभावनात् सद्गुणोत्कीर्तना एव ॥ ७५३ ॥

नणु तणुसत्ता नारी, तीसे कह घडइ एरिस विरिय? । स्त्रीनिर्वाण-
उत्तमवीरियसज्झा, होइ जओ मुत्तिसपत्ती ॥७५४॥ मीमासा

ननु तनुसत्त्वा नारी तस्या कथ घटते एतादृश वीर्यम्? ।
उत्तमवीर्यसाध्या भवति यतो मुक्तिसपत्ति ॥ ७५४ ॥

वीरियविरहाओ च्चिय, सत्तमपुढवीगई वि नो तीसे ।
ता कह नेव्वाणगमो, मुणिवर! घडइ? त्ति गुरुराह ॥

वीर्यविरहादेव सप्तमपृथिवीगतिरपि नो तस्या ।
तत कथ निर्वाणगमो मुनिवर! घटते? इति गुरुराह ॥

विरिएण होइ हीणो, इत्थीहितो नपुसओ लोए ।
सो वचइ नेवाण, महातम चाविगाणेण ॥ ७५६ ॥
वीर्येण भवति हीन स्त्रीभ्यो नपुसको लोके ।
स व्रजति निर्वाण महातमा चाऽविगानेन ॥ ७५६ ॥

ता कीस न इच्छिज्जइ, सिद्धी नारीण निउणबुद्धीहि ? ।
अह सत्तमपुढवीए, गमणाभावो इह नाय ॥ ७५७ ॥
तत कस्माद् नेष्यते सिद्धिर्नारीणा निपुणबुद्धिभि ? ।
अथ सप्तमपृथिव्या गमनाऽभाव इह ज्ञातम ॥ ७५७ ॥

नणु भावविसेसाओ, सिद्धिं नरय च पाणिणो जति ।
नारीणमसुहभावो, न हु तिव्वो होइ पयईए ॥७५८॥
ननु भावविशेषात् सिद्धिं नरक च प्राणिनो यान्ति ।
नारीणामशुभभावो न खलु तीव्रो भवति प्रकृत्या ॥७५८॥

तम्हा सत्तमपुढवी, न जति ताओ निसग्गओ चेव ।
वच्चति मुत्तिमुत्तम !, सुहपरिणामोवलभाओ ॥ ७५९॥
तस्मात् सप्तमपृथिवीं न यान्ति ता निसर्गादेव ।
व्रजन्ति मुक्तिमुत्तम ! शुभपरिणामोपलम्भात् ॥ ७५९ ॥

सत्तममहिगामित्ता(त्त), जइ हेऊ होज्ज उड्ढगमणस्स ।
ता कीस सहस्सारा, उवरिं मच्छा न गच्छति ? ७६०
सप्तममहीगामित्व यदि हेतुर्भवेदूर्ध्वगमनस्य ।
तत कस्मात् सहस्रारादुपरि मत्स्या न गच्छन्ति ?॥७६०॥

जह जाइपच्चयाओ, मच्छाईण न अत्थि सिद्धिगमो ।
तह सत्तमपुढविगई, नारीण निसग्गओ नत्थि ७६१
यथा जातिप्रत्ययाद् मत्स्यादीना नास्ति सिद्धिगम ।
तथा सप्तमपृथ्वीगतिर्नारीणा निसर्गतो नास्ति ॥ ७६१ ॥

तह वि हु जुत्ता मुत्ती, जम्हा दीसइ अणुत्तर विरिय ।
धम्मविसयम्मि तासिं, तहातहाउ जु(ज्ज)मतीण ॥७६२॥

यथाऽपि नन्तु पुरुष सुकिर्मलाद् दृश्यतेऽनुचर बोधेन ।
धर्मनिरते वार्ता यथावयोधचन्द्रन्तीनाम् ॥ ७६२ ॥

किं बहुणा? निदंसिणं, लोए लोउत्तरे वि नारीनं ।
निरनियधम्मायरणं, पुरिसेहिंतो विसेसेन ॥ ७६३ ॥
किं बहुना? निदर्शनं लोके लोकोत्तरेऽपि नारीणाम् ।
निजनिजधर्माचरणं पुरुषेभ्यो विशेषेण ॥ ७६३ ॥

सुहभावसालिणीओ, दाण-दया-सील-संजमधरीओ ।
सुत्तस्स पमाणत्ता, लहंति मुत्तिं सुनारीओ ॥७६४॥
शुभभावशालिन्यो दान-दया-शील-संयमधर्यः ।
सूत्रस्य प्रमाणत्वाद् लभन्ते मुक्तिं सुनार्यः ॥ ७६४ ॥

इय वद्धमाणतित्था-हिनायगं वंदिऊण भावेण । नेमिजिनस्तव
कल्लाणत्तयकित्तण-पुव्वं नेमीजिणं थुणइ ॥ ७६५ ॥
इति वर्धमानतीर्थाधिनायकं वन्दित्वा भावेन ।
कल्याणत्रयकीर्तनपूर्वं नेमिजिनं स्तौति ॥ ७६५ ॥

"उज्जितसेलसिहरे" गाहा, सुत्तम् ॥[1]
"उज्जयन्तशैलशिखरे" गाथा, सूत्रम् ।

सुत्तत्थो सुगमो च्चिय, किं पुण कारणमिमस्स संथवणं? । विशेषकारणं
कीरइ भुवणब्भुय-विसेसचरियाणुसरणत्थं ॥७६६॥
सूत्रार्थः सुगम एव किं पुनः कारणमस्य संस्तवनम् ? ।
क्रियते भुवनाद्भुतविशेषचरितानुस्मरणार्थम् ॥ ७६६ ॥

अहवा—

भत्ती नेमिजिणंदे, होइ पसिद्धी तहा सुतित्थस्स ।
कल्लाणयतियपूया-संपायणमेय गाहाए ॥ ७६७ ॥

---

१ पूर्णमूलम्—
उज्जितसेलसिहरे, दिक्खा नाणं निसीहिआ जस्स ।
तं धम्मचक्कवट्टिं, अरिट्ठनेमिं नमंसामि ॥ ४ ॥

अथवा—

भक्तिर्नेमिजिनेन्द्रे भवति प्रसिद्धि तथा सुतीर्थस्य ।
कल्याणत्रिकपूजासपादनमेतद् गाथया ॥ ७६७ ॥

सुकयमणुमोइअव्व, पुणो पुणो साणुबंधफलहेऊ ।
इय वंदिय देवाण, भुज्जो अणुकित्तणं कुणइ ॥७६८॥
सुकृतमनुमोदितव्यं पुनः पुनः सानुबन्धफलहेतु ।
इति वन्दित्वा देवेभ्यो भूयोऽनुकीर्तनं करोति ॥७६८॥

"चत्तारि अट्ठ दस दो य वंदिया" गाहा, सुत्तम् ॥
"चत्वारः अष्ट दश द्वौ च वन्दिता" गाथा, सूत्रम् ।

चत्तारिगाथाथ चउरो उसभजिणाओ, अट्ठ य सुमईजिणाओं आरब्भ ।
विमलजिणाओ दस दो, अ वंदिया पास-वीरजिणा ७६९
चत्वारः ऋषभजिनाद् अष्टौ च सुमतिजिनादारभ्य ।
विमलजिनाद्दश द्वौ च वन्दितौ पार्श्ववीरजिनौ ॥७६९॥
सव्वे वि जिणवरा ते, चउवीसं भरहखेत्तसंभूया ।
परमट्ठनिट्ठियट्ठा, कयकिच्चा नोवयारेण ॥ ७७० ॥
सर्वेऽपि जिनवरास्ते चतुर्विंशतिर्भरतक्षेत्रसंभूताः ।
परमार्थनिष्ठितार्थाः कृतकृत्या नोपचारेण ॥ ७७० ॥
एवं बहुप्पयारा, सिद्धा सव्वे वि दितु मे सिद्धिं ।
आइन्नयपामन्ना, वक्खाय गाहदुगमेयं ॥ ७७१ ॥
एवं बहुप्रकाराः सिद्धाः सर्वेऽपि ददतु मम सिद्धिम् ।
आचीर्णकप्रामाण्याद् व्याख्यातं गाथाद्विकमेतत् ॥७७१॥

किमेतत् सूत्राक्तम्? सुत्ताऽभणियं ति न सम्मयं ति एयं न जुज्जए वोत्तुं ।
सब्भावबुद्धिजणगं, मन्नं सुत्ते भणियमेवं ॥ ७७२ ॥

---

१ पूर्णमूलम्—
चत्तारि अट्ठ दस दो य, वंदिआ जिणवरा चउव्वीसं ॥
परमट्ठनिट्ठिअट्ठा, सिद्धा सिद्धिं मम दिसंतु ॥ ५ ॥

सूत्राऽभणितमिति न मगनमित्येतद् न युज्यते वक्तुम् ।
सद्भावबुद्धिजनकं सर्वं सूत्रे भणितमेव ॥ ७७२ ॥

वड्ढइ विसुद्धभावो, भवियाणमिमेण गाहजुयलेण ।
अणुहवसिद्ध एय, भावपहाणाण भव्वाण ॥ ७७३ ॥

वर्धते विशुद्धभावो भव्यानामनेन गाथायुगलेन ।
अनुभवसिद्धमेतद् भावप्रधानाना भव्यानाम् ॥ ७७३ ॥

थुइ-थोत्त-चित्तपमुह, गुणकरमन्न पि समय जह वा ।
एय पि तहा नेय, मज्झत्थमणेहि विउसेहि ॥७७४॥

स्तुति-स्तोत्र-चित्रप्रमुख गुणकरमन्यदपि समत यथा वा ।
एतदपि तथा ज्ञेय मध्यस्थमनोभिर्विद्वद्भि ॥ ७७४ ॥

जिणवदणावसाणे, जिणगिहवासीण देव-देवीण । देवानां सबोधनार्थं कायोत्सर्ग
सबोहणत्थमहुणा, काउस्सग्ग कुणइ एवं ॥ ७७५ ॥

जिनवन्दनावसाने जिनगृहवासिना देव-देवीनाम् ।
सबोधनार्थमधुना कायोत्सर्गं करोत्येवम् ॥ ७७५ ॥

"वेयावच्चगराण संतिगराण सम्मद्दिट्ठि-समाहि-
गराण करेमि काउस्सग्ग अन्नत्थूससिएण"

इच्चाइ सुत्तम् ॥

"वैयावृत्त्यकराणा शान्तिकराणा सम्यग्दृष्टि-समा-
धिकराणा करोमि कायोत्सर्गमन्यत्रोच्छ्वसितेन"

इत्यादि सूत्रम् ॥

वेयावच्च जिणगिह रक्खण-परिट्ठवणाइजिणकिच्च ।
सती पडणीयकओ वसग्गविनिवारण भवणे ॥७७६॥

वैयावृत्त्य जिनगृहरक्षणपरिष्ठा(प्रतिष्ठा)पनादि जिनकृत्यम् ।
शान्ति प्रत्यनीककृतोपसर्गविनिवारण भवने ॥ ७७६ ॥

---

१ पूर्ववत् शेषसूत्रम् ।

सम्मादिट्ठी सघो, तस्स समाही मणोदुहाभावो ।
एएसि करणसीला, सुरवरसाहम्मिया जे उ ॥७७७॥
सम्यग्दृष्टि सघ, तस्य समाधिर्मनोदु खाऽभाव ।
एतेषा करणशीला सुरवरसाधर्मिका ये तु ॥ ७७७ ॥

तेसिं समाणत्थ, काउस्सग्ग करेमि एत्ताहे ।
अन्नत्थूससियाई-पुव्वुत्तागारकरणेण ॥ ७७८ ॥
तेषा सम्मानार्थं कायोत्सर्गं करोमीदानीम् ।
अन्यत्रोच्छ्वसितादिपूर्वोक्ताऽऽकारकरणेन ॥ ७७८ ॥

कस्यचिन्मतम् एत्थ उ भणेज्ज कोई, अविरइगघाण ताणमुस्सग्गो ।
न हु सगच्छइ अम्ह, सावय-समणेहिं कीरतो ७७९
अत्र तु भणेत् कश्चिद् अविरतिकान्धाना तेषामुत्सर्ग ।
न खलु सगच्छतेऽस्माभि श्रावक-श्रमणै क्रियमाण ॥७७९॥

प्रतिवचनम् गुणहीणवदण खलु, न हु जुत्त सव्वदेस विरयाण ।
भणइ गुरू सचमिण, एत्तो चिय एत्थ नहि भणिय ७८०
गुणहीनवन्दन खलु न खलु युक्त सर्वदेशविरतानाम् ।
भणति गुर सत्यमिदमित ग्वात्र नहि भणितम् ७८०

वदण पूयण-सक्का रणाइहेउ करेमि उस्सग्ग ।
वच्छल्ल पुण जुत्त, जिणमयजुत्ते तणुगुणे वि ॥७८१॥
वन्दन पूजन-सत्कारणादिहेतु करोम्युत्सर्गम् ।
वात्सल्य पुनर्युक्त जिनमतयुक्ते तनुगुणेऽपि ॥ ७८१ ॥

ते हु पमत्ता पाय, काउस्सग्गेण वोहिया धणिय ।
पडिउज्जमति फुटपा—डिहेरकरणे ददुच्छाहा ॥७८२॥
ते खलु प्रमत्ता प्राय कायोत्सर्गेण बोधिता भृशम् ।
प्रत्युद्यच्छन्ति स्फुटप्रातीहार्यकरणे दत्तोत्साहा ॥७८२॥

दवसान्निध्यो दाहरणानि सुव्वइ सिरिकताए, मणोरमाए तहा सुभद्दाए ।
अभयाईण पि कय, सन्नेज्झ सासणसुरेहिं ॥ ७८३ ॥

श्रूयते श्रीकान्ताया मनोरमायास्तथा सुभद्राया ।
अभयादीनामपि कृत सानिध्य शासनसुरै ॥ ७८३ ॥

सघुस्मग्गा पाय, वड्ढइ सामत्थमिह सुराण पि ।
जह सीमधरमूले, गमणे माहिलविवायम्मि ॥७८४॥
सघोत्सर्गात् प्रायो वर्धते सामर्थ्यमिह सुराणामपि ।
यथा सीमधरमूले गमने माहिलविवादे ॥ ७८४ ॥

जक्खाए वा सुव्वइ, सीमधरसामिपायमूलम्मि ।
नयण देवीएँ कय, काउस्सग्गेण सेसाण ॥ ७८५ ॥
यक्षाया वा श्रूयते सीमधरस्वामिपादमूले ।
नयन देव्या कृत कायोत्सर्गेण शेषाणाम् ॥ ७८५ ॥

एमाइकारणेहि, साहम्मियसुरनराण वच्छल्ल ।
पुव्वपुरिसेहि कीरइ, न वदणाहेउमुस्सग्गो ॥ ७८६ ॥
एवमादिकारणै साधर्मिकसुरनराणा वात्सल्यम् ।
पूर्वपुरुषै क्रियते न वन्दनाहेतुमुत्सर्ग ॥ ७८६ ॥

पुव्वपुरिसाण मग्गे, वच्चतो नेय चुक्कइ सुमग्गा । पूर्वपुरुषप्रामाण्यम्
पाउणइ भावसुद्धि, मुच्चइ मिच्छाविगप्पेहि ॥ ७८७ ॥
पूर्वपुरुषाणा मार्ग व्रजन् नैव भ्रश्यति सुमार्गात् ।
प्राप्नोति भावशुद्धि मुच्यते मिथ्याविकल्पै ॥ ७८७ ॥

पारियकाउस्सग्गो, परमेट्ठीण च कयनमोक्कारो ।
वेयावच्चगराण, देज्ज थुइ जक्खपमुहाण ॥ ७८८ ॥
पारितकायोत्सर्ग परमेष्ठिना च कृतनमस्कार ।
वैयावृत्त्यकराणा दद्यात् स्तुतिं यक्षप्रमुखाणाम् ॥ ७८८ ॥

कयसिद्धनमोक्कारो, पुणो वि पणिवायदडगाईय ।
बीयथुइजुयलएण, पुव्विं पिव वदण कुणइ ॥ ७८९ ॥
कृतसिद्धनमस्कार पुनरपि प्रणिपातदण्डकादिकम् ।
द्वितीयस्तुतियुगलकेन पूर्वमिव वन्दना करोति ॥ ७८९ ॥

अपौनरु-क्त्यम् पुणरुत्त पि न दुट्ठ, दट्ठव्वमिण जिणागमन्नूहि ।
जिणगुणथुइरूवत्ता, कम्मक्खयकारणत्तेण ॥ ७९० ॥
पुनरुक्तमपि न दुष्ट द्रष्टव्यमिद जिनागमज्ञै ।
जिनगुणस्तुतिरूपत्वात् कर्मक्षयकारणत्वेन ॥ ७९० ॥

वन्दनफलम् सइ चित्तसमाहाणे, अहिय पि जिणिंदवदण सेय ।
कम्मक्खयहेउत्ता, पचनमोक्कारगुणण व ॥ ७९१ ॥
सति चित्तसमाधानेऽधिकमपि जिनेन्द्रवन्दन श्रेय ।
कर्मक्षयहेतुत्वात् पञ्चनमस्कारगुणनमिव ॥ ७९१ ॥

भणिय च पव्वदिवसे, पत्तेय चेइयाई सव्वाइ ।
समणेहि सावएहिँ य, सत्तीए वदणिज्जाइ ॥ ७९२ ॥
भणित च पर्वदिवस प्रत्येक चैत्यानि सर्वाणि ।
श्रमणै श्रावकैश्च शक्त्या वन्दनीयानि ॥ ७९२ ॥

जह विसविघायणत्थ, पुणो पुणो मतमतण सुहय ।
तह मिच्छत्तविसहर, विन्नेय वदणाई वि ॥ ७९३ ॥
यथा विषविघातनार्थं पुन पुन मन्त्रमन्त्रण शुभकम् ।
तथा मिथ्यात्वविषहर विज्ञेय वन्दनाद्यपि ॥ ७९३ ॥

भणिय च—

मिच्छादसणमहण, सम्मद्दसणविसुद्धिहेउ च ।
चिइवदणाइ विहिणा, पन्नत्त वीयरागेहि ॥ ७९४ ॥

भणित च—

मिथ्यादर्शनमथन सम्यग्दर्शनविशुद्धिहेतु च ।
चैत्यवन्दनादि विधिना प्रज्ञप्त वीतरागै ॥ ७९४ ॥

जइ वि बहुहा न तीरइ, दो वाराओ अवस्स कायव्व ।
सविग्गमुणीहिँ जओ, आइन्न वन्निय चेव ॥ ७९५ ॥
यद्यपि बहुधा न शक्यते द्वौ वारौ अवश्यकर्तव्यम् ।
सविग्नमुनिभिर्यत आचीर्णं वर्णितमेव ॥ ७९५ ॥

सुहभावबुड्ढिहेउ, निच्च जिणवंदणा सिवत्थीहिं ।
सपुन्ना कायव्वा, विसेसओ गेहवासीहिं ॥ ७९६ ॥
शुभभाववृद्धिहेतु नित्य जिनवन्दना शिवार्थिभिः ।
सपूर्णा कर्तव्या विशेषतो गेहवासिभिः ॥ ७९६ ॥

आह किमेसा तुम्मे, विसेसओ सावयाणमुवइट्ठा? । पृच्छा
किं साहूण न नियमो?, भणइ गुरू सुणसु परमत्थं ॥ प्रतिवच
आह किमेषा युष्माभिर्विशेषत श्रावकाणामुपदिष्टा ? ।
किं साधूना न नियम ? भणति गुरु शृणु परमार्थम् ७९७

समणाण सावयाण य, उस्सग्गो एस चेव दट्ठव्वो ।
गिहिणा विसेसभणणे, निंतीमं कारणं गुरुणो ७९८
श्रमणाना श्रावकाणा चोत्सर्ग एष एव द्रष्टव्य ।
गृहिणा विशेषभणने ब्रुवन्तीद कारण गुरव ॥ ७९८ ॥

चरणट्ठियाण किरिया, सव्वा वि जिणिंदवंदणा चेव ।
आणाणुपालणं चिय, जम्हा तं निंति तत्तविऊ ७९९
चरणस्थिताना क्रिया सर्वापि जिनेन्द्रवन्दना एव ।
आज्ञानुपालनमेव यस्मात् तद् ब्रुवते तत्त्वविद ॥७९९॥

चरणकरणाविरोहा, साहू वंदंति हीणमहियं वा ।
किरियंतरे वि तेसिं, परिणामो तग्गओ चेव ८००
चरणकरणाऽविरोधात् साधवो वन्दते हीनमधिक वा ।
क्रियान्तरेऽपि तेषा परिणामस्तद्गत एव ॥ ८०० ॥

गिहिणो पुण सो भावो, ताव च्चिय जाव वंदणं कुणइ ।
आरंभपरिग्गहवावडस्स न उ सेसकालम्मि ॥ ८०१ ॥
गृहिण पुन स भावस्तावदिति च यावद्वन्दना करोति ।
आरम्भपरिग्रहव्यापृतस्य न तु शेषकाले ॥ ८०१ ॥

तम्हा सपुन्न चिय, जुत्ता जिणवंदणा गिहत्थाण ।
सुहभावबुड्ढिओ जं, जायइ कम्मक्खओ विउलो ८०२

तस्मात् सपूर्णा एव युक्ता जिनवन्दना गृहस्थानाम् ।
शुभभावप्रवृद्धेर्यद् जायते कर्मक्षयो विपुल ॥ ८०२ ॥

सपुन्नपक्खवाई, वित्तिविरोहाइकारणा कह वि ।
लहुतरर पि कुणतो, सपुन्नाए फल होइ(लहइ)॥८०३॥

सपूर्णापक्षपाती वृत्तिविरोधादिकारणात् कथमपि ।
लघुतरामपि कुर्वन् सपूर्णाया फल भवति (लभते) ॥ ८०३ ॥

जो पुण पमायसीलो, कुग्गहगरलेण वावि हयसन्नो ।
सपुन्नाकरणमणो रह पि हियए न धारेइ ॥ ८०४ ॥

य पुन प्रमादशील कुग्रहगरलेन वाऽपि हतसज्ञ ।
सपूर्णाकरणमनोरथमपि हृदये न धारयति ॥ ८०४ ॥

सो मोहतिमिरछाइय-दिट्ठी बहुदुक्खसावयाइन्ने ।
समग्गमपावतो, परिभमइ चिर भवारन्ने ॥ ८०५ ॥

स मोहतिमिरच्छादितदृष्टिर्बहुदु खश्वापदाकीर्णे ।
स मार्गमप्राप्नुवन् परिभ्रमति चिर भवारण्ये ॥ ८०५ ॥

वृत्तिबाधाचि-न्तनम्

तो तिकाल गिहिणो, पचहि सक्कत्थएहिँ सा जुत्ता ।
जइ ताव वित्तिबाहा, असमाहिकरी न सभवइ ८०६

ततस्त्रिकाल गृहिण पञ्चभि शक्रस्तवै सा युक्ता ।
यदि तावद् वृत्तिबाधा असमाधिकरी न सभवति ८०६

तब्भावे उ अवस्स, नवभेयाए इमीएँ अन्नयरी ।
पडिसुद्धा कायव्वा, दसणसुद्धि महतेण ॥ ८०७ ॥

तद्भावे तु अवश्य नवभेदाया अस्या अन्यतरा ।
प्रतिशुद्धा कर्तव्या दर्शनशुद्धि काङ्क्षता ॥ ८०७ ॥

नवभेया पुण एसा, भणिया पुरिसेहि तत्तवेईहि ।
सपुन्नमचायतो, मा कोइ चएज्ज सव्व पि ॥ ८०८ ॥

१ "काङ्क्षेर् आहा अहिलड्ख अहिलस वच-वम्फ मह सिह विलुम्पा" ॥ ८-४-१९२ ॥ इति हैमवचनात् काङ्क्षमह ।

नवभेदा पुनरेषा भणिता पुरुषैस्तत्त्ववेदिभि' ।
सपूर्णामशक्नुवन् मा कोऽपि त्यजेत् सर्वमपि ॥ ८०८ ॥

आह किमेवइय चिय, उयाहु अहिया वि संगया एसा ? । आधिक्य क्रियाया
पडिभणइ गुरू सुंदर !, अइभरिय नत्थि धम्मम्मि ॥८०९

आह किमेतावत्येव उताहो अधिकाऽपि सगता एषा ।
प्रतिभणति गुरु सुन्दर ! अतिभृत नास्ति धर्मे ॥ ८०९

एत्तो अहिगतराऽवि हु, कीरती गरुयभत्तिराएण ।
कल्लाणयपव्वाइसु, गुणावहा चेव भत्ताण ॥ ८१० ॥

इतोऽधिकतराऽपि खलु क्रियमाणा गुरुकभक्तिरागेण ।
कल्याणकपर्वादिषु गुणावहा एव भक्तानाम् ॥ ८१० ॥

वड्डइ धम्मज्झाण, फुरंति हियए गुणा जिणिंदाण ।
उच्छलइ तेसु भत्ती, कम्मिंधणहुयवहसमाणा ॥८११

वर्धते धर्मध्यान स्फुरन्ति हृदये गुणा जिनेन्द्राणाम् ।
उच्छलति तेषु भक्ति कर्मेन्धनहुतवहसमाना ॥ ८११ ॥

अन्नेसिं भव्वाणं, उवइट्ठो होइ उत्तमो मग्गो ।
इय विविहा हुंति गुणा, पुणो पुणो वंदणाकरणे ॥८१२

अन्येषा भव्यानामुपदिष्टो भवति उत्तमो मार्ग ।
इति विविधा भवन्ति गुणा पुन पुनर्वन्दनाकरणे ॥८१२॥

अन्नं च—

भावुल्लासेण विणा, अहिगपवित्ती न होइ धम्मम्मि ।
सो खलु सुप्पणिहाण, भन्नइ विन्नायसमएहिं ॥ ८१३ ॥

अन्यच्च—

भावोल्लासेन विना अधिकप्रवृत्तिर्न भवति धर्मे ।
स खलु सुप्रणिधान भण्यते विज्ञातसमयै ॥ ८१३ ॥

दुर्गतनारी

सुवइ दुग्गयनारी, जयगुरुणो सिंदुवारकुसुमेहिं ।
पूयापणिहाणेण, उववत्ता (ववण्णा) तियसलोयम्मि ८१४
श्रूयते दुर्गतनारी जगद्गुरो सिन्दुवारकुसुमैः ।
पूजाप्रणिधानेन उपयुक्ता(पन्ना) त्रिदशलोके ॥ ८१४ ॥

दर्दुर

वंदणपणिहाणाओ, सुविसुद्धाओ पवड्ढमाणाओ ।
सुव्वइ जिणिंदसमए, देवत्त दुद्दुरो पत्तो ॥ ८१५ ॥
वन्दनप्रणिधानात् सुविशुद्धात् प्रवर्धमानात् ।
श्रूयते जिनेन्द्रसमये देवत्वं दर्दुरः प्राप्तः ॥ ८१५ ॥

एत्तो चिय सुहमइणो, बहुसो वंदंति पव्वदियहेसु ।
तित्थाणि मणे धरिउं, अट्ठावय-रेवयाईणि ॥८१६॥
इत एव शुभमतयो बहुशो वन्दन्ते पर्वदिवसेषु ।
तीर्थानि मनसि धृत्वा अष्टापद-रैवतादीनि ॥ ८१६ ॥

सुत्तम्मि वि भणियमिणं, अट्ठमि-चाउद्दसीसु सङ्घेण ।
सव्वाइँ चेइयाइं, विसेसओ वंदियव्वाइं ॥ ८१७ ॥
सूत्रेऽपि भणितमिदमष्टमी-चतुर्दशीषु सङ्घेन ।
सर्वाणि चैत्यानि विशेषतो वन्दितव्यानि ॥ ८१७ ॥

पूर्वपुरुषशास्त्रम्

तह सावगो वि एवं, वण्णिज्जइ पुव्वपुरिससत्थेसु ।
पूयाविसेसकारी, पव्वेसु इमं जओ सुत्तं ॥ ८१८ ॥
तथा श्रावकोऽपि एवं वर्ण्यते पूर्वपुरुषशास्त्रेषु ।
पूजाविशेषकारी पर्वसु इदं यतः सूत्रम् ॥ ८१८ ॥

संवच्छर-चाउम्मासिएसु अट्ठाहियासु वि तिहीसु ।
सव्वायरेण लग्गइ, जिणवरपूआ तवगुणेसु ॥ ८१९ ॥

---

१ एषा चतुर्थे पञ्चाशके ४९ तमा, तत्र वृत्तौ क्वाऽपि दर्शिता— श्रीपञ्चाशके (पृ० ८६)
२ एषा नवमे पञ्चाशके ४२ गाथाया वृत्तौ "अभिधीयते चाऽऽगमे" इत्युल्लिख्य दर्शिता श्रीटीकाकृता—श्रीपञ्चाशके (पृ० १६०)

दूसमदोसा जीवो, जं वा तं वा मिसंतरं पप्प । दुष्षमकाल दोष
चयइ बहु करणिज्जं, थेवं पडिवज्जइ सुहेण ॥ ८३१ ॥
दुष्षमदोषाद् जीवो यद् वा तद् वा मिषान्तरं प्राप्य ।
त्यजति बहु करणीयं स्तोकं प्रतिपद्यते सुखेन ॥ ८३१ ॥

एक्कं न कुणइ मूढो, सुयमुद्दिसिऊण नियकुबोहम्मि ।
जणमन्नं पि पवत्तइ, एवं बीयं महापावं ॥ ८३२ ॥
एकं न करोति मूढः श्रुतमुद्दिश्य निजकुबोधे ।
जनमन्यमपि प्रवर्तयति एवं द्वितीयं महापापम् ॥८३२॥

उप्पन्नसंसया जे, सम्मं पुच्छंति नेव गीयत्थे । गीतार्था
चुक्कंति सुद्धमग्गा, ते पल्लवगाहिपंडिच्चा ॥ ८३३ ॥
उत्पन्नसंशया ये सम्यक् पृच्छन्ति नैव गीतार्थान् ।
भ्रश्यन्ति शुद्धमार्गात् ते पल्लवग्राहिपाण्डित्या ॥ ८३३ ॥

अलमेत्थ वित्थरेणं, वंदिय संनिहियचेइयाणेवं ।
अवसेसचेइयाणं, वंदणपणिहाणकरणत्थं ॥ ८३४ ॥
अलमत्र विस्तरेण वन्दित्वा सन्निहितचैत्यान्येवम् ।
अवशेषचैत्यानां वन्दनप्रणिधानकरणार्थम् ॥ ८३४ ॥

पुव्वविहाणेण पुणो, भणित्तु सक्कत्थयं तओ कुणइ । जिनचैत्यप्रणिधानम्
जिणचेइयपणिहाणं, संविग्गो मुत्तसुत्तीए ॥ ८३५ ॥
पूर्वविधानेन पुनर्भणित्वा शक्रस्तवं ततः करोति ।
जिनचैत्यप्रणिधानं संविग्नो मुक्ताशुक्त्या ॥ ८३५ ॥

मूलम्—

जावंति चेइयाइं, उड्ढे य अहे य तिरियलोए य ।
सव्वाइँ ताइँ वंदे, इह संतो तत्थ संताइं ॥ ८३६ ॥
यावन्ति चैत्यानि ऊर्ध्वे चाधश्च तिर्यग्लोके च ।
सर्वाणि तानि वन्दे इह सन् तत्र सन्ति ॥ ८३६ ॥

सक्कत्थएण इमिणा, एयाइं चेइयाइँ वंदामि ।
सक्कथयस्स य भणणे, एयं खु पओयणं भणियं ॥८३७॥

ज वा-सद्दो पयडो, पक्खतरसूयगो तहिं अत्थि ।
सपुन्न वा वदइ, कड्ढइ वा तिन्नि उ थुईओ ॥८२५॥
यद् 'वा'शब्द प्रकट पक्षान्तरसूचकस्तत्राऽस्ति ।
सपूर्णां वा वन्दते, कर्षति वा तिस्रस्तु स्तुती ॥८२५॥

एसो वि हु भावत्थो, सभाविजइ इमस्स सुत्तस्स ।
ता अन्नत्थ सुत्त, अन्नत्थ न जोइउ जुत्त ॥ ८२६ ॥
एषोऽपि खलु भावार्थ सभाव्यतेऽस्य सूत्रस्य ।
ततोऽन्यार्थं सूत्रमन्यत्र न योजयितु युक्तम् ॥ ८२६ ॥

जइ एत्तियमेत्त चिय, जिणवदणमणुमय सुए हुत्त ।
थुइ-थोत्ताइपवित्ती, निरत्थिया होज्ज सव्वाऽवि ८२७
यदि एतावन्मात्रमेव जिनवन्दनमनुमत श्रुते भवत् ।
स्तुति-स्तोत्रादिप्रवृत्तिर्निरर्थका भवेत् सर्वाऽपि ॥ ८२७ ॥

सविग्गा विहिरसिया, गीयत्थतमा य सूरिणो पुरिसा ।
कह ते सुत्तविरुद्ध, सामायारीं परूवेंति ? ॥ ८२८ ॥
सविग्ना विधिरसिका गीतार्थतमाश्च सूरय पुरुषा ।
कथ ते सूत्रविरुद्धा सामाचारीं प्ररूपयन्ति ॥ ८२८ ॥

अहवा—

चैत्यवन्दनद्वैविध्यम्

चीवदणा उ दुविहा, निचा इयरा उ होइ नायवा ।
तविसयमिम सुत्त, मुणति गीया उ परमत्थ ॥८२९॥

अथवा—

चैत्यवन्दना तु द्विविधा नित्या इतरा तु भवति ज्ञातव्या
तद्विषयमिद सूत्र जानन्ति गीतास्तु परमार्थम् ॥ ८२९॥

सम्ममवियारिऊण, सओ य परओ य समयसुत्ताइ
जो पवयण विकोवइ, सो नेओ दीहससारी ॥८३०॥
सम्यगविचार्य स्वतश्च परतश्च समयसूत्राणि ।
य प्रवचन विगोपायति स ज्ञेयो दीर्घससारी ॥८३०॥

विविधमहाकविरचितो वर्ण्यमानो विचित्रोक्तिभि ।
कस्य न हरति हृदय तीर्थकरगुणगणो गुरुक ॥ ८४३ ॥

भत्तिभरनिब्भरमणो, वंदित्ता सव्वजगइर्बिबाइं ।
मूलपडिमाइ पुरओ, पुणो वि सक्कत्थयं पढइ ॥८४४॥
भक्तिभरनिर्भरमना वन्दित्वा सर्वजगतीबिम्बानि ।
मूलप्रतिमाया पुरत पुनरपि शक्रस्तव पठति ॥ ८४४ ॥

चीवंदणकयकिच्चो, पमोयरोमंचचंचियसरीरो । फलप्रार्थनम्
सक्कथएण वंदिय, अहिमयफलपत्थणं कुणइ ॥८४५॥
चैत्यवन्दनकृतकृत्य प्रमोदरोमाञ्चचर्चितशरीर ।
शक्रस्तवेन वन्दित्वा अभिमतफलप्रार्थना करोति ॥८४५॥

दुक्खक्खय कम्मक्खय समाहिमरणं च बोहि-
लाभो य ।
संपज्जउ मह एयं, तुह नाह ! पणामकरणेण॥८४६॥
दु खक्षय कर्मक्षय समाधिमरण च बोधिलाभश्च ।
सपद्यता ममैतत्तव नाथ ! प्रणामकरणेन ॥ ८४६ ॥

अहवा—
जय वीयराय ! जगगुरु ! होउ ममं तुह पभावओ
भयवं ! ।
भवनिव्वेओ मग्गाणुसारिया इट्ठफलसिद्धी ८४७
अथवा—
जय वीतराग ! जगद्गुरो ! भवतु मम तव प्रभावतो भगवन् ! ।
भवनिर्वेदो मार्गानुसारिता इष्टफलसिद्धि ॥ ८४७ ॥

लोगविरुद्धचाओ, गुरुजणपूया परत्थकरणं च ।
सुहगुरुजोगो तव्वयणसेवणा आभवमखंडा ८४८
लोकविरुद्धत्यागो गुरुजनपूजा परार्थकरण च ।
शुभगुरुयोगस्तद्वचनसेवना आभवमखण्डा ॥ ८४८ ॥

१ एतद् गाथाद्वय (८४७—८४८) चतुर्थ पञ्चाशके (३३—३४) गाथारूपम्—
पञ्चाशके (पृ० ८१)

वारिज्जइ जइ वि नियाणबंधणं वीअराय! तुह स
तहवि मम हुज्ज सेवा, भवे भवे तुम्ह चलणाण

वार्यते यद्यपि निदानबन्धनं वीतराग! तव समये।
तथापि मम भवेत्सेवा भवे भवे युष्माकं चरणानाम् ॥ ८

एएसिं एगयर, पणिहाणं नियमओ य कायव्व।
पणिहाणंता जम्हा, सपुन्ना वंदणा भणिया ॥८

एतेषामेकतरत् प्रणिधानं नियमतश्च कर्तव्यम्।
प्रणिधानान्ता यस्मात् सपूर्णा वन्दना भणिता ॥ ८

उल्लासविसेसाओ, इत्तो अहियं पि चित्तउत्ती
पयडियभावाइसय, कीरइ गुणकर चेव ॥ ८५

उल्लासविशेषाद् इतोऽधिकमपि चित्रोक्तिभिः।
प्रकटितभावातिशयं क्रियमाणं गुणकरमेव ॥ ८५

अहिए भावुल्लासे, अहियाहियकरणपरिणई हो
तह भाववंदणाए, लक्खणमेयं जओ भणियं ॥

अधिके भावोल्लासे अधिकाधिककरणपरिणतिर्भव
तथा भाववन्दनाया लक्षणमेतद् यतो भणितम्।

वेलाए विहाणेण य, तग्गयचित्ताइणा य वि
तव्वुड्ढिभावभावेहिं, तह य दव्वे-यरविसेसो ॥

वेलाया विधानेन च तद्गतचित्तादिना च विशेष
तद्वृद्धिभावभावैस्तथा च द्रव्येतरविशेषः ॥ ८

किं न निदानम्?[1]

इह कस्सइ होज्ज मई, नियाणकरणं इमं तु प
ज पत्थणपणिहाण, कीरइ परिथूलबुद्धीहिं ॥

इह कस्यचिद् भवेद् मतिर्निदानकरणमिदं तु प्र
यत् प्रार्थनाप्रणिधानं क्रियते परिस्थूलबुद्धिभिः ॥

दशाश्रुतस्कन्धादय

सुणइ य दसाइसु, तित्थयरम्मि वि नियाणप
तम्हा न जुत्तमेयं, पणिहाणं अह गुरू भणइ

1 एषा तृतीये पञ्चाशके दशमी गाथा। पञ्चाशके (पृ० ५६)

श्रूयते च दशादिषु तीर्थंकरेऽपि निदानप्रतिषेध ।
तस्माद् न युक्तमेतत प्रणिधानमथ गुरुर्भणति ॥ ८५५ ॥

ज ससारनिमित्त, पणिहाण त खु भन्नइ नियाण । उत्तरम्
त तिविह इयलोए, परलोए कामभोगेसु ॥ ८५६ ॥ निदानत्रैविध्य
यत् ससारनिमित्त प्रणिधान तत् खलु भण्यते निदानम् ।
तत् त्रिविधम्—इहलोके परलोके कामभोगेषु ॥ ८५६ ॥

सोहग्ग-रज्ज-बल-रूवसंपया माणुसम्मि लोगम्मि । इहलोकनिदान
ज पत्थिज्जइ धम्मा, इहलोयनियाणमेय तु ॥८५७॥
सौभाग्य-राज्य-बल-रूपसपन्ना मानुषे लोके ।
यत् प्रार्थ्यते धर्माद् इहलोकनिदानमेतत् तु ॥ ८५७ ॥

वेमाणियाइसिद्धी, इदत्ताईण पत्थणा जा उ । परलोकनिदान
परलोयनियाणमिण, परिहरियव्व पयत्तेण ॥ ८५८ ॥
वैमानिकादिसिद्धिरिन्द्रत्वादीना प्रार्थना या तु ।
परलोकनिदानमिद परिहर्तव्य प्रयत्नेन ॥ ८५८ ॥

जो पुण सुकयसुधम्मो, पच्छा मग्गइ भवे भवे भोत्तु । भोगनिदानम्
सद्दाइकामभोगे, भोगनियाण इमं भणिय ॥ ८५९ ॥
य पुन सुकृतसुधर्म पश्चाद् मार्गयति भवे भवे भोक्तुम् ।
शब्दादिकामभोगान भोगनिदानमिद भणितम् ॥ ८५९॥

तह ज कोवाइसया, वह-बंधण-मारणाइपणिहाणं । द्वैपायन
दीवायणपमुहाण, त पि नियाणं महापाव ॥८६०॥
तथा यत् कोपातिशयाद् वध-बन्धन मारणादिप्रणिधानम् ।
द्वैपायनप्रमुखाणा तदपि निदान महापापम् ॥ ८६० ॥

एएसि नियाणाण, लक्खणमेग पि नत्थि पणिहाणे । निदानलक्षणा
ता कह भणसि नियाण ?, तहाहिभावेहि तस्सत्थ ॥८६१॥ भाव
एतेषा निदानाना लक्षणमेकमपि नास्ति प्रणिधाने ।
तत कथ भणसि निदान तथाऽधिभावय तस्यार्थम्
(तथाहि भावय तस्यार्थम्)॥८६१॥

दुक्ख इति गाथार्थ

सारीर-माणसाण, दुक्खाण खओ त्ति होइ दुक्खखओ
नाणावरणाईण, कम्माण खओ उ कम्मखओ ॥ ८६२

शारीर मानसाना दु खाना क्षय इति भवति दु खक्षय
ज्ञानावरणादीना कर्मणा क्षयस्तु कर्मक्षय ॥ ८६२ ।

भन्नइ समाहिमरण, रागद्दोसेहिं विप्पमुक्काण ।
देहस्स परिच्चाओ, भवतकारी चरित्तीण ॥ ८६३

भण्यते समाधिमरण राग-द्वेषैर्विप्रमुक्तानाम ।
देहस्य परित्यागो भवान्तकारी चरित्रिणाम् ॥ ८६३

सम्मचरणाइ बोही, तीसे लाभो भवे भवे पत्ती ।
कम्मक्खयहेउत्ता, सिद्धफलो नियमओ एसो ॥८६

सम्यक्चरणादि बोधि तस्या लाभो भवे भवे प्राप्ति
कर्मक्षयहेतुत्वात् सिद्धफलो नियमत एष ॥ ८६४ ।

सपज्जउ मह एय, तुह नाह पणामकरणओ सुगम
मोक्खगमेव सकल, पत्थियमेयम्मि पणिहाणे ॥८

सपद्यता ममैतत् तव नाथ ' प्रणामकरणत सुगमम् ।
मोक्षाङ्गमेव सकल प्रार्थितमेतस्मिन् प्रणिधाने ॥ ८६५

दुइयम्मि वि पणिहाणे, भवनिव्वेयाइ सिवफल चेव
तो नत्थि अत्थभेओ, वजणरयणा पर भिन्ना ॥८

द्वितीयस्मिन्नपि प्रणिधाने भवनिर्वेदादि शिवफलमेव ।
ततो नास्ति अर्थभेदो व्यञ्जनरचना पर भिन्ना ॥८६

एत्तो च्चिय एगयर, पणिहाण नियमओ य कायव्व
इय पुव्वि उवइट्ठ, दुहाऽवि न नियाणमेय ति ॥८६

इत एव एकतरत् प्रणिधान नियमतश्च कर्तव्यम् ।
इति पूर्वमुपदिष्ट द्विधाऽपि न निदानमेतदिति ॥ ८६७

कम्मवगरपत्थमीडा, तत्तो नियमेण होइ किर मोक्खो
जइ सो वि न परिचत्तइ, धम्मे आलबण कयर? ॥८६

वर्मभ्यार्थमीटा ततो नियमेन भवति किल मोक्ष ।
यदि सोऽपि न प्रार्थ्यते धर्मे आलम्बन कतरत् ॥८६८॥

आलंबणनिरवेक्खा, किरिया नियमेण दव्वकिरिय त्ति।
सम्मुच्छिमपायाण, पाय तुच्छप्फला होइ ॥ ८६९ ॥

आलम्बननिरपेक्षा क्रिया नियमेन द्रव्यक्रियेति ।
सम्मूर्च्छिमप्रायाणा प्राय तुच्छफला भवति ॥ ८६९ ॥

अहवा—

सुत्तम्मि चेव भणिय, पत्थणमारोग-बोहिलाभस्स ।
तम्हा कायव्वमिणं, पणिहाण नो खलु नियाण ॥८७०॥

अथवा—

सूत्रे एव भणित प्रार्थनमारोग्य-बोधिलाभस्य ।
तस्मात् कर्तव्यमिद प्रणिधान नो खलु निदानम् ॥८७०॥

जो वि भणिओ दसासु, तित्थगरम्मि वि नियाण-पडिसेहो । शास्त्राधसधानम्
तित्थगररिद्धिअभिसगभावओ सो वि जुत्तो त्ति ८७१

योऽपि भणितो दशादिषु तीर्थकरेऽपि निदानप्रतिषेध ।
तीर्थकरर्द्ध्यभिषङ्गभावत सोऽपि युक्त इति ॥ ८७१ ॥

न य पत्थिया वि लब्भइ, साभिस्सगेहिँ तारिसा पयवी।
निस्सगभावसज्झा, जम्हा सा मुत्तिहेउत्ता ॥ ८७२ ॥

न च प्रार्थिताऽपि लभ्यते साभिष्वङ्गैस्तादृशी पदवी ।
निस्सङ्गभावसाध्या यस्मात् सा मुक्तिहेतुत्वात् ॥ ८७२ ॥

भणिय च—

एवं च दसाईसुं तित्थयरम्मि वि नियाणपडिसेहो । पञ्चाशकम्
जुत्तो भवपडिबद्ध, साहिस्सग तय जेण ॥ ८७३ ॥

---

१ एषा चतुर्थे पञ्चाशके ३७ तमा गाथा—पञ्चाशके (पृ० ८३)

भणित च—

एव च दशादिपु तीर्थकरेऽपि निदानप्रतिषेध ।
युक्तो भवप्रतिबद्ध सामिषङ्ग तद्वद् येन ॥ ८७३ ॥

कयमेत्थ पसगेण, एव पणिहाणसगया एसा ।
सपुन्ना उक्कोसा, निद्दिट्ठा वदणा लुद्धा ॥ ८७४ ॥
कृतमत्र प्रसङ्गेन एव प्रणिधानसङ्गतैषा ।
सपूर्णा उत्कृष्टा निर्दिष्टा वन्दना लब्धा ॥ ८७४ ॥

वन्दनाया अष्टविधता

उस्सग्गेण म चिय, कायवा सुद्धमग्गगामीहिं ।
सेसा उ देसकालादवेक्खणा होइ अट्ठविहा ॥८७५॥
उत्सर्गेण सैव कर्तव्या शुद्धमार्गगामिभि ।
शेषा तु देशकालाद्यपेक्षणाद् भवति अष्टविधा ॥ ८७५ ॥

वित्तिकिरियाऽविरोहो, अववायनिबधण गिहत्थाण ।
किरियंतरकालाइक्कमाइभावो मुसाहूण ॥ ८७६ ॥
वृत्तिक्रियाऽविरोधोऽपवादनिबन्धन गृहस्थानाम् ।
क्रियान्तरकालातिक्रमादिभाव सुसाधूनाम् ॥ ८७६ ॥

जओ—

दवाइएहिं जुत्तस्सुस्सग्गो तदुचिय अणुट्ठाण ।
रहियस्स तमववाओ, जहोचिय जुत्तमुभय पि ॥८७७॥

यत —

द्रव्यादिभिर्युक्तस्योत्सर्गस्तदुचितमनुष्ठानम् ।
रहितस्य तदपवादो यथोचित युक्तमुभयमपि ॥ ८७७ ॥

चेइयपरिवाडीए, काल तह चेइयाइ आसज्ज ।
सवा वि जहाजोग, कायवा सुद्धबोहेहिं ॥ ८७८ ॥
चैत्यपरिपाट्या काल तथा चैत्यानि आसाद्य ।
सर्वाऽपि यथायोग कर्तव्या शुद्धबोधै ॥ ८७८ ॥

सब्भावसुदर ज, थेव व बहु व धम्मणुट्ठाण ।
होइ सुविसुद्धफलय, तविवरीय न उ बहु पि ॥८७९॥

सद्भावसुन्दरं यत् स्तोकं वा बहु वा धर्मानुष्ठानम् ।
भवति सुविशुद्धफलदं तद्विपरीतं न तु बहु अपि ॥ ८७९ ॥

किंच—

इह छेयं कूड-रूवगनायं विन्नायसमयसब्भावा । वन्दनायां रूपकज्ञातम्
वन्नेंति पुव्वमुणिणो, तं पुण एयं मुणेयव्वं ॥ ८८० ॥

किंच—

इह छेदं कूटं रूपकज्ञातं विज्ञातसमयसद्भावा ।
वर्णयन्ति पूर्वमुनयस्तत् पुनरेतद् ज्ञातव्यम् ॥ ८८० ॥

दव्वेण य टंकेण य, जुत्तो छेओ हु रूवगो होइ ।
टंकविहूणो दव्वे वि न खलु एगंतछेउ त्ति ॥ ८८१ ॥

द्रव्येण च टङ्केन च युक्तश्छेकः खलु रूपको भवति ।
टङ्कविहीनो द्रव्येऽपि न खलु एकान्तछेक इति ॥ ८८१ ॥

अद्दव्वे टंकेण य, कूडो तेण उ विणा उ सुद्द त्ति ।
वालाइविप्पयारणमेत्तफला नियमओ होइ ॥ ८८२ ॥

अद्रव्ये टङ्केन च कूटस्तेन तु विना तु मुद्रेति ।
बालादिविप्रतारणमात्रफला नियमतो भवति ॥ ८८२ ॥

एत्थ पुण वंदणाए, रुप्पसमो होइ चित्तबहुमाणो ।
टंकसमा विनेया, सपुन्ना बाहिरा किरिया ॥ ८८३ ॥

अत्र पुनर्वन्दनायां रूप्यसमो भवति चित्तबहुमानः ।
टङ्कसमा विज्ञेया सपूर्णा बाह्या क्रिया ॥ ८८३ ॥

दोण्ह पि समाओगो, सुवंदणा छेयरूवगसरिच्छा ।
बीयगरूवगतुल्ला, पमाइणो भत्तिजुत्तस्स ॥ ८८४ ॥

द्वयोरपि समायोगः सुवन्दना छेकरूपकसदृक्षा ।
द्वितीयकरूपकतुल्या प्रमादिनो भक्तियुक्तस्य ॥ ८८४ ॥

[१]लाभाइनिमित्ताओ, जहडकिरियं पि कुव्वओ तइया ।
उभयविहूणा नेया, अवंदणा चेव तत्तेण ॥ ८८५ ॥

१ एतद् गाथात्रयं (८८०—८८१—८८२) तृतीये पञ्चाशके (१-३५-३६) गाथात्रयं स्तोकपाठभेदाद्—पञ्चाशके (७० ६०)

लाभादिनिमित्ताद् अखण्डक्रियामपि कुर्वतस्तृतीया ।
उभयविहीना ज्ञेया अवन्दना एव तत्त्वेन ॥ ८८५ ॥

एसो इह भावत्थो, कायव्वा देसकालमासज्ज ।
अप्पा वा बहुगा वा, विहिणा बहुमाणजुत्तेण ॥८८६॥
एष इह भावार्थः कर्तव्या देशकालमासाद्य ।
अल्पा वा बहुका वा विधिना बहुमानयुक्तेन ॥ ८८६ ॥

अनुष्ठानस्य चतुर्विधता

अन्नं च जिणमयम्मी, चउव्विह वन्निय अणुट्ठाण ।
पीइजुय भत्तिजुय, वयणपहाण असग च ॥ ८८७ ॥
अन्यच्च जिनमते चतुर्विध वर्णितमनुष्ठानम् ।
प्रीतियुतम्, भक्तियुतम्, वचनप्रधानम्, असङ्ग च ॥८८७

प्रीत्यनुष्ठानम्

ज कुणओ पीइरसो, वड्ढइ जीवस्स उज्जुसहावस्स ।
बालाईण व रयणे, पीइअणुट्ठाणमेय तु ॥ ८८८ ॥
यत् कुर्वतः प्रीतिरसो वर्धते जीवस्य ऋजुस्वभावस्य ।
बालादीनामिव रत्ने प्रीत्यनुष्ठानमेतत् तु ॥ ८८८ ॥

---

१ एतच्चैव सस्कृतम्—
तत्प्रीति भक्ति वचना ऽसङ्गोपपद चतुर्विध गीतम् ।
तत्त्वाभिज्ञैः परमपदसाधन सर्वमेवैतत् ॥ २ ॥
यत्राऽऽदरोऽस्ति परमः प्रीतिश्च हितोदया भवति कर्तुः ।
शेषत्यागेन करोति यच्च तत्प्रीत्यनुष्ठानम् ॥ ३ ॥
गौरवविशेषयोगाद् बुद्धिमतो यद् विशुद्धतरयोगम् ।
क्रिययेतरतुल्यमपि ज्ञेय तद् भक्त्यनुष्ठानम् ॥ ४ ॥
अत्यन्तवल्लभा खलु पत्नी तद्वद्धिता च जननीति ।
तुल्यमपि कृत्यमनयोर्ज्ञात स्यात् प्रीति-भक्तिगतम् ॥ ५ ॥
वचनात्मिका प्रवृत्तिः सर्वत्रौचित्ययोगतो या तु ।
वचनानुष्ठानमिद चारित्रवतो नियोगेन ॥ ६ ॥
यत्त्वभ्यासातिशयात् सात्मीभूतमिव चेष्टयते सद्भिः ।
तदसंगानुष्ठान भवति त्वेतत् तदावेधात् ॥ ७ ॥
चक्रभ्रमण दण्डात् तदभावे चैव यत् पर भवति ।
वचना-ऽसङ्गानुष्ठानयोस्तु तद् ज्ञापक ज्ञेयम् ॥ ८ ॥
—षोडशकप्रकरणे दशमे षोडशे (पृ० ५३-५४)

वहुमाणविसेसाओ, मढविवेगस्स भवजीवस्स । भक्त्यनुष्ठानम्
पुव्विल्लसम करण, भत्तिअणुट्ठाणमाहसु ॥ ८८९ ॥
वहुमानविशेषाद् मन्दविवेकस्य भव्यजीवस्य ।
पौर्वात्यसम करण भक्त्यनुष्ठानमाहु ॥ ८८९ ॥

तुल्ल पि पालणाई, जाया-जणणीण पीइ-भत्तिगय ।
पीई-भत्तिसु(जु)याण, भेओ नेओ तहेह पि ॥८९०॥
तुल्यमपि पालनादि जाया-जनन्यो प्रीति-भक्तिगतम् ।
प्रीति-भक्तियुतयो भेदो ज्ञेयस्तथेहाऽपि ॥ ८९० ॥

जो पुण जिणगुणचेईसुत्तविहाणेण वंदण कुणइ । वचनानुष्ठानम्
वयणाणुट्ठाणमिण, चरित्तिणो होइ नियमेण ॥८९१॥
य पुनर्जिनगुणचैत्यपूक्त(चैत्यसूत्र)विधानेन वन्दना करोति ।
वचनानुष्ठानमिद चारित्रिणो भवति नियमेन ॥ ८९१ ॥

ज पुण अब्भासरसा, सुय विणा कुणइ फलनिरासंसो । असङ्गानुष्ठानम्
तमसगाणुट्ठाण, विन्नेय निउणदसीहिं ॥ ८९२ ॥
यत् पुनरभ्यासरसान् श्रुत विना करोति फलनिराशस ।
तदसङ्गानुष्ठान विज्ञेय निपुणदर्शिभि ॥ ८९२ ॥

कुमारचक्कभमणं, पढम दडा तओ वि तयभावे ।
वयणा-ऽसगाणुट्ठाणभेयकहणे इम नायं ॥ ८९३ ॥
कुम्भकारचक्रभ्रमण प्रथम दण्डात् ततोऽपि तदभावे ।
वचना-ऽसङ्गानुष्ठानभेदकथने इद ज्ञातम् ॥ ८९३ ॥

पढमं भावलवाओ, पाय वालाइयाण सभवइ ।
तत्तो वि उत्तरुत्तरसपत्ती नियमओ होइ ॥ ८९४ ॥
प्रथम भावलवात् प्राय वालादिकाना सभवति ।
ततोऽपि उत्तरोत्तरसप्राप्तिर्नियमतो भवति ॥ ८९४ ॥

तम्हा चउविह पि हु, नेयमिणं पढमरूवगसमाण ।
जम्हा मुणीहिँ सव्व, परमपयनिवंधणं भणिय ॥८९५॥

तस्मात् चतुर्विधमपि खलु नेय(ज्ञेय)मिद प्रथमरूपक-
समानम् ।
यस्माद् मुनिभिः सर्वं परमपदनिबन्धन भणितम् ॥८९५॥

बीयगरूवसम पि हु, सम्माणुट्ठाणकारणत्तेण ।
एगंतेण न दुट्ठ, पुव्वायरिया जओ बेंति ॥ ८९६ ॥
द्वितीयरूपसममपि खलु सम्यगनुष्ठानकारणत्वेन ।
एकान्तेन न दुष्ट पूर्वाचार्या यतो ब्रुवते ॥ ८९६ ॥

असढस्स अपरिसुद्धा, किरिया सुद्धाएँ कारण होइ ।
अ(ज)त्तो विमल रयण, सुहेण बज्झ मल चयइ ॥८९७॥
अशठस्य अपरिशुद्धा क्रिया शुद्धाया कारण भवति ।
यतो विमल रत्न सुखेन बाह्य मल त्यजति ॥ ८९७ ॥

तइयगरूवगतुल्ला, मायामोसाएँ दोससस्सा ।
कारिमरूवयववहारिणो व्व कुज्जा महाणत्थ ॥८९८॥
तृतीयरूपकतुल्या मायामृषया दोषसशक्ता ।
कृत्रिमरूपकव्यवहारिण इव कुर्याद् महानर्थम् ॥ ८९८ ॥

होइ य पाएणेसा, अन्नाणाओ असद्दहाणाओ ।
कम्मस्स गुरुत्ताओ, भवाभिनंदीण जीवाण ॥८९९॥
भवति च प्रायेणैषा अज्ञानाद् अश्रद्धानात् ।
कर्मणो गुरुत्वाद् भवाभिनन्दिना जीवानाम् ॥ ८९९ ॥

उभयविहूणा उ पुणो, नियमाराहणविराहणारहिया ।
विसयब्भासगुणाओ,कयाइ होज्जा सुहनिमित्तं॥९००॥
उभयविहीना तु पुनर्नियमाराधनविराधनारहिता ।
विषयाभ्यासगुणात् कदाचिद् भवेत् शुभनिमित्तम् ॥९००॥

श्रावकपुत्र जह सावगस्स पुत्तो, नहुसो जिणबिंबदसणगुणेण ।
अकयसुकओ वि मरिउ, मच्छभवे पाविओ सम्म ॥९०१॥
यथा श्रावकस्य पुत्रो नहुशो जिनबिम्बदर्शनगुणेन ।
अकृतसुकृतोऽपि मृत्वा मत्स्यभवे प्राप्त सम्यक्त्वम् ॥९०१॥

संपुन्नवंदणविही, भणिओ एसो गुरूवएसेण । गुरुपारतन्त्र्यम्
संपुन्नो कायव्वो, सपुन्नफलत्थिणा निचं ॥ ९०२ ॥
सपूर्णवन्दनविधिर्भणित एष गुरूपदेशेन ।
सपूर्ण कर्तव्य सपूर्णफलार्थिना नित्यम् ॥ ९०२ ॥
पवयणववहाराओ, वज्झ ज किंचि इह मए रइय । क्षमाप्रार्थना
त सोहिंतु समत्थं, मज्झत्था जे सुगीयत्था ॥९०३॥
प्रवचनव्यवहाराद् बाह्य यत् किंचिद् इह मया रचितम् ।
तत् शोधयन्तु समस्त मध्यस्था ये सुगीतार्था ॥ ९०३ ॥
सघसमायारमिम, कहिऊण मए जमज्जिय पुन्न ।
सघम्मि सुद्धभत्ती, सिद्धफला मे तओ होज्जा ॥९०४॥
सङ्घसमाचारमिम कथयित्वा मया यदर्जित पुण्यम् ।
सङ्घे शुद्धभक्ति सिद्धफला मम ततो भूयात् ॥ ९०४ ॥
सघो महाणुभावो, तित्थकरवंदिओ तदायारो । सङ्घमाहात्म्यम्
सूइज्जंतो सम्म, रिसिगुणसपायगो होइ ॥ ९०५ ॥
सङ्घो महानुभावस्तीर्थङ्करवन्दितस्तदाचार ।
सूच्यमान सम्यग् ऋषिगुणसपादको भवति ॥ ९०५ ॥
जो अवमन्नइ सघ, अन्नाणतमोहमोहिओ जीवो । सगरसुता
सो पावइ दुक्खाइं, सगरसुयाण व [1]सदाहो ॥९०६॥
योऽवमन्यते सङ्घमज्ञानतमओघमोहितो जीव ।
स प्राप्नोति दु खानि सगरसुतानामिव सदाह ॥ ९०६ ॥
जो उ महग्घे सघे, पभावण कुणइ निययसत्तीए । वज्रस्वामी
सो होइ वदणिज्जो, देवाण वि वइरसामि व्व ॥९०७॥
यस्तु महार्घे सङ्घे प्रभावना करोति निजकशक्त्या ।
स भवति वन्दनीयो देवानामपि वज्रस्वामीव ॥ ९०७ ॥
पावयणी धम्मकही, वाई नेमित्तिओ तवस्सी य ।
विज्जा सिद्धो य कवी, अट्ठेव पभावगा भणिया ९०८

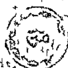
1 "सदेहो" इत्यपि ।

चैत्यवन्दनमहाभाष्यगाथावर्णानुक्रमणिका।

जैन दर्शन में
तत्त्व-मीमांसा

—मुनि नथमल

[illegible]

प्रकाशिनी

जैन आत्मानन्द-सभा